

591956868

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

09.962 MI

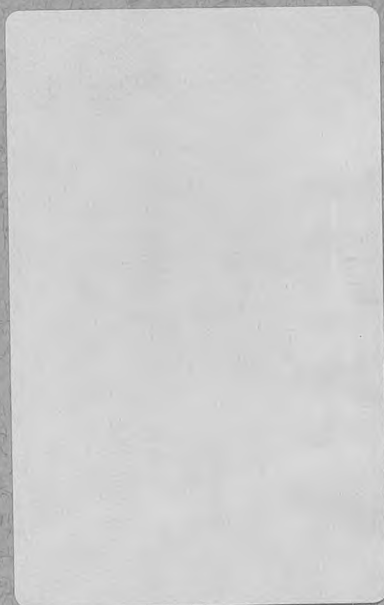
RHB

KØBENHAVNS
RÅDHUSBIBLIOTEK

09.962

Mi

501

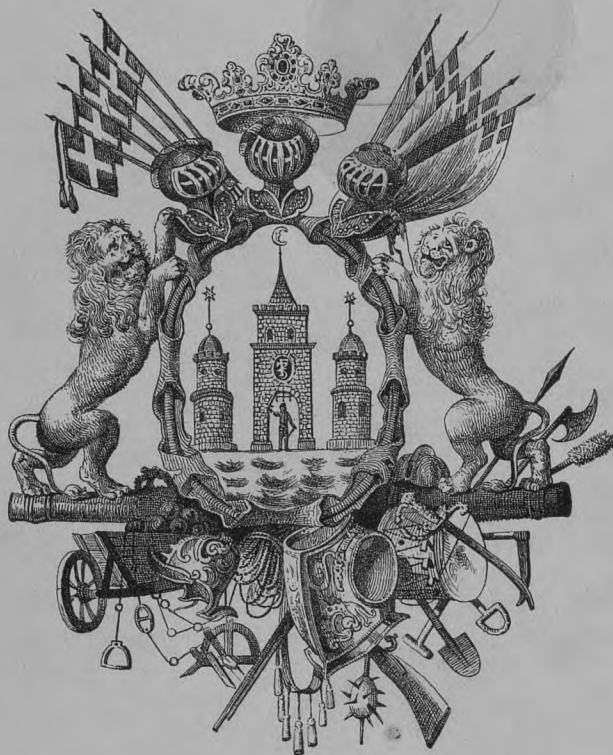

MINDESKRIFT

I ANLEDNING AF 250-AARSDAGEN FOR

STORMEN PAA KØBENHAVN

10-11. FEBRUAR 1659

FORLAGT AF G. E. C. GAD — KØBENHAVN 1909

*My Lunge
March of Domingo 5. 9*

09.962 La Cour

KØBENHAVNS
RÅDHUSBIBLIOTEK

09.962 La

Ex 1

STORMEN PAA KØBENHAVN

10—11. FEBRUAR 1659

MINDESKRIFT

I ANLEDNING AF 250-AARSDAGEN FOR

STORMEN PAA KØBENHAVN

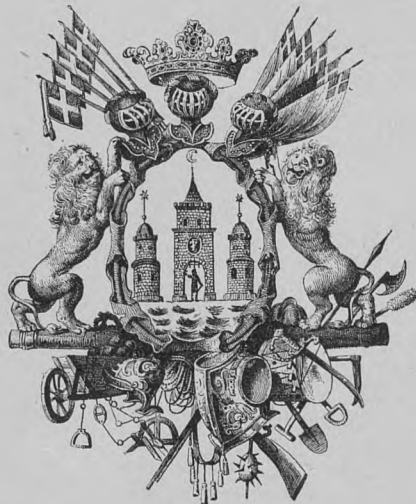
10-11. FEBRUAR 1659

EN SKILDNING AF KØBENHAVNS BELEJRINGSTID VED

VILLADS CHRISTENSEN — TROELS-LUND — BERING LIISBERG
K. C. ROCKSTROH — AXEL LILJEFALK — LOUIS BOBÉ
GERHARD L. GROVE — H. F. RØRDAM — KNUD FABRICIUS

UDGIVET AF

L. F. LA COUR

FORLAGT AF G. E. C. GAD — KØBENHAVN 1909

KØBENHAVNS
RÅDHUSBIBLIOTEK

D9.962 da

Ex 1

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

1071/68

*MED TAK TIL DEM
DER STRED
OG LED
MEN FRELSTE
FÆDRELANDET*

FORORD

En Fjerdedel af et Aartusinde er rundet, siden hin Dag, da Fjenden stormede frem mod Danmarks Hovedstad, og vort Rige var saa nær sin Undergang som nogensinde i den historiske Tid; men de danske Soldater gjorde deres Pligt; hjulpne og understøttede af Københavns Befolkning og de tapre Hollændere, der var ilet os til Hjælp, slog de Angrebet tilbage og frelste derved Fædrelandet. Den By, der da kæmpedes om, var vel langt mindre i Udstrækning og Indbyggertal end den nuværende Hovedstad, men det var dengang som nu Kongens Residensstad, Regeringens Sæde og, trods sin Lidenhed, Rigets vigtigste Stad. Med den stod og faldt vort Land. Dette indsaa Konge og Folk; de rakte hinanden Haanden, og det lykkedes dem ved forenede Kræfter at holde Fjenden udenfor Byens Volde.

Naar 250 Aarsdagen for disse i vor Historie saa betydningsfulde Begivenheder skulde fejres, har man anset det for ønskeligt ogsaa at mindes dem ved Udsendelsen af et Skrift, og det er mit Haab, at dette ikke blot maa fremdrage de stolte Minder for den nulevende Slægt, men at det ogsaa maa kunne bidrage til at vække og styrke Kærligheden til Konge, Folk og Land.

Jeg føler Trang til paa dette Sted at rette en varm Tak til de forskellige Medarbejdere, til Carlsbergfondet, den grevelige Hjelmstjerne-Rosencrone-ske Stiftelse og det Raben-Levetzauske Fond, uden hvis Hjælp dette Mindeskrift ikke vilde være fremkommen, og til Holmens Provst, H. M. Fenger, der ved at stille sin righoldige Portrætsamling til Raadighed, mere end nogen anden har bidraget til, at Mindeskriftet kunde prydes med en Række Gengivelser efter samtidige Billeder.

Elmebakken v. Lyngby Januar 1909.

UDGIVEREN.

KØBENHAVN 1658.

AF

VILLADS CHRISTENSEN.

DEN 11. August 1658 opstillede Karl Gustaf sin Hær i Slagorden paa Valby Bakke, og for første Gang kunde han nu kaste Blikket ind over den By, han saa hidsigt ønskede at faa i sin Magt, men hvis Jordbund han ikke skulde naa at betræde.

Allerede et halvt Aar før havde han været den ganske nær. Medens hans Hær i Februar laa i Køge og Roskilde, foretog han selv lange Rideture hen over den snedækte Slette, der strakte sig op mod Danmarks Hovedstad, og han vovede sig Byen saa nær, som han paa nogen Maade kunde. Men Freden kom imellem, og han kom ikke derind. Senere var han i Sommerens Løb paa Kronborg og paa Frederiksborg som den danske Konges Gæst, men ind i Hovedstaden blev han ikke buden. Nu kom han for anden Gang med en statelig Krigsmagt i Ryggen for selv at tiltvinge sig Adgang.

Han var kommen ad den gamle Landevej fra Roskilde, der ikke som den nuværende fulgte den lige Linie mellem de to Byer, men efter gamle Landevejes Skik bugtede sig frem fra Landsby til Landsby. Uden for Damhussøen gik den nordligere end den nye Vej, igennem Herstedvester; men paa det sidste Stykke, imellem Damhuset og København, slog den et Sving mod Syd for at tage Valby med, og det blev saaledes ikke fra »Frederiksberg Bakke«, men fra »Valby Bakke«, at man i de Dage fik det første Blik ind over Hovedstaden. Udsigten hindredes ikke af Trævækst; Søndermarken og Frederiksberg Have er først plantede langt senere, og hele Bakke- draget var dengang en nøgen Aas.

Dernede laa da Byen — en lille Købstad med mellem 25 og 30 Tusinde Indbyggere, ikke saa stor som Aalborg nu, ikke halvt saa stor som Aarhus.

For Karl Gustaf blev det første Blik ind over København ikke noget lysteligt Skue. Allerede ude fra Rødovre Mark havde han kunnet se Røgen fra de brændende Forstæder slaa til Vejrs, og da vidste han, at nu belavede man sig i København for Alvor paa at gøre ham Modstand.

Men lad os tænke os, at vi selv stod deroppe et Par Dage før, en tidlig Augustmorgen, da Luften var lys og klar, og Byen endnu havde sit vante Udseende. Hvad vilde vi da have set deroppe fra Valby Bakke?

En Dalsænkning paa omtrent halvanden Fjerdingvejs Bredde skilte os fra Fæstningens Volde. I Sænkningens Bund blinkede som nu de tre Søer, hvis Vandflader endnu ikke var bleven indsnævrede mellem høje Dæmninger, men bredte sig frit og naturligt i Landskabet; Peblingsøen sendte en Arm helt ud til Parcelbroen, en anden ind mod Byen omtrent ved Gyldenløvesgade, medens Sortedamsøens Vand gennem et sumpet Terræn sivede over nuværende Østerbro ud i Sundet. Uden for Søerne var der kun sparsomt bebygget. Nærmest under Bakken laa de tyve Hollændergaarde, der bar Navnet Ny Amager og som blev Grundstammen i den senere Frederiksberg By. Ellers var det dyrkede Marker og Fælleder, Valby Mark, Vester Fællede og den store Ladegaardsmark, der opfyldte Rummet indtil Søerne. Kun enkelte Bygninger øjnedes herude. Længst til højre, i Nærheden af Kallebodstrand, stod den murede Galge, Stadens fornemste Rettersted, hvor Kongens, Byens og de fremmede Tyve blev hængte hver paa sin Bjælke. I Nærheden af Roskildevejen, omtrent ved Saksogade, laa de forfaldne Bygninger af Mikkel Vibes Kro, der engang havde kendt bedre Dage, og ved Enden af Peblingsøen rejste sig den kongelige Ladegaards mægtige Bygningskompleks, paa det Sted, hvor dens Navn endnu er bevaret. Ladegaarden var omgivet af Volde og Grave, et Led i den Fæstningslinie, som Kristian IV havde paatænkt at anlægge her langt uden for Byen, men som han til alt Held igen havde opgivet. Var det blevet paa denne langstrakte og fjernt fra Byen liggende Forsvarslinie, at Københavns Borgere skulde have taget mod Karl Gustafs Angreb, var Udfaldet næppe blevet det samme som nu. De andre Led i denne Befæstning var — foruden de tre Søer — Vartov Hospital, der laa i en lukket Skanse ved den østre Ende af Sorte-

1. Vesterport.	10. Holmens Kirke	19. Raadhuset.
2. Gml. Nørreport.	11. St. Anna Rotunda.	20. Bremerholm.
3. Nye Nørreport.	12. Københavns Slot.	21. Toldboden.
4. Østerport.	13. Tøjhuset.	22. Vartegnet.
5. Jarmers Taarn.	14. Proviantgaarden.	23. Knippelsbro.
6. Frue Kirke.	15. Bryghus.	24. Løngangen.
7. Sct. Petri Kirke.	16. Børsen.	25. Nyboder.
8. Helliggeistes Kirke.	17. Rosenborg.	26. Vartov.
9. Nikolai Kirke.	18. Castellet.	27. Ravnshøj Skanse.

damssøen, Ravnsborg Skanse uden for Peblingebroen og en sammenhængende Linie af Volde og Grave, der løb fra Sct. Jørgens Sø tværs over Vesterbro til Kallebodstrand. Men noget Forsøg paa at holde denne ydre Linie blev der jo nu slet ikke gjort.

Inden for Søerne kom Forstædernes lave Huse og grønne Træer, og bag dem rejste Byens Volde sine græsklædte Skraaninger. Saa langt den gamle Befæstning naaede, fra Kallebodstrand til Nørreport, stod Voldene i nogenlunde Højde og ret vel vedligeholdte med vandfyldte Grave foran. Men hele den nye Del af Volden, som Kristian IV havde anlagt, da han havde sluppet sine Planer om Byens Udvidelse indtil Søerne, frembød kun et maadeligt Skue. Fra Nørreport til Kastellet var Fæstningsværkerne kun halvvejs færdige, og jo længere øst paa, man kom, des ringere blev de. Graven blev til en Grøft, der paa sine Steder ikke havde Vand over en Mands Knæ, Volden blev til et Dige, som Svenskerne paastod, de baade kunde ride og køre over, og helt ude ved Østerport var et Stykke ganske aabent, saa man, da Fjenden kom, i Hast maatte spærre dette Hul med Vogne og nedrammede Pæle.

Op over de grønne Volde og de røde Teglstenstage bag dem, knejsede Byens Taarne og Spir, — mere fremtrædende end i vore Dage, fordi ingen høje Huse tog Synet fra dem. Midt i Klyngen og op over alle de andre ragede Frue Kirkes himmelstræbende Spir, det højeste i Landet og viden om. Alene det kobbertækkede Spir var 100 Alen, Fløjstangen der oven paa 14 Alen, og den forgyldte Krone paa dets Top kunde ses i mange Miles Afstand. Tæt ved Siden af søgte Sct. Peders Kirkes Spir at gøre sig gældende, — det var dog kun 60 Alen højt og tækket med Skifer. Nikolaj Kirke maatte derimod holde sig beskednere tilbage; dens ældre Spir var blæst ned i Kristian IV.s Tid, og et nyt var endnu ikke opsat, saa Kirken maatte nøjes med en lille Kuppel eller Hat til at dække Taarnet. Men Hellegæstes Kirke viste sit lette og elegante Spir, og i samme Omegn saas Toppen af Raadhustaarnet paa Gammeltorv. Trinitatis Kirke var dengang lige bleven færdig, — den blev indviet 1656; dens høje Skib bar ogsaa et Spir midt paa sin Rygning, prydet med tre Guldkroner, og for Enden af Kirken stod som nu Genstanden for alle fremmedes Forbavselse og for de indfødtes venlige Smil, det brede, gemytlige Rundetaarn. Til højre i Billedet optaarnede sig de vældige Murmasser af Københavns Slot, sammentrængte paa en lille Ø inde paa den nuværende Slotsholm og kronede af et mægtigt, kobbertakt Taarn, hvis Fløjstang ligeledes bar tre forgyldte

Kroner over hverandre — det dyrekøbte Symbol, som Danmark endelig havde tilkæmpet sig Ret til at føre. Ved Siden af dette pegede Børsens fine og slanke Spir i Vejret, de fire sammenslyngede Lindorme, som vi ser den Dag i Dag, og ligesom nu med de tre Guld-kroner øverst paa Halespidsen. — Og længst til venstre afsluttedes denne Skov af Taarne og Spir af det fantastiske Bygningsværk, der kronede den gamle Nørreport: et højt Spir, besat fra øverst til nederst med Rækker af mindre Spir eller Kviste, som Lysene paa et Juletræ.

Østen for Nørreport hørte Bebyggelsen op, kun Rosenborg løftede sine fine Gavle og gennembrudte Spir op over Havens grønne Træer.

Men lad os efter dette Blik fra det fjerne ind over Hovedstaden forlade Valby Bakke og begive os paa Vandring gennem Byens Gader.

Roskildevejen fører os ind mod Vesterport. Naar vi er kommen forbi Sct. Jørgens Sø, begynder Brolægningen, og Landevejen faar nu Navn af den lange Stenbro; vi befinder os i Forstaden uden for Vesterport. Denne Forstad, der laa i Egnen omkring Frihedsstøtten, var kun lidet anselig; her var Slagterboder, Reberbaner og Møller med enkelte Beboelseshuse imellem. Men paa højre Haand, omtrent paa Tivolis og den nye Jernbanestations Grund, laa dog et særdeles herskabeligt Anlæg, nemlig Dronningens Enghave, der dengang svarede til sit Navn og var Dronning Sofie Amalies egen Lysthavn. Den var smukt indrettet med Fiskedamme, Lysthuse og sjældne Planter, og af Hensyn til den var der aabnet en særlig Gennemkørsel gennem Volden i Fortsættelse af den »Løngang«, der forbandt Slotsholmen med Byen. Denne Gennemkørsel fik man nu travlt med at lukke igen, da Fjenden stod for Portene, og selve Havnen blev i Belejrings Tid fuldstændig ødelagt. Alene Navnet blev tilbage; men »Dronningens Enghave« var efter den Tid kun en almindelig Eng, der brugtes til Græsning og Høslet.

»Vesterbro« var dengang betydelig smallere end nu. Kystlinien gik omtrent langs Tietgensgade og Ny Halmtorv, og mellem Dronningens Enghave og Slotsholmen skød en Bugt af Kallebodstrand sig helt op til Vartov. Her endte altsaa Byen. Hele Frederiksholmskvarteret og alle Gaderne ved Langebro laa dengang endnu paa Havets Bund. Fra Hjørnet ved Vartov kunde man se over aabent Vand til Amager, omtrent en Fjerdingsvej borte. Der skulde endnu fra begge Sider fyldes meget op, før Langebro paa dette Sted kunde spænde over Løbet.

Den lange Stenbro fører os ind mod Vesterport, der stod for Enden af Vestergade. Porten var prydet med »adskillig Krigsgevær af huggen Sten og andre Billedværker«, samt med en Stenbuste af Kristian IV. Denne Buste slap uskadt gennem Svenskernes Beskydning og findes endnu i Behold paa Tøjhuset, medens det skiferdækkede Spir over Porten hurtig blev saa medtaget af Fjendens Kugler, at det maatte nedrives. Lidt syd for Vesterport var Vandet i Stadsgraven opstemmet ved en muret Kam tværs over Graven, hvorved det lededes ind gennem Volden og fortsatte som et Vandløb ned gennem Voldgaden. Det drev først en Vandmølle tæt inden for Vesterport. Følgende Voldens Krumning ved Vartov løb det ned gennem Løngangsstræde, der var den yderste Gade i Byen paa denne Kant og kun bebygget paa den ene Side, og faldt saa ud i Slotsholmskanalen i Nærheden af Vandkunsten, hvor det endnu en Gang maatte gøre Nytte ved at drive en Valkemølle og afgive Vand til det kongelige Vaskerhus. Langs Vandløbet laa en Række Smaahaver; i en af disse, ud for Lavendelstræde, var opsat en Indskrift om, at her laa i fordums Tid Sct. Klemens Kirkegaard.

Paa Vandkunsten endte Befæstningen med et højt grundmuret Krudttaarn, og her begyndte den saakaldte Løngang, en bedækket Bro, der førte over til Slotsholmen. Denne Bro havde ingen Betydning for Færdselen, da den kun maatte passeres af de kongelige; men den var et vigtigt Led i Byens Forsvar.

Gik man til den modsatte Side fra Vesterport, havde man den lange Voldgade for sig, hvis Retning endnu vises af vor Tids Boulevard. Ud for Sct. Pedersstræde drejede Befæstningen i et skarpt Knæk, og her, lige ude i Vinkelen, ragede den spidse Hat af Jarmers Taarn op over den grønne Voldskrænt. Dette Taarn var en Levning af den ældre Befæstning, en Murstensmur med Runddele og Taarne, som indtil Kristian IV.s Tid havde omgivet Byen. Da Jordvoldene var bleven dynget op over de gamle Mure, var Taarnene bleven afbrudte; kun Jarmers Taarn stod endnu yderst paa det skarpe Hjørne, med Ryggen støttet mod Jordvolden, men med den røde Murstensfront frit ud mod Omverdenen, — lidt ubesindigt, viste det sig, thi de gamle Mure var ikke beregnede paa Artilleriangreb, og de slog store Revner i Belejrings Løb. Længere oppe, ud for Larslejstræde, kom man over det højtliggende Strøg af Voldgaden, der benævnedes Klokkerhøjen, og hinsides denne, for Enden af Nørregade, stod den svære gamle Nørreport med sit mærkværdige Spir. Den nye Nørreport stod ud for Frederiksborg-

gade; den var først for nylig bleven færdig, og i 1656 var den bleven malet med hvide og røde Farver. Saa var man ved Enden af den gamle Befæstning. Fremefter strakte den nye Vold sig i en svagt buet Linie ud til Kastellet; men til højre saa man endnu tydelige Spor af den gamle Østervold, der blot en halv Snes Aar før havde afsluttet Byen paa denne Kant og endnu knapt var jævnet med Jorden. Den gik paa skraa hen over Rosenborggade og Aabenraa, fulgte saa Gothersgade indtil Hjørnet af Grønnegade og gik derfra atter skraat over mod Østerport, der stod ude paa Kongens Nytorv for Enden af Østergade.

Men vi vender endnu en Gang tilbage til Vesterport for saa endelig at vove os ind i Byens krogede Gader, hen over de toppede Brosten, der — heldigvis kan man næsten sige — de fleste Steder var skjulte af et godt fasttrampet Lag af Fejeskarn og Affald. Vi holder os helst midt ude paa Gaden; thi Fortovene, hvor saadanne findes, betragtes som Husejernes private Grund og er derfor belemrede med alle Slags Udskur og Boder, Kælderhalse og Trappefremspring. Vi maa tage os i Agt for de dybe, aabne Rendestene, der uden synderligt Held forsøger at lede Byens Spildevand den lange Vej ned til Havnen og Kanalerne. Vi maa passe paa ikke at falde over de Afvisersten, som betænksomme Grundejere har anbragt paa Gadehjørnerne for at beskytte deres Huse mod Paakørsel. Og vi maa sørge for at have Dagen for os; thi falder først Mørket paa, er vi ganske vildfarende; selv den første sparsomme Gadebelysning med Tranlamper var dengang endnu ikke paatænkt. Gadernes Navne maa vi selv gætte os til; det omtales i 1654 som en særlig Mærkelighed, at Gaderne ved Holmens Kirke havde deres Navne malet paa Hushjørnerne. Men har vi først lært at bevæge os i Byen og at tage os i Agt for dens Farer, vil vi til Gengæld kunne glæde os over Husenes brogede og maleriske Ydre, over de snurrige Trapper, Karnapper og Svalegange, over de udskaarne Bjælkehoveder, Indskrifterne over Porte og Døre og de frit hængende Skilte, der symbolsk antydede Beboernes Virksomhed eller Husets Navn, — thi Husnumre var heller ikke opfundne endnu, og man maatte orientere sig efter et eller andet Mærke paa Huset.

Vestergade var altsaa Indgangen til Byen. Til højre for den, hvor nu Frederiksberggade er ført igennem, laa en Vrimmel af snævre Gange og Stræder, hvis Navne forlængst er forsvundne: Store Sct. Klemensstræde, Lille Sct. Klemensstræde, Helligkorsstræde, Vombadstuestræde, Smedebakken, Hendrik Fiurens Gang, Pølse-

gaarden, Perlegaarden og Smækkenborg. Det var mest et Kvarter for Fattigfolk. De fleste Bygninger var »Vaaninger« eller »Boder«, kun faa iblandt dem fortjente Navn af Gaarde. De var som Regel kun et eller to Stokværk, undertiden endnu med lerklinede Vægge, ellers »murede mellem Stolper« som Bindingsværk. Det var i det hele en Ejendommelighed ved den Tids By i Modsætning til vor egen, at Bebyggelsen var fordelt saa overmaade ujævnt over Byens Grund. Smaafolk boede i snævre Gyder, hvor knap en Vogn kunde komme igennem, eller i lukkede »Gange« mellem Baghuse og Plankeværker, medens de velhavende ødslede med Plads til deres store Gaarde med tilhørende Haver og vidtløftige Udbygninger. Den sociale Lagdeling prægede Husenes Ydre tydeligere og skarpere end nutildags.

Ad Vestergade kommer vi ned til Gammeltorv, Byens oprindelige Midtpunkt og længe dens eneste aabne Plads. Amagertorv var dengang som nu kun en lidt bredere Gadestrækning, Nytorv var først for nylig bleven anlagt, og foruden dem fandtes ingen. Højbroplads, Kultorget, Hauserplads, Graabrødretorv og Kongens Nytorv er alle af senere Oprindelse.

Hen over den Fliserække, der nu fører fra Frederiksberggade til Nygade, stod Byens Raadhus med Forsiden ud mod Gammeltorv, Bagsiden mod Nytorv. Det var en høj grundmuret Bygning med takkede Gavle og et Taarn med kobbertækket Spir. Midt foran Raadhuset stod Fontænen paa Gammeltorv, en af de Prydelser, som Byen dengang var rigtig stolt af. Den beskrives i 1654 som »et meget stort Kobberbækken, som i sin *Circumferentz* vidt begreben er og konstigt gjort, hvor udi der staaer store Messing Billeder udi Menneskers Efterlignelse, af hvilke det ferske Vand med stor Konst udspringer, naar man det saa have vil, hvilket med stor Lyst og Forundring er at se og berømme«.

Vandet til denne Fontæne, lige som til de mange andre offentlige og private Pumper og Opstandere, indleddes fra Emdrup Sø og de andre Søer i Byens Nærhed gennem de lange Render af udhulede Træstammer, som man i vore Dage opgraver af Jorden ved ethvert større Bygearbejde i den indre By.

Bagved Raadhuset laa altsaa Nytorv. Det brugtes til Kødtorv lige som nu, skønt det ikke har været noget helt hyggeligt Sted. Torvets Midte havde tidligere været optaget af et mægtigt muret Rettersted med tilhørende Træhest og Kag. Dette Rettersted var rigtig nok bleven nedbrudt i Aarene 1651—52; men i 1657 opførtes atter

en Galge paa Nytorv, hvor den stod i den næste halve Snes Aar. Særlig under Belejringen, da man var afskaaret fra at komme ud til den murede Galge paa Vesterfælled, har den nok maattet gøre god Tjeneste. — I Svendegade ved Nytorv laa Slutteriet, og her og i Kattesundet var der Embedsboliger for Stadens Tjenere, By-svendene, Skarpretteren og Byens Trommeslaar.

Hvis man fra Gammeltorv drejede til venstre, op ad Nørregade, befandt man sig i det lærde Kvarter. Her laa Frue Kirke, ligesom de andre Sognekirker omgivet af sin lille Kirkegaard; thi dengang vilde alle begraves saa tæt op ad Kirken som muligt, helst endogsaa inde i den, og det var kun Misdædere og dem, der døde af Pest, som maatte finde sig i at blive ført uden for Byen. Adgangen til Kirkegaarden var over en »Kirkerist«, der skulde forhindre Kvæg og Svin fra at gaa derind. Paa den ene Side af Kirkegaarden laa den latinske Skole, paa den anden Universitetet; men ud mod Nørregade begrænsedes den af en Mur, op til hvilken Magistraten havde klinet 8 Bagerboder, der udlejedes for 4 Rdlr. Stykket. Det var saaledes Øvrigheden selv, der viste Vejen til Fortovenes praktiske Udnyttelse. Ogsaa andre Steder fandtes saadanne Smaaboder paa Byens Grund, ja selv paa Højbro havde Magistraten opført to Fjæleboder, der udlejedes til Pitzerstikkere eller Knivsmede for 4 Rdlr. aarlig. — Lige over for Universitetet laa Bispegaarden, hvor Biskop Hans Svane boede, indtil de svenske Kugler under Belejringen fordrev ham derfra. Her i Nærheden havde ogsaa flere Professorer deres Gaarde, og her laa Kommunitetsbygningen, hvor Studenterne spiste og disputerede. I alle Gaderne omkring Universitetet, i Skindergade, Kannikestræde osv., vrimlede det derfor med Studenter, og deres Hovedkvarter, Regensen, stod som nu lige over for Rundetaarn, ud mod en Hovedgade, som ingen dengang kunde falde paa at kalde for smal. Til den modsatte Side for Universitetet, i Sct. Pedersstræde, laa Valkendorfs Kollegium, en gammel Klosterbygning, forneemt tilbagetrukket fra Gaden og omgivet af en smuk Have, som de 16 Alumnener dyrkede og udnyttede i Fællesskab. Ud mod Skidenstræde, som nu kaldes Krystalgade, laa Universitetets botaniske Have samt mange andre Haver og Baggaarde, der hørte til Ejendommene i Kannikestræde, saa Skidenstræde kun var bebygget paa den ene Side. Selve Nørregade var en ret fin Gade. Foruden en Del af de Højlærde boede her adskillige velhavende Borgerfolk, saadanne som Bryggeren Jakob Poulsen, der under Belejringen kunde møde selv syvende fuldt rustet paa Volden. Ellers var det mest Smaafolk, der opfyldte

Stræderne i Nørre Kvarter. I Studiestræde boede de to Stodderkonger, i Teglgårdsstræde Rumormesteren, der havde med Gadernes Renholdelse at gøre, ud mod Nørrevold Gadefogden, Skarnfogden og mange Skarnagere.

Vilde man fra Gammeltorv op i Midten af Byen og ind paa »Strøget«, maatte man beskrive en Omvej. Nygade eksisterede ikke. Vejen gik gennem Klædeboderne (den nederste Del af Skindergade) og Skoboderne (Skoubogade) ind i Vimmelskæft. Her laa Helligøjstes Kirke, ikke som nu frit ud mod Gaden, men adskilt fra den ved en Række Smaahuse, der kaldtes Stenboderne. Helligøjstes Taarnur, med Skive til alle fire Sider, var Byens Normalur, hvilket ikke vil sige, at det gik rigtigere end de andre, — i et Kongebrev fra 1643 siger Kristian IV, at han daglig erfarer »alle Sejerværkerne her udi vor Købstad København at gange ganske urigtigen og ingen at følges ad« — men kun, at det var det Ur, man skulde rette sig efter. I de 32 Mænds Artikler fra 1659 bestemmes saaledes, at enhver skal komme til Stede »til den tilsagte Tid efter Helligøjstes Klokke at regne«. I Taarnet var desuden et Klokkespil, der spillede et Salmevers hver hele og halve Time Døgnet rundt.

I Vimmelskæft og paa Amagertorv var Byens egentlige Forretningskvarter, hvor der allerede dengang var en stærk Færdsel paa Gaden, og hvor mange fornemme Folk havde deres Gaarde. En særlig smuk Type paa en saadan Borgergaard fra den Tid kan endnu ses i »Hafnias« Gaard, Amagertorv Nr. 6, der væsentlig har samme Udseende, som da den i 1616 blev opført af Borgmester Mathias Hansen.

Fra Amagertorv udstraalede Hovedgader i alle Retninger. Paa Købmagergade laa, ligesom paa Amagertorv, Adelsgaarde og store Borgerhuse vekslende med hverandre. Den nuværende Postgaard var en Adelsgaard, der i 1661 tilhørte Theodor Lente, og bag ved den, i Løvestræde, laa Korfits Ulfeldts store Gaard paa det nuværende Graabrødretorv. Paa den modsatte Side af Købmagergade laa Hannibal Sehesteds og Hans Lindenøvs Gaarde, der senere forsvandt ved Anlægget af Kronprinsensgade, og paa Hjørnet af Klareboderne laa Kaj Lykkes store Gaard, der efter sin Ejers Fald blev konfiskeret og udparcelleret i 1661. Alle Grundene paa denne Side af Gaden gik helt igennem til Pilestræde, hvis ene Side saaledes var ubebygget, kun opfyldt af Haver og Bagbygninger til de store Gaarde. En stor Forandring var forøvrigt sket i dette Kvarter en halv Snes Aar før Belejringen, idet Sct. Klara Klosters store Grund var bleven

udparcelleret og Gaden Gammelmønt ført hen over dets Grund. Her laa Rigsadmiral Ove Geddes Gaard, hvis Baghus, ud imod Didrik Badskærs Gang, endnu til de seneste Aar har staaet som en aristokratisk Fortidslevning mellem Kvarterets fattige Rønner.

Østergade hørte til Forretningskvarteret, om end ikke i saa høj Grad som i vore Dage. Den havde samme Bredde, som den har endnu, og var altsaa efter de Tidens Forhold en anselig Gade. Her boede den rige Handelsmand, Rentemester Henrik Müller, i Gaarden Nr. 54 (»Efterslægten«), som han selv havde bygget. Her havde ogsaa den berømte Maler Karl van Mander sin Gaard, og paa Hjørnet ud mod Amagertorv laa Byens fineste Hotel, Store Lækkerbidsken, der tilhørte Byen og havde Københavns Vaaben som Skilt over Indgangen. Men tæt op ad denne fornemme Gade laa det gamle Kvarter omkring Nikolaj Kirke, hvor det vrimlede med usle Smøger og Gange, i hvilke Fattigfolk var stuvet sammen. Her var Skvaldergaarden (senere Skvaldergade), Hans Havemanns Boder, Jokum Trompeters Gang, Bødkergangen og Murmestergangen, der endnu er bevaret under Navn af Smedens Gang. Ogsaa den smalle Del af Holmensgade staaer endnu som for halvtredie hundrede Aar siden og giver os en Forestilling om, hvorledes Smaagaderne dengang saa ud: 5—6 Alen var en almindelig Gadebredde, men »Gangene«, der bugtede sig gennem Porte og mellem Bagbygninger, var ofte endnu smallere. Ogsaa til den anden Side havde Østergade et lignende Naboskab; her laa Peder Madsens Gang, Pistolstræde, Didrik Badskærs Gang og Prammandens Gang i Grønnegade. Men forøvrigt fandtes saadanne Gange i alle Byens Kvarterer: Nissegangen i Læderstræde, Kandestøberens Gang i Fiolstræde, Kærlingegaarden i Sct. Pedersstræde, Tjæreballen i Studiestræde, Næbdybet, Sortefejerens Gang, Hattemagergangen osv. foruden de tidligere nævnte ved Vestergade.

Nuværende Højbroplads var tæt bebygget med store Huse, og de Stræder, som løb fra Amagertorv ned til Højbro, Højbrostrædet og Store Færgestræde, hørte til Byens livligste Forretningsstrøg. Ikke mindre Travlhed herskede ved Stranden, hvortil ogsaa hørte nuværende Gammelstrand, og som dengang endnu var Kajgade ud til en brugelig Havn, — Skibene var jo mindre, og Kanalerne maaske en Smule bredere end nu. Paa hele Strækningen fra Assistenthuset hen forbi Højbro var Bolværket muret af hugne Kampsten lige fra Bunden, og ud mod dette Bolværk laa Stadens Vejerhus, som mange nulevende endnu vil kunne mindes, samt Ak-

ciseboden, Vragerboden og Humlegaarden. I Husrækken bag ved disse Bygninger laa den ene store Handelsgaard ved Siden af den anden, og her i Nærheden havde ogsaa Borgmester Hans Nansen sin Gaard, Snaregade Nr. 6. Paa den anden Side Højbro laa Gæstgivergaarden Fortunen, nuværende Hotel Royal, og lidt længere borte Stadshauptmand Frederik Thuresens Gaard, nuværende Nr. 16.

Som en Fæstning for sig inde i Fæstningen laa Slotsholmen, omgiven af Kanaler med Vindebroer over og med den befæstede Løngang. Og midt inde paa den, bag et tredie Sæt af Grave og endnu en Vindebro, laa Københavns Slot. Pladsen var snæver derinde paa den inderste lille Holm, og Slottets Bygninger opfyldte den ganske. Ydermurene rejste sig brat op af Slotsgraven, og den lille femkantede Gaardsplads var som en dyb Brønd mellem Bygningerne. Kongen boede ikke saa rummeligt og bekvemt som mange af hans Undersaatter.

Slotsholmen var dog i Kristian IV.s Tid bleven betydelig udvidet ved Opfyldninger. Skarnholmen, der nu danner Grunden under Thorvaldsens Museum, var vokset sammen med den større Holm, og i 1650 var det under Straf bleven forbudt at bruge det ældre, mindre fine Navn. Den lange Spids, hvorpaa Børsen blev bygget, var opdæmmet over mod Kristianshavn, Tøjhuset og Provianthuset var bleven opførte uden om en firkantet Havn, der indtog Gaardspladsen mellem de to Bygninger, og det store røde Bryghus, som staar endnu med sit svære Tag og sine mange Luger i Gavlen, var bleven bygget yderst ude paa det inddæmmede Land. Dette »store Bryggers og dets Redskabs Behændighed, som underlig optænkt og paafundet er«, hørte til de Ting, som opvakte Datidens Forundring.

En anden besynderlig Genstand var i disse Aar at se hernede, nemlig en Muddermaskine, som arbejdede i Havnen ved Slotsholmen. I en Danmarksbeskrivelse, der udkom 1654 og er forfattet af Boghandler Jens Lauritsen Wolf, er der blevet Plads til en udførlig Beskrivelse af denne Mærkværdighed, og Nutidslæsere vil ikke have Vanskelighed ved at se, at Beskrivelsen ligner:

»Her er med Forundring at se den meget skønne artig og underlig Kunst og Mølle, som er gjort paa et Flod, der ligger paa Vandet udi Byens Havn, hvilken Kunst og Hjul en Hest meget behændigt udi Vandet omdrager, og er der paa samme Hjul otte Junger, med hvilke at naar Hesten omgaar, Urenligheden, som er udi Havnen, optages; og idet at Hesten omkring gaar for Axelen, da kommer

Jungerne under Vandet og i Bunden optager Urenligheden, og naar den i Jungerne af Vandet opkommer, kaster de fra sig Urenligheden udi en stor Pram, som ligger under Hjulet, ved hvilket Jungerne hænger; og naar Prammene fulde er, fører de, som betjene samme Arbejde, den Pram bort og lægger en anden under. I saa Maade kan Havnen udrenses og dybere gøres«.

Nuværende Slotsholmsgade var en sejlbar Kanal langs Børsen. Enkelte Huse fandtes dog langs med den. Nærmest Slottet havde Rentemester Henrik Müller bygget et stort Hus, paa Hjørnet af nuværende Slotsholmsgade; det var indrettet til Boldhus, Hotel og Vinstue. Bag Børsen laa Jørgen Seefelds, Christoffer Gabels og Renteskriver Jens Lassens Gaarde og yderst ude et Sukkerhus, der var bleven bygget just i disse Aar. Aarstallet 1657 stod paa det nuværende Sukkerraffinaderi Phoenix indtil 1908, da Muren ud mod Havnen blev nedrevet.

Ved Enden af Børsen havde Henrik Müller bygget sin statelige Købmandsgaard, der under Navnet Nybørs eller de 6 Søstre stod indtil den allerseneste Tid. Og ved Enden af den, i Flugt med Børs-gade, førte Knippelsbro over til Kristianshavn. Det var den samme Træbro, som de ældre iblandt os endnu kan mindes. Saa solidt var den bygget af Kristian IV i 1620, at den kunde gøre Fyldest i halvtredie Hundrede Aar; og saa betænksomt var den lagt efter Strømmens Retning, at man nu, da den nye Knippelsbro allerede er afløst af en tredie, ikke har kunnet gøre noget bedre end igen at lægge den hen paa den gamles Plads.

Her under Knippelsbro blev det ferske Vand ledet over til Kristianshavn, gennem »Blyrender, som ligger igennem Stranden og den stridige Strøms Dyb, hvorpaa enfoldige Folk maa sig vel storligen forundre, over hvilke Render de store Hans Majestæts Skibe kan overføres«.

Sønden for Knippelsbro, paa »Havfruegrunden« mellem Slots-holmen og Amager, stod Københavns Vartegn, en Søjle med Leda og Svanen paa Toppen.

Kristianshavn var dengang kun en lille Ø, ikke stort større end Slotsholmen. Ligesom Knippelsbro skaffede den Forbindelse til den ene Side, forbandt en lang Dæmning den med Amager paa den anden. Ingen af de to nuværende Kirkers Taarne ragede op over Byens Silhuet; kun en lille Trækirke skjulte sig et Steds derovre mellem Husene.

Gaar vi fra Slotsholmen over Holmens Bro, forkynder straks

565.20
 Lugten af Beg og Tjære, at vi nærmer os Bremerholm og Flaadens Leje. Paa vor venstre Haand ligger Skipperboderne, der ligesom Nyboder var opførte af Kristian IV til Holmens Folk, og som passende var udstyrede med maritime Navne: Delfinstræde, Laksestræde, Hummergade og Størgade. »Og at den ene Gade fra den anden kendes kan, da er antegnet og opslaget paa hvert Hjørnehus, hvad hver Gade nævnes og kaldes«, fortæller J. L. Wolf i beständig Forundring over Tidens Fremskridt. Til højre ligger Holmens Kirke, den tidligere Ankersmedie, der endnu bevarer Mindet om, at den oprindelig var bestemt til andet Brug, derved at den, imod al gammel kirkelig Skik, har Koret vendende mod Sydvest. Bag ved Kirken gik Holmens Kanal, af hvilken nu kun Navnet er bevaret, op mod den gamle Østerport, og hinsides Kanalen laa Orlogsflaadens store Arsenaler og Skibsværfter.

Langs Holmens Kanal naar vi op til nuværende Kongens Nytorv, og dermed er vi pludselig uden for al Civilisation og midt inde i Ødelæggelsens Vederstyggelighed. Store Jorddynger, Vandpytter og Moradser betegnede endnu, hvor de gamle Volde og Grave havde gaaet, og midt ude paa Pladsen laa Ruinerne af den nedbrudte Østerport. Pladsen havde endnu intet Navn; men det ufremkommelige Uføre af Høje og Dale, hvori den henlaa, skaffede den snart den skæmtende Benævnelse Hallandsaas. — Lad os bestige en af de højeste Bakker og orientere os lidt i Terrænet.

Bag os ligger den gamle By, en tætsluttet Masse af Husklynger, hvis Omkreds nu ses skarpt afgrænset mod det aabne Land i »Ny København«. Paa vor højre Haand ligger Bremerholm, hvor det store Sejlhus og de andre Arsenalbygninger lukker for Udsigten og skjuler hele Kristianshavn for vort Blik. Foran os, hinsides Hallandsaas, ligger en lille Forstad af Haver og Smaahuse omkring et Par Stræder, der svarer til nuværende Store og Lille Strandstræde. Herude havde ogsaa den spanske Gesandt Grev Rebolledo sit Landsted, den senere Collinske Gaard. Men ellers brede Marker og Haver sig helt landskabeligt i Nystaden. Omtrent hvor Amaliegade nu gaar, havde Islandsk Kompagni sin lange Reberbane. Længere ude, paa Spidsen af en Dæmning ud i Stranden, laa Toldboden, og bag den skimtedes det nye Kastels Volde. Men hvad der maaske vilde forundre os mest herude, var det, at Kristianshavn ikke var til at se, — Blikket vandrede frit over Sundet lige til Skaane. Hvor engang Kristianshavns lange Vold skulde rejse sig uden om et Komplex af Holme og Øer, brød endnu Bølgerne over »Rævshalen«, hvis

Grunde dannede den eneste Beskyttelse for Havnen mod Øst. Yderst paa Spidsen af den lange Grund laa et Blokhus midt i aabent Vand. En Række Pæle var nedrammet tværs over Farvandet mellem Blokhuset og Toldboden, saa der kun blev et smalt Indløb aabent til Havnen, ikke større, end at en jernbeslagen Bom kunde spærre derfor.

Fra Hallandsaas førte en bugtet Landevej ud gennem Nystaden til den nye Østerport. Ud mod denne Vej laa den store nybyggede Admiralsgaard, hvor Niels Juel under Belejringen havde sin Embedsbolig, og som lige til 1899 stod gemt bag Huset Nr. 21 i Store Kongensgade. Længere ude gik Landevejen forbi Nybodershusene, der laa som en lille Landsby uden for Hovedstaden, og til venstre for dem, paa Sølvgadens Kasernes Grund, stod det mærkelige Bygningsværk Sct. Anna Rotunda.

Af denne aldrig fuldførte Kirke, der ligesom det store Fæstningsanlæg uden for Søerne var et Vidnesbyrd om Kristian IV.s Tilbøjelighed til at tage sig mere paa, end han orkede, giver Boghandler Wolf os følgende Beskrivelse:

»Uden for Hans Majt.s Have ser man den ny underlige Kirke, som staar i Bygning, hvis Skabelon er neden til trind som en Compas med alle sine Streger, hvor der over hver Streg er muret og gjort en Hvælving paa Jorden, paa hvilken Hvælving alle Stolene neder udi samme Kirke sættes og gøres skal, og er uden paa Kirken en Dør til hver Hvælving at gaa ind og ud af. Samme Kirkes Skabelon er med 12 Gavle«.

Kort efter Belejringen blev denne Bygning nedrevet.

Ny København opføres 1659 for første Gang som et særligt Kvarter, ligesom Kirken opnævnt efter Sct. Anna. Det stillede 220 Mand til Tjeneste paa Volden. I Mandtallet over dem nævnes et Par Gader derude, Bredegade og Blegstræde; men Beboernes Livsstilling antyder endnu Kvarterets landlige Karakter: Her bor Jakob Vangemand og Jens Bomslutter, forskellige Møllere, Pottemagere, Sandførere og lignende.

Som en Grænselinie mellem den gamle og den nye By var Gothersgade, dengang kaldet Ny Kongensgade, afstukket fra Hallandsaas til Nørrevold. Paa Gadens venstre Side var Husrækken allerede nogenlunde færdig. Ny Adelgade var anlagt paa Fæstningsværkernes Grund; Grønnegade, Regnegade og Møntergade var bleven forlængede ud til Gothersgade, — de viser endnu alle et Knæk som Minde om den Linie, hvor den gamle Vold har gaet. Længere oppe har

Landemærket gennem »Slippen« faaet Forbindelse med den nye Færdselsaare, og Lille Brøndstræde, der før laa ud mod Volden, faar nu en Række Huse foran sig; dog beholder Strædet endnu længe sit gamle Navn »Bag Volden«.

Hele Strækningen mellem Landemærket og Nørrevold var væsentlig optaget af et Par store Adelsgaarde. Fru Ide Lindenov ejede det meste af Grunden mellem Suhmsgade, Hauserplads og Aabenraa; og den store Sct. Gertruds Gaard, der laa paa Hjørnet af Pustervig og Kultorvet og nu tilhørte Familien Rantzau, strakte sine Haver og Boder ud over hele nuværende Hauserplads og over den Grund, hvorpaa nu Reformert Kirke staar. — Kultorvet var bebygget. Langs dets venstre Husrække løb Mikkell Vibes Gade som en Fortsættelse af Peder Hvitfeldts Stræde, langs den højre Lille Købmagergade, der fortsatte sig dels i Sct. Gertrudsstræde, dels i den nyanlagte Frederiksborggade, der førte ud til den nye Nørreport.

Og saa gaar vi da nu selv ud gennem den dannebrogsmalede Port og ud i Forstaden. Thi her ude ligger den egentlige Forstad, en hyggelig Haveby med slyngede Stier mellem grønne Træer og lave Huse og med sin egen Kirke, omtrent ude ved Peblingebroen. Denne Forstad var, indtil dens Ødelæggelse d. 11. Aug. 1658, et yndet Udflugtssted for Hovedstadens Beboere, og en Skildring af Livet her ude er bleven os overleveret af Etatsraad Johan Monrad, der selv i Belejringsaarene stod som Student paa Volden:

»Min Barndoms fornøjeligste Tider i min Skolegang var om Sommeren de dejlige Haver uden for Byen i den Forstad, som blev siden opbrændt ved Belejringen. Min salig Moder skikkede mig altid Penge, og jeg med mine andre Skolekammerater, men jeg mest alene, lod mig traktere i disse Haver, nu med Faaremælk og anden Mælk, Smør og Brød, nu med anden Mad og Frugt efter Aarsens Tid i de smukke Lysthuse, som der var i den Have, som hed Stokholm, og de andre der næst hos«. Ogsaa Kirkegaarden der ude i Forstaden var et almindeligt Udflugtssted. Den var, siger Johan Monrad, om Søndagen fuld af Folk, »saa Jorden var som skjult af dem, idet alle Folk, Mand og Kvinde med deres Børn og Tjenestefolk gik ud af København og satte sig over hele Kirkegaarden, som var fuld af store Linde; og fik Mad og lod hente til sig af omliggende Haver«. Men han og et Par Venner søgte især »den lille Have ved Nørreport, som ingen kom ind i uden vi«, og saa sad de »under de grønne Træer og sang af de gamle Kæmpeviser«.

Langs hen mellem Fæstningsgraven og Søerne gik en Vej, der

omtrent svarede til de nuværende Farimagsgader. Vi følger denne Vej øster paa ud af Forstaden, og pludselig er vi ude i et friskt og smilende Landskab med Haver og Vænger, Rester af den gamle Dyrehave, der havde hørt til Rosenborg, dengang dette Slot endnu laa uden for Voldene. Lidt længere borte kommer vi til den nye Forstad, der er i Færd med at rejse sig uden for Østerport. Her »bygges nu og opsættes«, siger Wolf, »paa begge Sider den alfare Vej, mange skønne Huse, to og tre Loft høje, med anselige Gavle og store Haver hos«. Men denne Forstads Levetid blev kun kort; fire Aar efter blev den ødelagt i Belejringen og dermed udslettet for bestandig.

Landevejen fører os omkring Enden af Sortedamssø, og ude ved Søens yderste Hjørne svinger den pludselig som en Dæmning over brede Grave, ind gennem høje Jordvolde og forbi en Firkant af svære grundmurede Huse. Vi staar i Vartovs Gaard, paa een Gang Hospital og Fæstning, Bolig for halvandet Hundrede syge og gamle Mennesker og samtidig det Fort, der skulde forsvare den østlige Adgang til Byen.

Fra Vartovs Volde kaster vi endnu en Gang Blikket ind over Danmarks Hovedstad. Det bliver Aften. Fløjknapperne og de forgyldte Kroner paa Stadens Taarne glitrer endnu i Solnedgangen; men Skyggerne har allerede lagt sig over de grønne Træer i Forstadshaverne, og Borgeren vandrer adstadig hjem med Kone og Børn og Tjenestefolk. Saa lukkes Portene, Taarnblæseren i Frue Taarn forkynder med sin Skalmesje, at Natten er inde, og Vægterens Raab begynder at melde, hvad Klokken er slagen. —

Vi er i den første Uge af August 1658, og endnu hviler Idyllen over den smukke gamle Stad. En Uge efter er det hele forandret: Forstæderne er brændte, Dronningens Have nedtrampet af Fjender, Ladegaarden staar i Flamme og fra Vartovs Volde tordner Svenskernes Kanoner ind mod Byen. Men Fæstningen viser Tænder. Portene er spærrede, Voldene hæver sig skarpt og truende op fra det sløjfede Forland, det blinker af Vaaben over Brystværnet, Skud i Skud glimter fra Bastionerne. Medens Taarnurene og Helliggejstes Sangværk tier, fører Kanonerne alene Ordet. Volden er bleven Borgernes Hjem, kun Kvinderne sidder ængsteligt hjemme i Husene og lytter mod Frue Taarn: det er Brandvagtens Raab, som melder, hvor Svenskens Granater og gloende Kugler har fænget.

KØBENHAVNS FORSVAR 1658—60.

AF
TROELS-LUND.

KØBENHAVNS Belejring 1658—60 er en af de Begivenheder, hvorved Danskes Tanker ofte dvæler. Og med Rette. Thi hint navnkundige Forsvar reddede ikke blot vort Fædrelands Bestaaen, men blev ved den Kraft, som her var sat ind, et Vendepunkt i vort Folks Historie. Virkningerne af, hvad hine Dage medførte, spores i afgørende Træk endnu to Aarhundreder efter.

Men ogsaa om vore Dages Spørgsmaal giver Begivenhederne Svar, og for Enhver, der kan læse i Historien uden at lade sig blænde af det Udfald, som nu ethvert Barn kender, staar vore Dages Tvivl og Indvendinger skrevne med tydelig Skrift i, hvad dengang foregik. Thi det Spørgsmaal, der forelagdes hin Tid til Afgørelse, var jo det samme, som Nutiden drøfter: Betydningen af Københavns Befæstning. Det skulde blot afgøres ikke med Ord — hverken i Forsvarskommission, ved Folkeafstemning eller ved Rigsdagsbeslutning — men simpelthen med Liv og Blod og i klar Bevidsthed om, at hermed afgjordes Folkets Selvstændighed og fremtidige Tilværelse. Og om nogen sinde ellers gjaldt det dengang: »Hvad kan det nytte?« Thi alle de Mangler, som man har ment i vore Dage at kunne forudsætte ved Københavns Forsvar, var dengang ikke blot tænkt, men virkelig tilstede.

Lad os et Øjeblik betragte Forholdene, som de var, og det vil vise sig, at Nutids Udtryk næsten med Nødvendighed lægger sig paa Læben.

Det var ikke lykkedes Flaaden at dække Sjælland. Den laa utiltaklet ved København, da Fredsbrudet skete. Landgangen foregik i dybeste Fred, uventet og uhindret, ved Korsør. Fjendens Skibe laa allerede fuldt rustede og i overlegent Antal udførte København næsten samtidigt med, at Angrebshæren stod udenfor Hovedstaden. Der var derfor ikke Tale om at kunne føre Tropperne fra Jylland og Fyen til København. End ikke de spredte Afdelinger, der laa i Kantonnement paa Sjælland, naaede til Byen. En Afdeling Gønger (Soldater fra Gøngeherred i Skaane), som laa paa Frederiksborg, slap vel til København, men de fleste andre blev afskaarne. Byens Styrke af virkelige Soldater var foruden disse Gønger kun 700 Mand af Fodgarden, halvt saa mange Ryttere og en halvfjerdehundrede Mand af alle mulige Slags Regimenter, ialt omkring 2000 Mand.

Og saa Fæstningsværkerne! Rent bortset fra, at de var i en forfalden Stand, var de meget for fjerntliggende og vidtstrakte. For at forstaa dette maa det erindres, at København dengang var ringere i Folketal end Aarhus eller Odense nutildags. Og dog havde man dristet sig til for ikke længe siden at udvide Voldene, flytte Fæstningslinien fra, hvor den tidligere løb, langs den nuværende Gothersgade, Grønnegade, Ny Østergade, langt, langt ud, saa at ikke blot det tidligere Lystslot udenfor Byen, Rosenborg, nu kom til at ligge bag ved dem, men ogsaa den fjerne Sømandsby Nyboder. Kom saa hertil, at kort forinden var anlagt den nye Bydel øvre paa Amager, Christianshavn, ligeledes omgivet af vidtstrakte Volde, saa vil det forstaaes, at Hovedstaden nu skulde forsvare Fæstningsværker, der indesluttede et Rum, langt større end den egentlige gamle By. Og fra Søsiden laa denne nye Tvillingstad blottet, ikke alene ud mod Kallebodstrand, men især med hele sin aabne Side ud imod Sundet, ligefra den nuværende Toldbod ned til Hallandsaas (Kongens Nytorv).

Og Provianteringen. Med den saa det alt andet end lovende ud. Fjenden var landet i August. Men efter Datids Forhold slap alle Beholdninger op netop henad den Aarstid. Staten som alle private Familier var beregnet paa Aars Forsyning, og det var just nu paa Hellingen for Enhver, Høje og Lave. Thi først, naar Kornet var inde, Slagtningen igang og Sommerfisken tørret, samlede Hovedstaden i Forraad, hvad den skulde fortære i det følgende Aar.

Under alt dette endelig en Regering, der ikke forstod sig paa, hvad der burde gøres for med blot fredelige Midler at fremme Landets Neutralitet. En Regering, der savnede hvert Syn for, at en Besættelse af København ved Fjenden skulde kunne være en Sik-

ring af Danmark mod Datidens store Sømagt, Hollænderne, der krævede fri Fart til Østersøen. En kortsynet Konge, der ikke kunde begribe, at det eneste Forstandige under saadanne Forhold var at opgive Alt og forlægge Regeringens Sæde til Norge, men halsstarrig holdt paa at ville blive og forsvare sin Hovedstad.

— Og desuagtet, desuagtet gik det godt.

Men hvorfor, og hvorledes? Ja dette er et af de Punkter, hvor det, saa underligt det end lyder, er allervanskeligst at blive samtidig med Begivenhederne. Thi vi kender Alle, hvad der foregik, har lært det i Skolen og maaske med Færdighed kunnet gøre Rede derfor ved en Examen. Karl Gustaf stormede ikke strax; saa kom en hollandsk Flaade os til Hjælp, og sluttelig, da Hovedstormen foretoges, var Planen bleven røbet, og Angrebet afsloges med Tapperhed. Saaledes lyder de tørre Ord; visne, hengemte Planter uden Saft og Farver.

Men Virkeligheden selv, den havde den Tilsætning, som gav den sin egentlige, levende Kraft: en hel Befolknings faste Beslutning om at ville holde ud. Det er denne, som, naar Udfaldet er bekendt, saa let glemmes og viger for de enkelte Held, der tilsmilede de Belejrede. Men den genfornemmes atter, hvergang man tydeligt stiller sig for Øje de dagligdags, tunge, opslidende Tryk, som den formaaede at bære.

Lad os da istedetfor at dvæle ved de korte Øjeblikke under Belejringen, hvor en let forstaaelig Begejstring greb Alle, søge at forestille os, hvordan Livet saa ud i de lange Mellemtider, hvor det gjaldt om sejt at holde ud, finde sig i et Utal af Savn og forfrossen, sulten og forvaaget frejdig holde Modet oppe.

Det var maaske let hin Augustdag Alle som En at sværge at ville forsvare sig til det Sidste. Men allerede Dagen efter, og den næste igen og saa fremdeles var det dog noget Andet, dødt træ ved det uvante Jordarbejde, sat paa smal Kost, Dag og Nat lænket til sin lille Plet af Volden, alligevel at bevare Humøret. Det var maaske raskt nok i Udfald med Gyldenløve eller Schack som en Storm at komme over Fjenden, hugge ned derude, hvor Frihedsstøtten nu staar, ødelægge Løbegravene og saa i en Fart tilbage til Løngangen ved Vesterport, naar Undsætningen kom sprængende fra Valby. Men værre blev det strax, da Udfaldene ikke længere altid lykkedes, men oftere faldt i Baghold, og da den første rigtig nedslaaende Efterretning kom om, at Kronborg den 6te September var erobret. Nu var det ikke Leg længere, men knugende Alvor, da Fjenden havde faaet svært Skyts

fra Kronborg, anlagt sine Batterier tæt ind paa Volden, omtrent der, hvor Hoved- og Nordbanegaarden nu ligger, og Dag og Nat smældede løs, saa det lysnede blandt Mandskabet paa Volden. Helmers Taarn, hvoraf Resten endnu staar, blev gennemhullet, og hele den bagved liggende Bydel indviet til Luerne. Nu skred Ødelæggelsesværket sikkert og uimodstaaeligt fremad, det maatte kunne udregnes, naar Fjenden endelig sejrrig skulde bestige Volden.

NIELS ROSENKRANTZ.

(Deltog med stor Tapperhed i Udfaldet d. 23. August).

Den 18de September var den voldsomme Skydning paa nært Hold begyndt, og med faa Afbrydelser varede den ved lige til den 29de Oktober. I fyrretyve Døgn skræmmedes de Belejrede idelig op, hvert Øjeblik ventedes en Storm, og det var kun nedslaaende Nyheder, der afbrød Ensformigheden, som da Fjenden den 8. Oktober erobrede Amager og hermed tilintetgjorde Byens Spisekammer, eller da Frederik III selv gav Befaling til at nedrive alle Husene lige fra Vesterport til Helmers Skanse. Kun nødig skred man dertil, da de var beboede af Smaafolk, og en Mængde Kvinder og Børn

herved blev husvilde, men man havde Tømmeret i Husene behov til Palissader paa den foranliggende, stærkt medtagne Vold.

Endelig lysnede det, da Efterretningen kom om, at den hollandske Flaade laa i Hornbæk-Bugten. Alles Tanker i Byen som udenfor vendte sig mod Nord og kredsede om det afgørende Spørgsmaal: Vil den naa igennem Sundet? Karl Gustaf ilede til Kronborg for selv at lede Beskydningen, ved Helsingborgs Havn var opkastet Batterier, og den svenske Flaade laa Syd for begge Flankestillinger for at spærre Vejen. Den 29de Oktober hørtes i København fra Kl. 8 om Morgenen Drønene af Skuddene, indtil det endelig henad Kl. 3 atter stilnede af. Det var den morderiske Kamp, der var bleven ført, Tærningspillet, om København skulde bukke under for Hungersnød eller ej. Hvilken Jubel, da man henimod Aften opdagede de forreste hollandske Skibe, Førselskibene, der midt under Slaget havde set Lejlighed til at knibe uset ind under den svenske Kyst og slippe ud af Ilden. Som første Mand, der gik fraborde, meldte Christoffer Gabel Kongen om den dyrekøbte Sejr. Og den syntes at skulle blive vidtrækkende. Thi næste Morgen saa man med glad Forbauselse fra Volden, at Fjendens Værker var forladte. Ingen i Løbegravene, Ingen i Skanserne, først langt ude ved Valby Bakke holdt de fjendtlige Ryttere.

Det var et Befrielsens Suk, der lød. Glædessalver fyredes fra Volden. Man listede sig ud, først enkeltvis, saa i store Skarer og besaa Værkerne, Lejren, der saa pludselig var bleven forladt, hvor der endnu stod Kvæg og Bohave efterladt i Skyndingen. Alt var Feststemning paa Søndagen den 31te Oktober; for første Gang siden den 9de August aandede man atter frit, og atter hørte man den gamle, velkendte Lyd af ringende Kirkeklokker og Helligaands Kirkens Sangværk. Dette lille, fredelige Træk gjorde et overordentligt Indtryk. I hele Mellemtiden havde Klokkerne tiet eller kun tjent til Allarmtegn.

Man drømte sig fri, og dog var der saa langt igen. En overhængende Fare var blot overstaaet, men Faren selv var derfor ikke omme. Atter lagde sig Belejringens Tryk over Byen, thi selv om Fjendens Hovedkvarter nu var i Brøndshøj, bag Skanser fra Bellehøj til Bispebjerg Bakke, begyndte dog snart den gamle Følelse af Usikkerhed og Udsigt til Angreb at indfinde sig. Og nye Farer kom til. Vel havde Hollænderne medbragt Proviant, men ogsaa mange nye Munde at mætte. Der maatte fremdeles spares paa Levnetsmidler, da den ugunstige Aarstid stundede til. Vel kunde Vagttjenesten

levnet Have eller Træ længere tog af. I slige Nætter var den brændende Lunte den sidste Trøst. Den kunde dog kuldskaa de stivfrosne Fingre, og alt eftersom den blev kortere, viste den, medens Taarnuhrene tav, hvor Natten skred. Som en Student siden skrev:

»Den Lunte var vort Sejerværk,
Thi man ej hørte Klokke.
Og efter den maatt' goden Klærk
Paa Volden staa og rokke.
Jeg holdt det ud saamangen Nat
Vel i tre stærke Stunde,
Af Kuld og Hunger saa format
At jeg: »Hvem der!« knap kunde«.

Nøden gjorde dog opfindsom. Efterhaanden som Kulden tog til, voksede en ganske egen Art af Boliger op i og ovenpaa Volden. Snart var det Huller ind i Voldsiden, stundom forede med Mursten, ja forsynede med Ildsteder, lutter reddede Sager fra de nedbrændte Forstæder; snart var det Skilderhuse eller fantastiske Hytter, sammensatte af Brædter og Træstumper hist og herfra, med Plads til Flere til fælles Varme.

Langsomt sneg Tiden sig hen. Men for hver Dag, der gik, kom en Fare nærmere, hvis Rækkevidde man knap turde gøre sig klar. Hvad skulde der blive af Byen, hvis Frosten slog Bro og forvandlede Kallebodstrand og Sundet til aaben Landevej midt ind i Byens Hjerter? Og Frosten kom tidlig og med Styrke det Aar. En ny Form for Vagttjeneste maatte da indføres, mere pinlig end den paa Volden. Der maatte holdes Vagt og hugges Vaager ikke blot omkring de to Orlogspramme, der laa som Værn i Kallebodstrand og i Sundet udfør Kalkbrænderiet, men en hel lang Linie uden om Byens Søside. Det var et trælsomt Arbejde for Niels Juel og hans Baadsmænd. At ogsaa Stadsgraven maatte holdes aaben, fulgte af sig selv. Og der maatte passes strengt paa overalt, thi hyppigere og hyppigere blev nu de natlige Angreb.

Hin Befolkning vilde kun lidet have lignet sine Efterkommere ved Dybbøl, hvis den ikke midt under al Fare og Nød engang imellem havde skaffet sig en glad Stund og havt en Spøg tilovers. Ikke blot vexledes der til daglig mangan Spas mellem Hyttenaboerne paa Volden, men stundom antog det Hele et mere fælles og almindeligt Præg, som f. Ex. Juleaften, da man bestemte sig til at holde Fest. Skralt var det med Forberedelserne, thi det kneb for Alle med Brændsel og Lys og for de Allerfleste med den simpleste Føde. Til-

med søgte, som let forstaaeligt var, Mange just paa denne Aften ned i Byen til deres Hustruer og Børn eller Mødre og Sødskende for at samles med disse. Da, netop som man efter fattig Lejlighed skulde til at holde Fest, klemte Stormklokkerne, Allarmtrommerne gik, Nødskud dundrede fra Volden, og Alle ilede til deres

NIELS JUEL.

Poster. Det var over Isen paa Kallebodstrand, at Angrebet forsøgtes. Derfor fyredes der med Granater baade fra Batterierne ved Løngangen og Bryghuset og fra de to Skibe i Kalleboderne, »Højenhald« nærmest Byen og Prammen længere ude, »Svinetruget«, som Svenskerne kaldte den. For at hindre Fjenden i at liste sig ind i Mørke, tændtes alle Bavnerne ligefra Christianshavns Vold forbi Københavns Slot og langs Volden nordpaa helt ud til Sundet. Flammerne fra Tjæretønderne kastede Skin ud over Isen og Snemarkerne og

Genskin op ad Slottets gamle Mure, lysende mod Nørreport med dens underlige Taarn og det røde Rosenborg, medens Fruekirkes høje Spir dunkelt stod mod Nattehimlen.

Da Fjenden var opdaget og traf Byen beredt, opgaves atter Angrebet. Men for de Belejrede var Julenadveren forspildt. Dog, Klokken var endnu ikke tolv, der var jo Tid til at holde den endnu. Een Indskydelse, een fælles Tanke greb imidlertid Alle: Nu burde den holdes i Fællesskab paa Volden. I Hast slæbte Kvinder og Børn, som jo ellers var udelukkede fra Fæstningsværkerne, Mad og Øl fra de afbrudte Maaltider i Byen op paa Volden. Nede i Voldhytterne tændtes Ild under Gryder, og snart rakes varm Grød, dejlig, dampende Julegrød, rundt, og Ølskaalene gik mellem dette brogede Selskab, hvor Alle var lige. Luften genlød af glade Stemmer, Mænds, Kvinders og Børns, og Fornøjeligheden varede ved i den kolde Vinternat, indtil Julelysene lidt efter lidt sluktes, idet Baverne paa Volden en for en brændte ud. Saa ejendommelig storladet en Julefest er aldrig hverken før eller siden bleven fejret i København.

Befolkningen kunde vel trænge til slig en kort, glad Stund. Thi uformærkt var man nu gleden ind i den værste Del af Belejringen, hvor Afgørelse hvert Øjeblik kunde ventes. I disse mørke Nætter, hvor det frøs, saa at hver Vaage, hugget om Aftenen, var tillagt til Morgen, og den faste Is laa alentyk, rede til at bære baade Kanoner og Rytteri; i disse Nætter med Blæst og Snefog, hvor selv kendte Mænd kunde gaa fejl og knap se en Alen for sig, medens der maatte spares paa Bavner og Mad, kun ikke paa Arbejde for de sultne, forkomne, forvaagede Folk; i disse Nætter stilledes der næsten overmenneskelige Fordringer til de Belejredes Pligtfølelse. Naar Eftertiden tænker paa hine Dage, saa træder altid Stormnatten mellem den 10de og 11te Februar 1659 i Forgrunden, hin stolte Nat, hvor de Belejrede høstede Sejrens Løn, og selv den mest Forfrosne glemte Kulde og Sult over Øjeblikkets Betydning. Men den Nat var, trods al dens Savn og Møje, Børneleg mod de to Maaneder, der gik forud med deres opslidende, tilsyneladende blot unyttige Anstregelser. Thi uafbrudt, saa godt som hver Nat allarmeredes der til Kamp, snart hist, snart her, bestandig Skuffelser, blotte Drillerier, men af den Art, der, hvis de ikke var blevet modtagne med aarvaagen Kraft, kunde være endte hver især som den forfærdeligste Alvor. Det lyder saa nemt, at Kongen fik at vide, naar og hvor Hovedstormen skulde gaa for sig. Aa ja! Men forud, lige fra Jul til

den 9de Februar havde man uafbrudt modtaget lignende Efterretninger, der alle havde vist sig at være — sande. Thi Fjenden laa ikke ledig. Bestandig nye Forsøg paa at angribe og overrumple.

Hvor udmattet Besætningen var, fremgaar af et enkelt Træk som dette: En af de første Dage i Januar meldte Hans Rostgaard, at Fjenden førstkommende Nat vilde sende hele sit Rytteri ud over Isen paa Sundet og ride bagom ind i Byen ved den nuværende Set.

HANS ROSTGAARD.

Annæplads eller Kongens Nytorv. Øjeblikkelig gav Kongen Befaling til Schack og Thuresen om at lade ise her; men skøndt disse ikke plejede at lægge Fingrene imellem, maatte de denne Gang tilstaa, at deres Mandskab ikke formaaede at udføre det, Folkene var for udmattede af Kulde og Arbejde, og et stærkt Snefog fra Nord-ost stod ind over Isen. Man maatte da nøjes med at lade alle danske Ryttere, ialt kun 250 Mand, tage Opstilling ved nuværende Amaliegade for om muligt at afslaa Angrebet, en Forholdsregel, der neppe vilde have været tilstrækkelig. I sidste Øjeblik fandt dog

Renteskriver Jens Lassen paa Raad. I dyre Domme fik han i Mørkningen lejet 600 hollandske Matroser, der inden Midnat huggede en 44 Fod bred Rende i Isen, der var over en Alen tyk, fra Toldboden til Christianshavns Kanal. Da Fjenden i Mørket kom til dette aabne Vand, maatte hans Rytterskare vende hjem med uforrettet Sag.

Ofte angrebes der med fuld Kraft. Den 17de Januar f. Ex. kæmpedes der halvanden Time om Christianshavns Vold, indtil Angriberne endelig med stort Tab kastedes tilbage. Naar det var Hovedstormen, der foregik Natten til den 11te Februar, saa betød dette blot, at de Belejrede nu formentlig var saa medtagne, at Stormen sikkert maatte lykkes, og Karl Gustaf var fast bestemt paa denne Gang, koste, hvad det koste vilde, at tage Byen. Udsigterne var gunstige, ikke mindst fordi der Natten forud havde fundet et stort Angreb Sted, der maatte kunne mistydes som den egentlige Hovedstorm og dysse de udmattede Belejrede i foreløbig Ro. Karl Gustaf havde nemlig sidste Nat med hele Rytteriet truet Christianshavn, Fodfolket under Feltmarskal Otto Stenbock havde over Kallebodstrand stormet Slottets yderste Hjørne udfør Bryghuset, og samtidig havde man erobret Prammen derude. Efter en heltemodig Modstand var Besætningen, trods de huggede Vaager, bleven overmandet og nedhugget, og Hytterne paa dens Dæk stukne i Brand. Men disse Flammer afgjorde Kampen. Som en uhyre Bavn oplyste den brændende Pram Kallebodstrand, gav de danske Kanoner paa Volden sikkert Skud, saa at Fjenden tilsidst dreves tilbage. Klokkerne to gjorde de Danske et heftigt Udfald, den brændende Pram erobrede tilbage, og de danske Ryttere huggede ind blandt de Flygtende, medens samtidig Isen brast under en fjendtlig Brigade, og en Mængde omkom. Ovenpaa saadan en Nat kunde man ikke vente en Hovedstorm den følgende. Netop derfor foretoges den.

Det er bekjendt, med hvilken glimrende Tapperhed den udføres fra svensk Side, med hvilken Dødsforagt og Snarraadighed disse Datidens dygtigste Soldater Natten igennem gentagne Gange paa forskellige Punkter opbød Alt for at komme op over Volden. De Svenske troede sig sikre paa Sejren og havde alt delt det forventede Bytte, thi Karl Gustaf havde lovet dem 3 Dages Plyndring. Naar Tabet ved denne Lejlighed i saa overvældende en Grad blev paa deres Side, saa laa det vel dels i Forholdenes Natur, men er tillige et Vidnesbyrd om den Omsigt og Kraft, hvormed Forsvaret blev

ledet. Thi inde i Byen havde man sat Alt ind paa denne Nats afgørende Kamp.

Vaagerne og Isrenderne var hugget bredere. Ved Mørkets Frembrud stod alle Mand paa Voldene, hver med hvidt Tørklæde om Hatten for i Mørket at kunne kende Ven fra Fjende, Alle med Feltraabet: »Ærlig«. 334 Kanoner laa ladte og rede, Betjeningen ventede med brændende Lunter, Krudt og Kugler var tilstede i Mængde. Frederik III red omkring fra Vagt til Vagt; han opfordrede overalt til at sejre eller dø for Fædrelandet i den Afgørelsens Time, som nu snart skulde slaa. Nede i Gaderne, der var afspærrede med Jernkæder for at danne et sidste Værn, hvis Fjenden trængte ind, stod Kvinderne og Børnene. Intet er maaske saa betegnende for Forholdene som Stemningen blandt disse. Ingen Klager, ingen Jamren, Sligt vænnes man af med ved seks Maaneders Øvelse. Øjeblikket var for stort til unyttig Tale. Faamælt udtrykte man sine simple Tanker, som f. Eks. mellem Prammand Niels Nielsen og hans Hustru, da hun med sit spæde Barn paa Armen tog Afsked med sin Mand. »Gud være med Jer!«, var hans korte Ord. »Kæmp tappert!«, hendes naturlige Svar. Men ligesaa betegnende er det, at da hun saa stod alene tilbage, kunde hun ikke nøjes med at vente uvirksom bag Jernkæderne. Hun ilede hjem til sin Bolig paa Graabrødretorv, svøbte Barnet, deres eneste, godt ind og satte det paa det sikreste Sted i Kælderen, samlede saa alle Nabolagets Kvinder, satte de største Kedler over Ilden, nogle med Lud, andre med Beg og Tjære, og slæbte derpaa ved fælles Hjælp de glødende Kedler paa en Stang over Skuldrene den lange Vej op til, hvor Manden stod paa Post. Selv væltede Kvinderne deres Kedler ned over de Stormende. Og i samlet Trop ilede de, da dette glødende Vaaben var opbrugt, ned efter Bjælker, som de slæbte op paa Brystværnet og lod trille ned paa Fjenden.

Da Natten faldt paa, laa København mørk og tavs, tilsyneladende i Slummer, skøndt intet Øje var lukt. Pludselig tændtes Bavnerne paa Valby Bakke som Tegn til Angreb. Men i samme Øjeblik drøede en Salve fra Kartoverne paa Volden ud iblandt Fjenderne, og snart var Kampen levende. Under en Regn af Kugler væltede Fjenderne frem ad den gamle Vej gennem Kallebodstrand. De naede ikke blot »Svinetruget«, men ind til Fregatten »Højenhald«, der efter en fortvivlet Kamp blev taget, og hver en Mand hugget ned. Videre vælter Strømmen sig ind mellem Amager og Sjælland imod Slottet. Men pludselig standses der, Isbroerne er for korte til de dobbelt-

brede Vaager, og Kugler og Skraa hagler ned. Selv »Højenhald« maa atter rømmes, heftig beskudt fra Christianshavns Vold. Allerede ruller Hurraraabene fra Slotsholmen og Løngangen, Fjenden vakler og maa vende. Da tager General Fersen en rask Beslutning, Stormkolonnen svinger og vender sig mod Vandkunsten, General Wassor følger efter med sine Folk, og i et Nu stormes Forværket (Ravelinen) foran Hovedvolden. Trods Kardætsker og Musketkugler

OTTE KRAG.

myldrer de ind, hugger Palissader over og Folkene ned, frem over Graven, Stormstiger til Volden og op ad dem.

Under disse fortvivlede Forhold, hvor Stormen syntes at skulle lykkes, og Københavns Skæbne hang i et Haar, kæmpedes der med en ubeskrivelig Vildskab fra begge Sider. Alle følte, at det var disse Minutter, hvorom det gjaldt. Kugler, Bjælker, brændende Tjære østes ned, Pistoler og Haandgranater svarede, medens der entredes op ad Stigerne. Frederik den Tredie ilede til fra Slotsholmen for at opmuntre Forsvarerne, Rigsraaderne i hans Følge, Otte

Krag og Gunde Rosenkrantz, greb hver en Musket og kæmpede med i forreste Linie. Medens Soldater og Borgere forsvarede Brystværnet, signaliseredes der efter Reserven, der i hurtigt Løb ilede til fra Gammeltorv. Fire Svenskere kom ind over Volden. Generalvagtmeister Claus Ahlefeldt, der kommanderede paa det Sted, styrtede selv frem og gennemborede den forreste med sin Partisan (den opbevares endnu i Oldnordisk Museum). Ogsaa Fjenden trak

GUNDE ROSENKRANTZ.

Forstærkninger til, men efter den heltmodigste Kamp overvældedes de tilsidst saaledes med Kugler, at Ravelinen maatte rømmes.

Atter vendte Strømmen sig. Isbroerne var bragte i Orden, og frem gik det nu over Vaagerne mod Bryghuset og Slottet. Men en voldsom Ild modtog dem her, og de dreves tilbage med uhyre Tab.

Under alt dette og skjult bag disse havde Claes Thott imidlertid stormet Christianshavn. Men Uheld forfulgte Angrebet. Isen brast under Fremrykningen, det tunge Brotræn gik tilbunds, medens

de overdængedes af Kugler fra den sydlige Del af Volden. Ubekymret kommanderede Claes Thott dog fremad, og tre Gange stormede hans Folk hen mod Volden, men naaede ikke op for Kugler og Kardætsker. Endelig maatte Karl Gustaf lade blæse til Tilbagetog for hele dette Punkts Vedkommende, og i Uorden trak de medtagne Kolonner sig ud af Ilden.

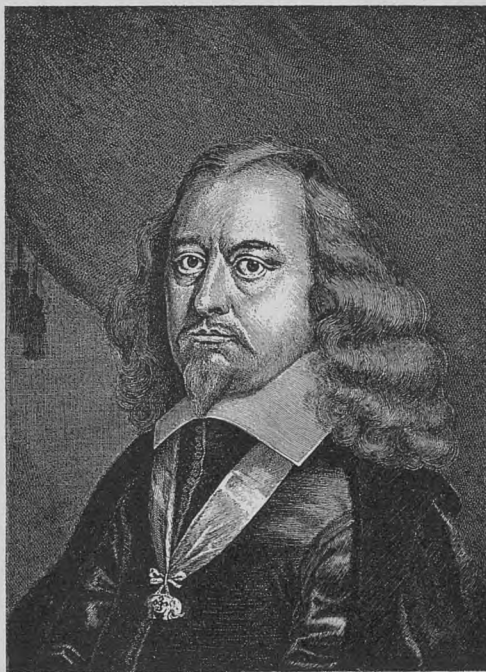
Samtidig havde man truet med Angreb udfor Rosenborg, det svenske Rytteri rykkede frem over Sortedamssø, men det var kun en Allarmering for at bortlede Opmærksomheden fra, hvad der foregik ved Kallebodstrand.

Men da alt her var stille, og Angrebet syntes ovre, brød pludselig General Banér Kl. 4 frem til Storm mod Østerport. I Mørket tog han fejl og kom lidt vestligere ud for Nyboder. Her stod Hollændere og Danske. Uden at løsne et Skud lod de Fjenden komme ned i Stadsgraven mellem to Bastioner. Da pludselig kommanderedes der »Fyr«, og med forfærdelig Virkning beskødes de nu fra alle Kanter. Broer og Stormstiger maatte lades i Stikken, og tilbage gik det. Men atter samlede de sig. De svenske Ryttere fra Rosenborg-Angrebet ilede til Hjælp, sprang af Hestene for at deltage i Stormen, General Wawassor, der nys havde kæmpet udfor Vandkunsten, kom til Undsætning med sine Folk, der atter var bragte i Orden, og frem gik det paany. Denne Gang kneb det ogsaa her. Stadshauptmand Thuresen kom til, den syge Rigshofmester Joachim Gersdorff lod sig bære op paa Volden, Hans Ahlefeldt med det danske Reserverytteri skyndte sig did, og Admiral Obdam søgte, saa godt han kunde for sin Gigt, at holde Trit med sine hollandske Matroser, der i Løb førtes til Stedet. Kuglerne afgjorde dog Sagen her. Fjenden naaede ikke op. General Wawassor faldt for et Skud under det forgæves Forsøg paa at komme over Graven, og bag et Brystværn af Faldne maatte Svenskerne tilsidst opgive Angrebet og ile tilbage over Sortedamssø.

Dagningen brød endelig frem, og greben af en og samme Følelse istemte alle paa Voldene en tusindstemmig Takkesang til Sejrens Herre, der havde frelst Byen. Kanonerne faldt i med Glædessalver, og anden Gang tonede den gamle, kendte Klang fra Fredens Dage, idet alle Kirkeklokkerne ringede. Bevæbnede og nysgerrige ilede ud for at tage Valpladsen i Øjesyn; en afsluttet kortvarig Vaabenhvile gjorde snart denne Vandring sikker. Herude i Sneen laa alle Sporene friske af Nattens Færd. Tretusind Døende og Døde bedækkede Valpladsen, og et Utal af Vaaben, brudte Broer og Stormstiger. Ta-

bet paa dansk Side var i Følge Sagens Natur kun ringe. Anderledes vilde det have været, hvis Fjenden var naaet ind i Byen.

Uvilkaarlig standser Tanken om Belejringen ved denne Dag. Og dog var det, om end Kampen hermed var afgjort, langt fra den sidste. Sneen smeltede, Foraaret og Sommeren kom, men endnu fremdeles var København truet og indesluttet og Tiderne yderst trange for Indbyggerne. Sult og Kulde eller dog Mangel paa Brændsel plagede

JOACHIM GERSDORFF.

som hidtil, Dyrtid faldt tungere nu end forhen, da den Begejstring, der hidtil havde baaret oppe, begyndte at slappes. Selv Læseren et Par Hundrede Aar efter hører næsten halvt utaalmodigt om Vagttjenerne paa Voldene og Rytterudfald mod Valby Bakke i Juli Maaned 1659. Og dog var den skrappeste Paapassenhed nødvendig, thi uafbrudt truede Faren, og Frygten for Forræderi var end ikke ugrundet.

Det blev atter Vinter. Paany rejstes Hytterne oppe paa Volden, atter isedes der i Stadsgraven. Det var, som denne Belejring aldrig

skulde faa Ende. Juleaften gjorde Svenskerne Skinangreb ligesom forrige Aar. Det faldt svært at holde den gode Aand oppe hos Befolkningen, man længtes efter Fred. Smaafægtningerne, der af og til leveredes mod Fjenden, var ikke i Stand til at fylde Sindene. Det gik Svenskerne ligesaa. Da Freden endnu i Begyndelsen af Maj Maaned 1660 ikke var undertegnet, maatte det fra begge Sider forbydes at drive Handel med Fjenden. Endelig sluttedes da Freden den 17. Maj 1660. Københavnerne drog i store Skarer ud for at se den svenske Lejr, og Svenskerne gæstede fredelig den By, som de i næsten to Aar forgæves havde belejret. Forbitrelsens Hede var gensidig afkølet.

Hvad Virkning havde Freden paa de Belejrede? Selvfølgelig nød den hele Befolkning, fra Konge til Stodder, det længe savnede, dyrtkøbte Gode, nød det i fuldere Drag end nogen Fredsven i Nutiden maaske kan have nogen Forestilling om. Men derover glemtes ikke Krigens Belæring. I Løbet af de følgende ti Aar skabte det udammede Land en Flaade større end nogensinde tilforn. Og alle de Punkter i Københavns Befæstning, som Belejringen havde paapeget som de svage, forstærkedes ved nye, storartede Anlæg. Flaadens Leje dækkedes mod Søsiden. I Kallebodstrand, hvor »Højenhald« og »Svinetruget« i Forening med Skytset fra Bryghuset kun med Møje havde holdt Fjenden ude, foretoges et uhyre Opfyldningsarbejde. Fra Stormgade østefter lavedes en Halvø, dækket med Volde og Grave, saa at den yderste Bastion, »Rysensten«, i Forening med Christianshavns Vold ganske kunde spærre det smalle Farvand. Alle Bastionerne Volden rundt forstærkedes. Og mellem Østerport og Sundet anlagdes det mægtige Fort »Kastellet«, lige rede til at værne Byens ubebyggede Del og beherske det nordlige Indløb til Havnen. Det var Jordarbejder, der vel kunde staa Maal med, hvad Nutiden har udført, et storladent Forsøg paa at omsætte den vundne Sejr med dens Erfaringer til Arv som Værn for kommende Slægter.

Københavns Forsvar 1658—60 indtager en stor, en enestaaende Plads i vor Historie. Det er Folkets største krigerske Bedrift i den historiske Tid. Sejgt og under fortvivlede Forhold som ved Dybbøl, begejstret som den 2. April 1801, da Folk fra Gaden udgjorde Blokskibenes tapre Besætning, kæmpede den Gang aarevis ikke blot Soldater, men en hel Befolkning, indtil de ved deres Udholdenhed havde bragt Sejren hjem og reddet Fædrelandet.

Det har ofte været paa Tale at rejse hine tapre Forsvarere af København et værdigt Mindesmærke. Tanken vil vel atter komme

frem nu, da snart et kvart Aartusende er forløben siden da. Saa-
fremt Mindesmærker imidlertid tjener til at give Fortid Liv og Mæle,
saa vil hin Slægt uden Tvivl svare vor: »Tak for eders venlige
Tanke! Vi var kun danske Mænd og Kvinder, der gjorde vor Pligt.
Vis os heller, at I mindes dette! I har nedrevet de Volde, som vi
vædede med vort Blod og byggede højere. Rejs atter i deres Sted et
nyt, kraftigt og tidssvarende Værn! Værg det som vi, om fornødent
gøres, og om saa hele Danmark kun er et indesluttet København!
Mind os ved, ligesom vi, at efterlade et selvstændigt dansk Folk!«

FREDERIK III OG SOFIE AMALIE.

AF

BERING LIISBERG.

DEN første oldenborgske Konges Herredømme over Sverige blev — hvor usikkert og omstridt det end var — skæbnesvangert for hans Slægt. I lange Tider formaaede Kongerne i Danmark ikke at glemme Slægtens stolte Minde, at den engang havde udstrakt sit Spir over alle Nordens Lande.

Hvis dette Minde nogen Sinde var blegnet i Kongeslægten, maatte det blive opfrisket ved de svenske Vaabens Sejre i Tyskland under Gustaf Adolf og hans Mænd. Og opfrisket paa en smertelig Maade. Ti det hidtil underlegne Sverige gik nu langt frem foran Danmark i Anseelse og Magt. Om Svenskerigets Magt fik man i Danmark klar og tydelig Besked ved Torstensonsfejden 1643—1644. Den aabenbarede sig som Overmagt og berøvede Danmark de gamle danske Besiddelser i Østersøen Øsel og Gotland, de rige Landskaber Herjedalen og Jemteland. Dertil maatte Danmark give Sverige uindskrænket Toldfrihed i Sundet og stille Halland til Pant derfor i tredive Aar.

Landetabene følte nærmest af Kongen og Regeringen. Men de svenske Troppers Hærgninger og Plyndringer i Jylland følte af Befolkningen og vakte et hidtil ukendt Had hos det Danske Folk mod Svenskerne. Den gamle Christian IV udtrykte ved sin første Sønnesøns, den senere Christian V.s Daab, paa Flensborghus, baade sit Folks og sin Slægts Følelser, da han, som selv bar Barnet, udbrød i de Ord: »Gid Du engang maa trykke Svensken, som Du i Dag har trykket mine gamle Arme!«

Frederik III nærrede det Haab, at det ikke skulde blive nødvendigt at vente med at »trykke Svensken«, til hans lille Søn var bleven voksen Mand. Og han kunde have Grund dertil. Efter Freden i Brømsebro 1645 kom den westfalske Fred 1648; havde den første været ydmygende for Danmark, blev den sidste det i endnu højere Grad. Ved den fik Sverige Herredømmet over Pommern, og dermed og med Tabet af Gotland og Øsel var det forbi med Danmarks fra Valdemarernes Tid hævdede Højhed over Østersøen.

Men var det i Øjeblikket ikke til at tænke paa noget saa stort som at vinde det tabte tilbage paa disse Kanter, blev det saa meget mere ønskeligt at genvinde de afstaaede norske Landskaber og det pantsatte Halland. Endnu nærmere laa det dog Frederik III at tænke paa at faa de Lande i Nordtyskland tilbage, som han personlig havde været knyttet til, Bispedømmerne Bremen og Verden. Christian IV havde med stor Møje og store Ofre erhvervet disse Stifter for sin næstældste Søn, der ikke oprindeligt havde nogen Udsigt til at komme til at bære den Danske Krone. De var ved Torstensons Indfald bleven besat af Svenske Tropper og gik Aaret før den westfalske Fred endelig tabt for Frederik III.

Skulde man fremhæve et Karaktertræk som særlig betegnende for Frederik III, maa det blive hans Evne til at gemme dybt og længe paa en Krænkelser, hans Mangel paa Eyne til at glemme. Tabet af de gamle danske Besiddelser og af Højhedsretten over Østersøen var bittert nok for en Mand, der ikke havde glemt sin Slægts Traditioner om Herredømmet i Norden. Men hans Forjagelse fra sine Lande i 1643 og den deraf følgende ydmygende og afhængige Stilling ved Christian IV.s Hof i de pengeknappe Tider, der paa den ubehageligste Maade gjorde sig gældende selv i Hoffets daglige Husførelse, var ham og hans stolte Hustru en endnu dybere Krænkelser. Og den blev ikke mindre ved Ulfeldts hovmodige og anmassende Optræden over for dem begge.

Til Midsommers 1651 havde Frederik III to forskellige Maal for sine hævnssyge Tanker: Regeringen i Sverige og Corfits Ulfeldt i Danmark. Men da Ulfeldt den 14. Juli d. A. hemmelig havde forladt sit Fædreland og søgt Tilflugt i Sverige, hvor han med alle Midler søgte at hidse til Krig mod Danmark, var de to Maal bleven til et.

Og i Haab om at kunne ydmyge Ulfeldt ved at ydmyge Sverige, vinde de tabte nordiske Lande tilbage for Riget og samtidig med at vinde de to tyske Stifter igen skaffe Rigets Sydgrænse en Dækning

og Dynastiet en Udvidelse, erklærede han, den ellers saa rolige og besindige Mand, Sverige Krig.

Aldrig er Forhaabninger blevne saa grusomt skuffede. Det blev en Krig, der lagde Landet øde for lange Tider og formindskede dets Omraade med de ældgamle danske Landskaber Øst for Sundet.

FREDERIK III.

Men det blev tillige en Krig, der røvede den gamle, indfødte Adels sidste Kraft og gjorde det muligt for Frederik III og hans herskesyge Hustru at rejse det enevældige Kongedømme paa den gamle Adelsmagts og den nysvakte borgerlige Selvstændigheds Ruiner.

Den 39aarige Konge var ikke meget kendt i Danmark, da han i 1648 besteg Landets Trone. Hans Stilling som yngre Søn havde medført, at han førte en mere tilbagetrukket Tilværelse end Tron-

følgeren, og om hans Barndom og Ungdom er kun lidet kendt og intet, der betegner hans Karakter eller Person. Christian IV havde tidlig været betænkt paa at aabne ham en Løbebane uden for Riget, og arbejdede ivrig paa — endnu medens Sønnen sad paa Skolebænken — at skaffe ham et eller flere af de nordtyske

SOFIE AMALIE.

fyrstelige Bispedømmer. Derfor lod han ham ogsaa faa en mere boglig, for ikke at sige lærd Opdragelse end almindeligt for Kongesønner.

Da Hertug Frederik var 13 Aar gammel, lykkedes det virkelig Christian IV at sætte igennem, at han blev valgt til Biskop i Verden, og 1624 blev han Koadjutor i Halberstadt, som han alt tidligere havde været det i Bremen.

Endnu var han dog bundet til Hjemmet, og 1624—26 laa han paa Sorø Akademi for at fuldende sine Studeringer.

Fredden i Lybek i Maj 1629, mellem Christian IV og Kejseren, syntes imidlertid ganske at skulle omstyrte hans Fremtidsudsigter i Tyskland. Christian IV maatte paa hans Vegne opgive de nordtyske Stifter. Det var maaske til Dels for at glemme sine Skuffelser, at han fra Maj 1629 i et Aarstid drog ud i Verden for at se sig om.

Der fortælles, at Hertug Frederik, der ledsagedes af sin yngre Broder Ulrik, i St. Denis i Frankrig var ude at se de franske Kronregalier. Kongesønnerne rejste incognito, og deres Følge havde strenge Ordre om ikke at aabenbare nogen, hvem de var. Den franske Kongekrone gik først fra Haand til Haand og blev beundret for sin Skønhed og Pragt, men derefter fandt saa en og saa en anden af Selskabet paa at tage den paa Hovedet og se, hvem den passede bedst, og man blev til sidst enige om, at den sad bedst paa Prins Ulriks Hoved. Men en af Munkene, som havde staaet tavs og set paa denne Leg, tog pludselig Kronen af Hertug Ulriks Hoved og satte den paa Hertug Frederiks. »Kronen passer sig bedst paa denne Kavalers Hoved, mine Herrer!« Og knælende for Kongesønnen vedblev han: »Glem ikke, eders Højhed, at jeg var den første, der ønskede eder til Lykke med en Krone!«

»Saaledes fortælles Historien«, skriver Fader Holberg, »men jeg kan ikke garantere for, om Munken var forhen bleven undervist om Hertug Frederiks Person, nemlig at han var den ældste af de kongelige Prinser, som da var tilstede; saa at derfor dette heller kan være en fransøsk Politesse og Artighed end en virkelig Spaadom«.

En virkelig Spaadom om Frederik III.s Kongeværdighed vilde vi derimod have i et i en Guldmedaillon indlagt Stykke Træ, som gemmes paa Rosenborg, om vi, vel at mærke, havde et bestemt og paaideligt Aarstal fra hans Ungdom at støtte Begivenheden til. Den latinske Omskrift lyder paa Dansk: »Ikke uden Varsel staar Du alene tilbage af tre«, hvor Du gaar paa den indlagte Træsplint, der ifølge gamle Optegnelser hidrørte fra et af de tre Træer, som de tre Kongesønner i sin Tid havde plantet i Sorø, nemlig fra Hertug Frederiks, som alene slog Rod og trivedes, medens de to andre gik ud.

Der er næppe den Kongesøn i Europa, der uformodet og imod Folkets Forventning er bleven hævet til Tronen, om hvem der ikke fortælles lignende Varsler og Spaadomme. Om Hertug Frederik maatte de saa meget lettere komme til Udtryk, som han — i Mod-

sætning til sin mere godmodige og vist noget lade Broder, Tronfølgeren — tidlig har aabenbaret sig som en Herskernatur, som en Mand, der følte sig skabt til at føre Kommandoen. Han var i Modsætning til sin aabne, meddelsomme Fader, en tavs, indesluttet Natur. Han var tilbageholdende og beregnende; han led ikke af Tidens almindelige Svaghed for stærke Drikke, ikke fordi han ikke holdt af dem, men fordi han var bange for at blive paavirket af dem og miste Herredømmet over sin Tanke og sin Tunge. Frederik III.s Harmen bruste ikke op, den slog ind og blev til Nag. Han var, hvad der ikke var almindeligt i hine Tider, en Mand, der formaaede at skjule sine Følelser og at beherske sig.

Det var vel ogsaa paa Grund af saadanne Egenskaber, at Christian IV i 1627, da Hertug Frederik ikke var mere end 18 Aar gammel, gjorde ham til sin Stedfortræder som Kresoberst og samtidig satte ham til Præsident for det nysoprettede Krigsraad i Stade. Men da Lykken uformodet atter tilsmilede Hertug Frederik, og han i 1634 opnaaede at blive anerkendt som Ærkebiskop i Bremen og Verden, traadte hans Herskerlyst saa skarpt frem over for Stænderne i hans Lande, at Christian IV maatte minde ham om at fare med Lempe.

»Nota bene: Der i Stiftet«, skriver Kongen senere om ham, »er han en regerende Herre og sidder i alle Forsamlinger over en hel Hob Fyrster. Men kommer han fra Stiftet, da er han en afdelt Herre og haver ingen Regering, hvilket uden Tvivl vil komme hannem fremmed for«.

Det var netop det, der skete faa Aar senere. Da Torstenson rykkede frem, maatte Ærkebiskop Frederik forlade sine Lande, der blev besat af Svenskerne. Og det skete paa den aller mest ubejglige Tid, et Par Maaneder efter, at han havde stiftet egen Husstand og paa Glücksborg ved Glückstadt havde fejret sit Bryllup med den brunsvigske Prinsesse Sofie Amalie.

Kom det, efter Christian IV.s Udtryk, hans Søn Frederik »fremmed for« at være uden Regering, maa det siges i endnu mindre Grad at have behaget hans unge Hustru.

Christian IV havde ikke hilst Forbindelsen mellem sin Søn og sin gamle, troløse Forbundsfølges Datter med Glæde, og Forlovelsen synes endog at være indgaaet imod hans Villie. Han havde da heller ikke kunnet nægte sig den Tilfredsstillelse ved selve Brylluppet, at vise sin 15aarige Svigerdatter og hendes Landsmænd, at gemt var ikke glemt, og havde ladet den bekendte Gruppe, Hesten og Løven, som nu staar i Kongens Have, føre til Glückstadt og op-

stille foran Slottet, hvor Bryllupet stod. I Virkeligheden symboliserer den Lysets sejrrige Kamp mod Mørket, men paa Grund af Hestens Betydning i det brunsvigske og Løvens i det danske Vaaben havde Christian IV anvendt den paa en Skuepenge til Minde om Brunsvigernes Frafald under Kejserkrigen.

Den unge Fyrstindes Følelser er næppe bleven stemt til Blidhed mod hendes nye Hjemland ved straks at blive hilst paa en saa ubehagelig Maade. Naar det senere sagdes om hende, at hun aldrig var Dansken god, kan hendes uvenlige Følelser mulig sættes i direkte Forbindelse med Mindet om det ydmygende Skue lige uden for Slottets Vinduer af den brunsvigske Hest, der maa ligge under for den danske Løve. Ti man har sikkert ikke glemt at hviske hende det Vers i Øret, som Christian IV havde ladet sætte paa den omtalte Skuepenge med samme Gruppe, og som i Oversættelse lyder:

Forgæves, o skummende Hest, Du sætter dig op imod Løven.
Hvid er din Lød, men rød, om saa Du fremturer, den vorder.

Sofie Amalie havde i fuldt Maal taget sin Slægt, Welfernes, Stolthed, Ærgerrighed og stærke Lidenskaber i Arv tillige med dens Selvfølelse, Pragtsyge og Herskerlyst. Dertil kom hendes tyske Ringeagt for de Danske, hendes Harme og Forbitrelse over at maatte spise Naadsensbrød hos Christian IV — den gamle Konge skriver, at han har næppe saa meget som Tak for det Underhold, han giver Hertug Frederik og de Udgifter, det volder ham — og endelig den dybe Krænkelse at være afhængig af Corfits Ulfeldt og Leonore Christine, ja, at se sig skudt til Side og fordunklet af den forhadte, i hendes Øjne uægte fødte Kvinde — det var mere end hun, den fuldblods Fyrstedatter af Welfernes stolte Æt, kunde bære.

Hertug Frederik havde hidtil været tysk Fyrste, men hans om Selvherskerlyst vidnende Stridigheder med Stænderne i Bispedømmerne og hans Sammenstød med Rigsmarsken Anders Bille under Torstensonsfejden, indgav den danske Adel Uvillie imod ham. Den anede en Modstander i ham. Og Spændingen mellem dem voksede, efterhaanden som Udsigten til Tronfølgerens tidlige Død blev større og større. Alt som regerende Herre i Bremen og Verden havde han omgivet sig med tyske Raadgivere; det blev ikke bedre, da han 1644 blev Overgeneral og Præsident for det i Glückstadt oprettede Krigsraad og i 1647 blev Statholder i Hertugdømmerne. De bedste Mænd i det Danske Rigsraad saa med Sorg, at den vordende Danske Konge var omgivet af lutter Mænd, der var uvidende og uforstaaende om

det Danske Folk, dets Opfattelser, Sæd og Skik. Og de saa med en Følelse af Frygt, at han ved sin Side havde en tysk Fyrstedatter, i hvem han var stærkt og lidenskabeligt forelsket, og som paa alle Maader drev ham frem mod det Maal, han selv ifølge sit Naturel, sin Slægtsfølelse og sin Udvikling higede imod: Hævn over sine Fjender i Riget som uden for Riget og Tilbageerobring af det tabte.

Midlet til at naa dette Maal var Magten. Kroningen gav Kongen Magt, om end den ved Haandfæstningens Bestemmelser kun var ringe og begrænset. Men Vejen til en større Magt aabnedes kun ved Kroningen. Derfor lod Frederik III sætte Tandem! — Endelig! — paa sin Kroningsmedaille, — et Maal var naaet, men ikke det sidste.

For det danske Folk i Almindelighed var Frederik III endnu saa godt som en Fremmed, da han i 1657 erklærede Sverige Krig, ivrigt tilskyndet af Dronningen, uden Forberedelse, uden Vaabenfæller og kun støttet til det, som det snart skulde vise sig, svigefulde Haab, at Karl Gustaf med sin Hær var saa stærkt optaget af Kampen i Polen, at han ikke kunde rive sig løs derfra. Folket vidste ikke stort andet om ham, end at han var en Modstander af Adelen, og det var nok til at skaffe ham dets Tilslutning. Selv i Tanken om en Krig med Sverige vandt han Folkets Samstemning, det haabede og ventede i den at faa Hævn for de i 1643—44 paaførte Lidelser og Ulykker. Og Menigmand kunde vel have Lov til at gaa ud fra den Forudsætning, at erklærede Kongen og Raadet Krig, maatte de vel være forberedte paa Krig og være enige om, hvordan den skulde føres.

Blandt Københavnerne var Frederik III og Sofie Amalie derimod godt bekendte. København var dengang en lille By, tæt samlet om Slottet som Midtpunkt, og hvad der skete her og taltes om her var ikke mindre Genstand for Samtale og Hvisken og Tisken, end hvad der hændte i selve Byen. Eller rettere sagt, hvad man tænkte og talte om inde paa Slottet var kun en Genklang af hvad der skete ude i Byen: Ulfeldts Drillerier mod Dronningen ved at lade Æreporten tage ned Natten før hendes Kroning, hans Svoger Grev Valdemar Christians Kongelyster og »Bravader« mod Kongefamilien, der endog gik saa vidt, at han knaldede sine Pistoler af mod Slottets Vinduer og endelig hele den indviklede og mystiske Dina Winhofers Sag. Københavnerne havde rig Lejlighed til at følge Striden mellem Ulfelderne og Kongehuset og var ikke i Tvivl om, til hvilken Side de skulde helde. Ti der var rigtignok Forskel

paa den hovmodige og storagtige Adelsmand med hans stolte og fornemme Frøken, der aldrig nedlod sig til at lefle med Folk for at vinde Folkegunst, og det milde og venlige Kongepar; Dronningen især var da saa nedladende og saa naadig; der var ikke Tale om, at hun var for stolt til at snakke med Borgerkoner, naar de kom op paa Slottet for at se sig om og spørge nyt. Skulde man have noget at indvende mod Majestæterne, maatte det blive det, at Kongen var saa tavs og saa forelsket i Dronningen, at han mulig lod hende, som var ødsel og forlystelsessyg, raade for meget.

Frederik III og Sofie Amalie fik en bedre Adkomst til Folkets Hengivenhed end den at være det paa Grundlag af monarkisk Selvfølelse nedladende Kongepar og dets Forbundsfælle mod Landets gamle Adel. Det skete den Dag, da Kongeparrets dynastiske Interesser smeltede sammen med Landets og Folkets, da den overlegne Fjende drog frem mod Byen, og Enkelte raadede Kongen til at flygte med sin Familie til Norge og Halland, og da han svarede: Nej — jeg vil dø i min Rede.

Denne Udtalelse fra hin Søndag 8. August er kommet til os gennem saa mange Optegnelser, at der næppe kan være Tvivl om dens Paalidelighed. Den opfattss almindelig som et Citat fra Hiobs Bog XIX Kap. 18 Vers, og selv om Vitus Bering har en mere udpyntet Beretning, ifølge hvilken Kongen skal have sagt, at lige som de ædle Fugle forsvarede deres Reder, naar Røvere anfaldt dem, saaledes vilde han kæmpe og — om saa skulde være — dø for sin, maa Udtrykket dog vist opfattes som et bibelsk Citat. Frederik III har været for lidt knyttet til Københavns Slot og til Danmarks Hovedstad til af sin egen Følelse at betegne Slottet eller Byen som sin Rede.

Men saaledes har Københavns Borgere opfattet det. For dem, der i mange Aar havde længtes efter en Fører, der nu — med Fjenden for Portene — følte Nødvendigheden af at have en Fører, som de kunde flokkes om og se op til, for dem blev Kong Frederik Manden i samme Øjeblik, som han, utvungen og drevet af sin egen Følelse udbrød: Jeg bliver hos jer, jeg vil dø i min Rede! Ti for Københavns Borgere, store og smaa var Byen en Rede, — den eneste, de havde. Hvad Kongen havde sagt, var som talt ud af deres Hjerter. De tænkte ikke paa, om Udtrykket var laant, — og hvad gjorde det saa, om det var laant, naar blot der stod der Villie og Handling bag Ordene.

Og det gjorde der. Slag i Slag kom der Befalinger om Byens

Forsvar, og Slottet var det Midtpunkt, hvorfra alt udgik. Her mødtes Kongen, Rigsraadet, Kirkens Mænd og Byens Borgere. Kongen lovede Byen Friheder og Privilegier, den skulde være en fri Rigsstad og Rigsstand og dens Borgere skulde nyde alle adelige Forretigheder. En Mand af Borgerskabet, en Garvermester, erklærede, at det vilde være en Skam og en Skændsel, om nogen tænkte paa at overgive Byen og forlade Kongen uden saa meget som at have set Fjenden under Øjne. Havde man først forsøgt en haard Pust, og man blev nødt til at give sig, saa var man undskyldt. Derpaa raabte alle i Munden paa hinanden: »De vilde staa det længste, de kunde; naar de ikke kunde længer, var det tidsnok at bede om Naade«.

Kongen selv synes ikke at have talt i dette Møde. »Hs. Majestæt maatte vel rinde Taare paa Kind«, siger en Samtidig, »og ikke for Sorg kunne fremføre sin Tale«, naar han tænkte paa, hvorsaare Faa af alle de mange, »som før havde taget stor Gage og Aflæg i Fredens Tid, der nu retirerede sig ind til ham at lide og staa med ham, saa han havde mest ikkun Borgere og Burser, som lidet eller intet havde nydt Kronens Indkomster i gode Tider«.

Frederik III.s Eksempel havde virket; den første lammende Rædsel var forbi, man havde fattet en Beslutning og var bleven rolig, ti der stod en Mand i Spidsen, som forstod at indgyde Tillid og som Folket saa op til med Haab og Tro. Kongen og Folket havde fundet hinanden i Farens Stund.

Men Frederik III formaaede ikke blot at skabe Tillid og Fortrøstning i de første, urolige Dage, han formaaede — hvad mere var — at holde den vedlige i det daglige Slid hele Belejrings-tiden igennem. De første Dages Begejstring for den Konge, der pludselig tillige med Dronningen steg ned fra deres Højde og færdedes mellem Byens Borgere paa Volden, snart til Hest og snart til Fods, gik over til tillidsfuld Fortrøstning. Fremmede Magters Sendebud fortæller, ligesom vore hjemlige Krønikeskrivere, hvorledes Kongen lod slaa sit Telt op paa Volden og stadig var tilstede »om Dagen blandt sine Soldater og Arbejdsfolk, om Natten udi i sit Telt«. Hertil kan dog føjes, at Kongen hver Nat gjorde en Runde omkring den hele Vold. »Kong Frederik«, hedder det hos en anden, »havde sit Telt paa Volden og nægtede sig de for fyrstelige Personer passende Bekvemligheder; han skaanede sig hverken Nat eller Dag«. Heller ikke lod han sig afholde fra at færdes paa de mest udsatte Steder og man har Beretninger om navngivne Mænd, der er bleven dræbt af Fjendens Kugler i Kongens umiddelbare Nærhed.

Fjendens Kugler behøvede Kongen nu ikke at gaa op paa Volden for at møde. Dem kunde han faa Besøg af hjemme paa Slottet, som da Fjendens Granater i December 1658 — mulig selve Juleaften — slog Vinduessprossen i Stykker i et af Vinduerne paa Riddersalen, medens en anden gik gennem Spiret paa Blaataarn.

Dronningen fulgte ofte Kongen paa hans daglige Runde Volden rundt. Hun var da til Hest, — hun vidste, at hun, som var temmelig lille af Vækst, tog sig bedst ud til Hest — og paa Rosenborg opbevares endnu Livet af hendes Ridedragt, som hun bar under Belejringen, og hendes Karabin, med hvilken hun efter Sagnet har skudt paa Fjenden. Ved de store Udfald fra Byen, hvor det gjaldt at komme Fjenden saa ubemærket paa Livet og angribe med saa stor Hurtighed og Voldsomhed som muligt, var Kongen og Dronningen stærkt interesserede Tilskuere og modtog gerne selv Troppeperne, naar de efter endt Dyst atter trak sig tilbage inden for Byens Porte. I Udfaldet paa Amager 8. Oktober, hvor Karl Gustaf paa et hængende Haar var bleven taget til Fange, tog Frederik, som bekendt, personlig Del.

Med Begivenhederne i 1660 og senere Tidens Hofceremoniel for Øje er det interessant at se en Ordre af 13. August 1658 til Overhofmarskalken v. Körbitz: »Vi bede dig og naadigst ville, at Du al Konfusion og Disordre at forekomme gør den Ordning, at os altid følger 16 Drabanter, nemlig foran os 4, paa hver Side 4 og bag os 4 samt foran os 3 eller 4 Lakejer«.

Der var snart Nød paa Færde i den belejrede By, og der stillede store Krav til Befolkningens Offervillighed. Ogsaa her gik Kongen og Dronningen i Spidsen og »lod til« d. v. s. gav, »hvad de ejede «(rettest: en Del deraf)« af Guld, Sølv, Klenodier, Fetallie og andet, hvad til det gemene Bedste kunde anvendes«.

Men først og sidst lovprises Kongen for sin fuldstændige Seent bort fra al Persons-Anseelse og Bortlæggen af sin kongelige Magt: »Han bød gejstlig og borgerlig Øvrighed til Bords med sig, han tog dem til Raads med sig og vilde intet paalægge eller begære, førend han fik sine Undersaatters Samtykke og Villie«. Det var i disse Farens Dage, medens Svensken endnu laa tæt under Voldene, og inden den hollandske Hjælpeflaade var kommen, at Frederik III i Virkeligheden vandt det københavnske Borgerskabs Samstemning til Regeringsforandringen to Aar senere.

HANS SCHACK.

AF

K. C. ROCKSTROH.

KØBENHAVNS Guvernør under Belejringen var en af de mange Skikkelser, der fremgik af Trediveaarskrigens Heksekedel. Utallige var de Vovehalse, Æventyrere og urolige Hoveder, som fra hele Europa og fra alle Samfundslag strømmede sammen paa de vekslende Krigsskuepladser under dette langvarige Drama, for efter kortere eller længere Tids Omtumlen i forskellige Herrers Tjeneste legemlig og aandelig nedbrudte at ty til Hjemmet igen, som oftest fattige som Hiob og fremmede selv for deres nærmeste. Men der var nogle faa andre, som alt fra deres tidlige Ungdom med kølig Beregning og Klogskab valgte Krigerhaandværket for derigennem at opnaa Magt og Rigdom — som drog ud fra Fædrehjemmet med en lille Driftskapital bestaaende af nogle faa Følgesvende, et kraftigt Legeme, et køligt Blod — maaske ogsaa et godt klingende Kriger navn — og en solid Hjerne til at udnytte denne Driftskapital paa den mest fordelagtige Maade. — Til denne sidste Slags Krigere af Kald hørte Hans Schack, og han er vel en af dem, der kom nærmest til det Maal, han i sin Ungdom kan have sat sig; thi i Perioden fra 1660—70 var han uimodsigelig en af de mest indflydelsesrige Mænd i Monarkiet, hvorhos han samlede betydelige Rigdomme og naaede de højeste Æresposter.

Hans Schack var født 1609 den 29. Oktober paa Gaarden Unevad i Angel, et Par Mil øst for Flensborg. Han var dog ikke dansk

Undersaat, thi hans Fader var Sachsen-Lauenborgsk Adelsmand og Godsejer, medens derimod Moderen hørte til den sønderjyske Slægt von Deden og havde bragt den nævnte Gaard i sin Mands Besiddelse. I den første Snes Aar af sit Liv fulgte Schack de danske Farver, om man saa tør sige, idet han som ganske ung kom i Huset hos den danske Lensmand paa Flensborghus, Kaj Ahlefeldt, som Page og for at faa sin første militære Opdragelse, og dernæst deltog han i Christian den Fjerdes Hær i Krigen mod Wallenstein og Tilly.

Da Christian den Fjerdes hidtil saa store Indflydelse og Berømmelse var gaaet fuldstændig til Grunde i Trediveaarskrigen, maa Schack og hans Slægt imidlertid have skønnet, at der foreløbig ikke var stort at vente i Danmark. Fra September 1630, da den nyopgaaende Sol, Gustaf Adolf, begyndte at sende sine mægtige Straaler ud over Nordtyskland, sluttede Schack sig derfor til hans Faner, idet han indtraadte som Fanejunker — Korporal nærmest — i »Der Kön. May. zue Schweden und desz Ewangelischen Bundes bestalter Obrister zue Pferdt« Michael von Freyberg, Freiherr zu Öpfingen etc. hans Rytterregiment og heri efterhaanden tjente sig op til Løjtnant og viste et godt Forhold i alle Maader. I Februar 1636 benyttede Schack en Forandring i Regimentets Sammensætning til at tage sin Afsked for at opsøge en ny og mægtig Krigsherre, idet han, ligesom saa mange andre paa dette Tidspunkt, gik i fransk Tjeneste, hvor han forblev i de næste 15 Aar. Han har sikkert herved fulgt sin jævnaldrende Landsmand og Kammerat, den senere saa berømte Feltmarskal Josias Rantzau, thi Schack blev allerede nævnte Aar Kaptajnløjtnant i Rantzaus franske Regiment — har altsaa været Kommandør for Rantzaus Livkompagni — og det ses, at der senere bestod et meget venskabeligt Forhold mellem de to Mænd, som begge levede for Krigen — og af den.

Schack var herefter som Ritmester Chef for et Rytterkompagni, blev i 1638 Oberstløjtnant ved et Regiment tyske Knægte (altsaa Infanteri) i fransk Sold og blev i Marts 1642 Oberst og Chef for et tysk Regiment Ryttere, som en Oberst von Vietinghoff havde ført indtil sin Død. Den franske Konge udtaler i sin Skrivelse herom til Schack, at han »har troet ikke at kunne gøre noget bedre Valg paa Grund af den Tillid, som vi har til Eders Forstand, Dygtighed, Tapperhed, Mod og Krigserfaring etc. etc.« Schack var da endnu ikke 33 Aar gammel.

I Aarene indtil 1647 deltog Schack i Krigsforetagender i de til

Frankrig stødende Lande og blev saaret bl. a. Vinteren 1642—43, saa at han i mange Maaneder maatte ligge under Lægebehandling i Paris. Samme Aar 1647 fik han overdraget at hverve et Regiment tyske Knægte, af hvilke en Mængde blev ledige nu ved Trediveaars-krigens Slutning, og sidst i 1647 og det meste af 1648 opholdt han

HANS SCHACK.

sig i Hjemmet, i Slesvig og Holsten. Under dette Ophold i Hjemmet giftede han sig med den mange Aar yngre Anna Blome, Datter af Otto Blome til Kaltenhof, men synes forinden at have haft en Affære, en Ægteskabshistorie, med en Frøken v. Ahlefeldt, som i de nærmeste Aar derefter voldte ham mange Ubehageligheder og skaffede ham mange Uvenner, inden der opnaedes Forlig i Sagen. Samtidig fik Schack gjort Bekendtskab med den senere Frederik

den Tredie, som da residerede paa Flensborghus, og blandt andet var Schack med til Barnedaab hos Prinsen i Januar 1648.

Fodregimentet, der skulde formeres i 15 Kompagnier, førtes til Søs til Frankrig og anvendtes 1648 paa Nordøstgrænsen; men det naaede aldrig fuld Styrke, da kun Halvdelen af Hvervepengene blev udbetalt, hvad der mange Aar igennem gav Anledning til Tvist mellem Schack og den franske Regering. Der fandtes i Regimentet ikke faa Danske, baade blandt de menige og blandt Officererne, ligesom der i hele det Tidsrum, da Schack var i fransk Tjeneste, var en ret livlig Tilstømning fra Kongeriget og Hertugdømmerne til franske Afdelinger, og da særlig til de af Schack kommanderede Regimenter. Man mærker paa mange Maader baade da og senere, efter at Schack var traadt i dansk Tjeneste, Spor af det ejendommelige Broderskab, som forbandt saa mange af Datidens internationale Officersstand, og de knyttede Forbindelser varede ofte ved hele Livet og holdtes vedlige, selv om de paagældende havde slaaet sig ned i vidt forskellige Lande.

I Aaret 1650 blev Schack udnævnt til Generalmajor og deltog i Felttoget i Nordøstfrankrig, hvor han udmærkede sig i høj Grad i en Kamp i Vinteren 1650—51. I Anledning af denne Forfremmelse skriver en af hans gode Venner, Generalmajor Hans Rantzau,¹⁾ gentagne Gange til ham i Vendinger, der er meget karakteristiske for Rantzau og Schack selv, men ogsaa passer godt paa mange andre af denne Periodes Partigængere. Rantzau ønsker Schack til Lykke i den nye, anselige Stilling og haaber, at Schack en Gang i Fremtiden maa vende tilbage til Hjemmet med en velfyldt Pengepung, og han mener, at for en General er det en let Sag at skrabe dygtig med Penge sammen, idet han, Rantzau, under sin Tjeneste i Udlandet selv har gjort gode Erfaringer i den Henseende. Og da Schack havde udtalt, at han vilde tage sin unge Kone med sig i Felten dette Aar, advarer den erfarne Rantzau ham, idet han siger, at Spanierne som bekendt er en overmaade galant og høflig Nation, særlig overfor smukke Koner, og at de ikke ved alt det gode, de vil gøre overfor disse — Hentydninger, som Schack vel nok har forstaaet; men han tog alligevel sin Hustru med til Frankrig.

Man mærker allerede da paa mange Maader, i hvilken fremragende Grad Schack gaar op i de økonomiske Spørgsmaal, og han,

¹⁾ Det var ham, der i Begyndelsen af Krigen 1657 gjorde sig saa uheldig bemærket som Fører for Hovedstyrken af det danske Rytteri.

som ellers hele sit Liv igennem er meget lidt skrivende, udfærdiger hver Gang, han af en eller anden Grund maa overlade Kommandoen over sine Regimenter til en undergiven, lange Instruktioner om, hvorledes Regimenternes Pengesager skal administreres, og den samme minutiøse Omhu for at samle Penge udviste han senere i dansk Tjeneste. Men paa den anden Side blev det en meget væsentlig Fordel for den danske Stat, at Schack, Hærens Overhoved, var en fremragende Administrator og fortrinlig Økonom.

Mod Slutningen af Aaret 1651 døde Krigen paa de franske Grænser hen, hvad der havde til Følge, at de fremmede Regimenters Lønning blev stærkt formindsket, og da Schack havde faaet sit Mellemværende med Ahlefeldt-Slægten ordnet, og hans gode Ven Feltmarskal Rantzau var død, vendte Schack tilbage til Hjemmet, hvor han tog Ophold paa Godset Gülzow.

Der gik dog ikke lang Tid hen, inden Schack søgte Ansættelse igen; thi allerede 1652 henvendte han sig gennem Joh. Ad. Kielmann til Hertugen af Gottorp i den Anledning. Hertugen havde netop den Gang ingen Brug for en General, og Schack vendte sig derfor til Danmark. Men som den kloge, beregnende Mand han var, gik han ikke direkte eller personlig til Kongen eller Rigsraadet med sit Tilbud, men sendte blandt andre i 1653 en af sine tidligere undergivne i fransk Tjeneste, en Kaptajn Erich Michelson,¹⁾ som selv ønskede Ansættelse her hjemme, til København i den Anledning. Michelson søgte — vel sagtens efter Schacks Anvisning — særlig at faa Kongens tyske Kansler, den rænkefulde Lente, som havde betydelig Indflydelse hos Kongen og var tilfals for hvem, der betalte godt, til at arbejde for Sagen. I Begyndelsen af Maj nævnte Aar havde Lente talt med Kongen om Schack og fremhævet Schacks »store Affektion for dette Kongerige«, hvorfor Kongen burde tilbyde Schack Tjeneste eller i det mindste give ham en «Pension» — en dengang almindelig Form for at sikre sig en Prioritet i en højere Officer eller anden Personlighed, som man eventuelt kunde faa Brug for, og som man ikke kunde eller vilde helt engagere. Kongen svarede, at det var ham kært at erfare Schacks venlige Følelser, og han erkendte, at han alt tidligere havde lovet at have Schack i Erindring; men Kongen kunde for Tiden ikke tage Schack i sin Tjeneste, og han kunde heller ikke give ham nogen Pension, dels fordi han havde afskaffet denne Art af Engage-

¹⁾ Han faldt som Major i dansk Tjeneste 1657.

ment, dels fordi Riget var i saa stor Gæld. Kongen tilføjede den betydningfulde Udtalelse, »at han nu ikke mere vilde love eller begynde paa andet, end hvad Riget kunde bære, og at han vel vidste, hvad han kunde udføre«.

Michelson og Lente søgte nu gennem Hofmesterinden at indvirke paa Dronningen, og Lente, som fik Løfte om en god Belønning, dersom han kunde faa Sagen bragt i Orden, indrømmede, at »l'argent fait tout« og lovede at arbejde af al Kraft.

Skønt det af Schack valgte Tidspunkt i sig selv var gunstigt, idet den nationale Hær — under Paavirkning af en Del Rigsraader, særlig Anders Bille og Christen Skeel — udvidedes stærkt i 1653, og en meget stærk Strømning af Nationalfølelse gik gennem hele Folket, havde Schack dog ikke Held med sig denne Gang, og hans Navn forekommer slet ikke i Forsvarsplanerne fra disse Aar. Det følgende Aar forhandlede Schack med sin Landsherre, Hertug August af Sachsen-Engern, om at overtage Stillingen som »Grosz-Voigt«, Overamtmand, i Sachsen-Lauenborg. Schack var dog kostbar og vilde ikke nøjes med den Gage, som Hertugen hidtil havde givet; men omsider blev de dog enige. Samtidig med disse Forhandlinger førte Schack andre med den franske Regering, der foregav at ville bruge Schack som Mellemand ved Hvervning af Tropper i Elbegnene, uden at man dog kan skønne, om Forhandlingerne var alvorlig ment eller blot var en af de almindelige franske Intriger.

I 1656 om Efteraaret traadte Schack i Tjeneste hos Staden Hamborg som Kommandant i Staden og med Titel af Generalmajor, og i denne Stilling forblev han i den første Del af Krigen 1657 mellem Danmark og Sverrig, idet han dog vedligeholdte en nøje Forbindelse med holstenske Officerer i den danske Hær. — Der var for øvrigt allerede i April sidst nævnte Aar, altsaa et Par Maaneder før Krigen Udbrud, gennem den holstenske Generalkrigskommissarius Ditlev Ahlefeldt og Schacks gamle Forbundne Th. Lente, bleven indledet Underhandlinger fra dansk Side med Schack, men de var strandede paa Schacks store Fordringer, idet han forlangte General-løjtnants Rang, 6000 Rigsdaler (maaske 40,000 Kr. i vore Penge) aarlig Lønning i Krig og Fred, et Regiment — og hermed yderligere den betydelige Lønning som Oberst og som Kompagnichef — og endelig et »Provincsguvernement«. Dette var dog selv den pengegriske Lente for stærkt, og han udtalte sig med, at Schack havde spændt Buen for stramt og vakt Kongens Mishag. I Maj fik Lente, som vel sagtens ogsaa tænkte paa sin egen Fordel ved Sagen, dog

tilvejebragt et nyt Forslag til Schack, hvilket vel ikke straks førte til Resultat, men dog maa have bragt Parterne nærmere til hinanden, da Lente udtalte, at Sagen nu nok gik i Orden.

I Begyndelsen af August, efter at de to Holstenere Friedr. v. Buchwald og den foran nævnte Hans Rantzau, som begge var Generalmajorer i den danske Hær i Holsten under Rigsmarsken Anders Bille, begge havde forladt Hæren, blev Trangen til ældre, krigs-erfarne Officerer dog saa overvældende, at vor Regering i Hovedsagen gik ind paa Schacks Fordringer — dog ikke den sidste, om »Provinsguvernementet«. Der hengik dog endnu et Par Maaneder, inden man naaede til Enighed, og først da Kongen i den anden Halvdel af Oktober erklærede, at han nu var fast bestemt paa at ville have Schack, der nu havde faaet Titel af Generalløjtnant, i sin Tjeneste og beordrede Ditlev og Friedr. v. Ahlefeldt til i Kongens Navn at «slutte fuldstændig med» Schack og saaledes, at denne i god Tid kunde gøre sig løs fra Raadet i Hamborg og indtræde i dansk Tjeneste. Allerede i November ved de svenske Agenter i Hamborg at berette, at Schack, hvem de roser for hans Aktivitet og Paapasselighed, er rejst til Glückstadt for at tage Kommandoen der, og kort før Nytaar 1658 træffer vi Schack i København; men først fra 6. Januar 1658 træder han i Lønning og dermed i egentlig Tjeneste i den danske Hær. Før hans Afrejse fra Hamborg havde den danske Regering ladet udbetale 2000 Rdl. til ham som en Slags Haandpenge.

I sin Kontrakt var Schack bleven tilsikret de 6000 Rdl. aarlig som Generalløjtnant foruden omtrent andre 5000 Rdl. aarlig som Chef for et Rytter- og et Fodregiment, og senere under Krigen fik han sin Lønning yderligere forhøjet. Han fik derhos Løfte om et Len for Livstid, men Lensindtægterne skulde afkortes i de 6000 Rdl. — Da alt dette var gaaet i Orden, bad han Kongen om for sig og sine »ærlige» Arvinger at blive benaadet med de samme Privilegier som den indfødte Adels, d. v. s. Naturalisation, da han agtede for Fremtiden at forblive i Danmark. Ogsaa dette blev bevilget — altsammen ved Hjælp af den utrættelige Lente.¹⁾ I Løbet af den første Halvdel

¹⁾ Schack havde med til København til sin personlige Opvartning: en Hofmester, en Sekretær, en Staldmester, en Kammertjener, en Trompeter, en Kok, 2 Lakajer, 3 Staldkarle samt 12 Heste, hvorhos han tillige havde hos sig en Ritmester med Tjener og en Hest. Han købte en til 2000 Rdl. vurderet Ejendom, »en grundmuret huus med en hafve platz«, liggende »paa Slotsholmen, bag Børsen«; senere fik han sig et »Laboratorium« i Strandgade paa Christianshavn.

af Januar fik Schack dernæst overdraget »Skaanske Regiment til Fods« samt »Dronningens Livregiment til Hest«, som Oberst Frands Brockenhuus havde oprettet og ført med Hæder, men nu godvil- lig afstod, og samtidig udnævntes Schack til Medlem af det »Krigs- collegium eller forsamling, som vi have anrettet her i Kjøben- havn«.

Samtidig med Schack havde man ogsaa engageret den meget dygtige, krigserfarne og pligtopfyldende Feltmarskal v. Eberstein, i hvem Schack fik en haard Konkurrent til Stillingen som Nummer Et indenfor den danske Hær, og dette saa meget mere, som Eber- stein fra Begyndelsen af stod over Schack i Grad. Men Schack havde udtrykkelig betinget sig, at ingen anden skulde kommandere over ham end Kongen selv, og denne var jo ikke nogen egentlig Krigs- mand.

Eberstein og Schack var ved Begyndelsen af Januar 1658 nær- mest udsete til at skulle fordrive Fjenden fra Jylland, men allerede i Begyndelsen af Februar blev Schack stillet overfor den Opgave at forsvare Sjælland og København mod Karl Gustafs sejr- rige Frem- trængen, og det synes, som om der paa dansk Side var ret gode materielle Betingelser til Stede for en Kamp om København og en kort Tid tillige Stemning for at lade det komme an paa en Styrke- prøve med Svenskehæren. Naar man desuagtet ret hurtig opgav Tanken om Kamp, skyldes dette et Sammenstød af forskellige Om- stændigheder, og det har vistnok ikke været uden Betydning, at Schack var ukendt baade med Personer og Forhold her, og at han ikke var forberedt paa saa hurtig at staa overfor en Opgave som den at møde en Feltherre som Karl Gustaf.

Medens Feltmarskal Eberstein fra Slutningen af den nu paaføl- gende kortvarige Fredsperiode kom til at residere i Glückstadt paa den vigtige Post som Statholder i Hertugdømmerne, forblev den mere omgængelige Schack hos Kongen i Kjøbenhavn, og skønt baade Axel Urup og Ulrik Christian Gyldenløve var ældre Generalløjtnanter end Schack, blev det dog denne sidste, der ord- nede Hærens Overgang til Fredsfod og begyndte paa Overvejelserne om den fremtidige Hærordning, og han og Eberstein var i April 1658 med Kongen paa Kronborg for at syne Fæstningen — med andre Ord: ligesom Oprettelsen af Krigskollegiet eller »Krigsraadet« havde været et af de første Skridt til at tilsidesætte Rigsraadets Myndighed,¹⁾

¹⁾ I det første »Krigsraad« var Rigsraadet dog ret fyldigt repræsenteret.

saaledes havde Schack allerede nu faktisk faaet overdraget Rigmarskens Embedsforretninger.

I Maj 1658 fik Schack overdraget Riberhus og Møgeltønder Len samt Riberhus Ladegaards Avl og en Tiendedel af de uvisse Indtægter, og endvidere fik han Møgeltønder Ladegaard i Forpagtning.

EBERSTEIN.

Da Karl Gustaf i August 1658 foretog sit Overfald paa Danmark, blev Schack Guvernør i København, hvad der vel var en Tilside-sættelse baade af Axel Urup, der tidligere havde været Guvernør der, og af Gyldenløve, men uden Tvivl var det eneste rigtige. Thi vel var Urup en klog Mand og en vel uddannet Soldat, der derhos med gennemgaaende Dygtighed og Held havde ledet Felttoget i Skaane 1657, men han stod ikke særlig vel anskreven hos Kongen og den herskende, overvejende tyske Hofkreds, og han havde tillige

det allerede da stærkt opfanterede Borgerskab imod sig, hvad der vel i rent militær Henseende var temmelig betydningsløst, men dog i andre Retninger var uheldigt netop nu, da Enighed og god Forstaaelse indenfor Voldene var absolut nødvendig. At Ulrik Christian blev forbigaaet var ret naturligt, da han vel personlig var en tapper og forvoven ung Mand, men under Felttoget i Skaane 1657 havde han ikke aflagt Bevis paa Aandsmodenhed eller egentlige Førerevner, og hans Ansættelse som højstbefalende paa Fyen Vinteren 1657—58 maa vistnok nærmest betegnes som et Misgreb, skønt det paa en Maade var et Offer til »den offentlige Mening« i København. Schack derimod besad i sin kølige, roligt overvejende, næsten flegmatiske Natur, sin store Krigserfaring paa alle Omraader og sin store Menneskekundskab udmærkede Egenskaber for denne vanskelige Post. Han stod derhos paa en god Fod med Kongen og med Hofpartiet, og allerede dette, at han antoges at staa i et vist Modsetningsforhold til den danske Adel og til Rigsraadet, maatte være nok for store Dele af Borgerskabet — blandt hvilket der jo fandtes mange helt eller halvt fremmede, særlig Tyske, — til at betragte ham med gunstige Øjne.

Svenskernes Overfald kom jo pludselig og uden Krigserklæring, saa at alle vore i Jylland og Fyen og en Del af de i Hertugdømmerne og paa Sjælland værende Tropper blev overraskede i deres Kvarterer og afvæbnede uden at kunne gøre virksom Modstand. Københavns Garnison var af Schack bleven organiseret i den korte Fredsperiode; men endnu havde de nye Forbindelser ikke faaet Tid til at fæstne sig. De regulære Tropper bestod i de første Dage af Indeslutningen af:

Sjællandske (nationale, udskrevne) Regiment til Fods, i 5 Kompagnier under den fynske Adelsmand Henning Quitzow, det nylig dannede Kongens Livregiment til Fods (nu Livgarden til Fods) paa 6 Kompagnier under Friedrich von Ahlefeldt, Schacks Regiment til Fods, i 7 Kompagnier,

Gyldenløves Regiment jyske Dragoner (uberedne), i 6 Kompagnier og

5 meget svage, nationale sjællandske Kompagnier, under Oberst Hinr. Volr. Both.

Rytteriet var samlet under Kongens Livregiment til Hest, paa 7 Kompagnier under Hans von Ahlefeldt.

Det regulære Fodfolk med Dragonerne udgjorde omtrent 2700 Mand, Rytteriet omtrent 600. — Desuden dannedes der en halv

Ovenstaaende Kort er en stærkt formindsket Gengivelse efter en utvivlsomt samtidig og i flere Henseender meget interessant Plan over København under Belejringen. Uheldigvis mangler Originalen, der findes i det kgl. Bibl. (Ny kgl. Saml. 372 Fol.), enhver som helst Stedbetegnelse, og den har ikke heller de her anvendte Bogstavmærker.

FORKLARING TIL KORTET.

A. Svinebatteriet »bag Brøgerset«.	D. »Den halve Bolværk ved Vandkonsten« (»ved Dronningens Have«).	E. Ravelinen foran »den halve Bolværk«.
B. Batteriet »ved Tipons«.	F. Vesterports Ravelin.	F. Vesterports Ravelin.
C. Batteriet »næst ved Løngangen«.	G. Vesterports Bolværk.	G. Vesterports Bolværk.

H. Ravelinen mellem Vesterport og »Hielmer« (Helmer).	Q. »Den Runde Kirkes Bolværk«.	1. »Brøgerset«.
J. »Hielmer« Skanse og Bolværk (»Jarmers« Taarn).	R. Ravelinen foran Runde Kirkes Bolværk.	2. Staldene.
K. »Hielmers« Ravelin.	S. »Mølleskansen«.	3. Løngangen.
L. Hane Skansen.	T. »Østerport«.	4. »Højehald« og »Prammen«.
M. Gamle Nørreports Bolværk.	U. »Bolværket næst Castelet«.	5. »Katten« i Vesterports Bolværk.
N. (Ny) Nørreports Ravelin.	V. »Den halve Bolværk ved Castelet«.	6. Rosenborg.
O. (Ny) Nørreports Bolværk.	X. »Castelet«.	7. »Den Runde Kirke«.
P. Rosenborg Bolværk (»ved Kongens Have«).	Y. Det Kvarter af Christianshavn, som blev bestormet.	8. Vartov.
		9. »Den stumpede Hund«.

Snes Kompagnier af Studenter, Haandværkssvende og Køb-
svende — omtrent 800 Mand ialt — ved hvilke man anvendte de
talrige Officerer og Underofficerer, som efter Krigen gik ledige i
København. Endelig indordnedes der omtrent 600 Mand af Flaa-
dens Matroskorps i 5 Kompagnier. Besætningen talte saaledes
ved **Belejringens Begyndelse 4700 Mand**, der alle, med Undtagelse

AXEL URUP.

af Studenterne og Svendene, var krigsøvede og fortrinlige Soldater, og yderligere dannedes der efterhaanden nogle Kompagnier af de »kongelige Tjenere«, Hoffolkene og Adelen med Tjenere. Artilleriet talte henved 400 Officerer, Konstabler og Haandlangere, som alle var øvede og erfarne Folk.

Det egentlige Borgerskab var fra tidligere Tid indordnet i Kompagnier under deres egne Borgerofficerer og talte over 3000 Mand, men kunde i Følge Sagens Natur kun i ringe Grad være

egnede til Kamp med saa krigsdygtige Modstandere som de hærdede, krigs- og sejrvente svenske Regimenter. De fik dog ikke ringe Betydning paa Grund af den gode Stemning, som herskede blandt dem navnlig i Belejringsens første Periode, og fordi de var anvendelige til at lette den egentlige Garnison den besværlige Vagttjeneste.

Den erfarne Schack drog fra Belejringsens Begyndelse Omsorg for, at Regimenterne saavel som ogsaa de andre Formationer fik anvist hver sin bestemte Del af Fæstningen til Forsvar, og at der ikke uden yderste Nødvendighed forandredes noget heri, for at Kompagnierne skulde være vel kendte med deres Poster og interesserede i at forstærke disse det mest mulige. I Hovedsagen stod da ogsaa Stormnatten enhver Afdeling paa den Plads, som den havde faaet i August det foregaaende Aar.

I øvrigt skal Schacks Virksomhed som Guvernør i København i Belejringsens første og vanskeligste Aar ikke nærmere omtales her, og det skal kun fremhæves, at om end Mænd som Axel Urup, Otto Krag, Gyldenløve, Friedr. v. Ahlefeldt og flere andre hver paa sin Vis har indlagt sig uvisnelige Fortjenester af Hovedstadens Forsvar og derved af vort Fædrelands Bestaaen, kan der ingen Tvivl være om, at Schack i alle Forhold var den ledende og anordnende. Hans mangeaarige Soldaterliv i fransk Tjeneste havde jo særlig givet ham Lejlighed til at høste Erfaringer i Fæstningskrigen, og hans rolige, faste Naturel, lige langt fjærnet fra de Yderligheder af Glæde og Selvtillid og den dybeste Modløshed, imellem hvilke en stor Bys Befolkning hurtig kan svinge, egnede sig fortræffelig til under den lange, vekselfulde Belejring at virke afdæmpende hist, opmuntrende her og i det hele beroligende. Han var ikke en Mand, der brød sig om at optræde som Forgrundsfigur, og han gennemførte baade da og senere en vis fornem Tilbageholdenhed og Kølighed, medens i Virkeligheden alle Traade løb sammen i hans Haand, og intet vigtigere skete, uden at han enten traf de ledende Anordninger derved eller dog blev spurgt til Raads. Hans overordentlige Sparsomhed med Ord i Skrift og Tale dengang og senere er ganske paafaldende og gav, sammen med hans kloge, vel overvejede Standpunkt i mange vigtige Spørgsmaal i social og politisk Henseende, Anledning til ret forskellige Opfattelser af ham i de forskellige Samfundsklasser og Partier; men han var en Faktor, som alle maatte regne med, da hans Meninger, naar de endelig fremsattes, tillagdes stor Betydning af Kongen.

Til det Drama, som udspilledes Natten mellem den 10. og 11. Fe-

bruar 1659 var Forsvarsstyrken i Hovedsagen opstillet saaledes, se hosfølgende Kort:

I forreste Linie:

Slotsholmen fra Bryghuset («Brøggeret») over Staldene indtil (og med) Løngangen forsvaredes af Adelen og dens Tjenerskab, Hoffolkene og de kongelige Tjenere, to Studenterkompagnier og en Del af Schacks Regiment — alt under Befaling af Oberst Mogens Krag.

Dronningens Livregiment havde Strækningen herfra og da navnlig »Den halve Bolværk ved Vandkonsten«, Vesterports Bolværk og Ravelin samt Ravelinen mellem Vesterport og Helmer. Claus Ahlefeldt havde Kommandoen her.

Selve Helters Bolværk, Hane Skansen, Gamle Nørreports Bolværk og Ravelinen foran Ny Nørreport forsvaredes af Schacks Regiment, medens Generalmajor Joachim Trampe havde Overkommandoen.

I Ny Nørreports Bolværk stod et Kompagni Borgere.

Rosenborg Bolværk og Ravelinen foran Runde Kirkes Bolværk forsvaredes af Sjællandske Regiment, medens

Slutningen af Runde Kirkes Bolværk indtil (og med) »Den halve Bolværk ved Castelet« forsvaredes af det hollandske Fodfolk.

Kastellet var besat af Livregiment til Fods.

Overkommandoen paa hele denne Strækning var betroet til Generalmajor Joachim von Bredow.

Christianshavn stod under Generalmajor Fuchs' Kommando og forsvaredes af hollandske og enkelte danske Kompagnier.

I 2. Linie, nemlig paa Kurtinerne («Gardinerne», som de almindelig kaldtes dengang), d. v. s. Forbindelseslinierne mellem Bolværkerne (Skanserne), eller som samlede Reserver paa Torve og Pladser stod navnlig Hovedmassen af Borgerne og Svendene, iblandet med enkelte regulære Kompagnier paa de vigtigste Steder.

Som bekendt førte Karl Gustaf Hovedangrebet over den tilfrosne Kallebodstrand ind mod Strækningen til begge Sider af Løngangen fra »Vandkonsten« indtil »Brøggeret«, saa at med andre Ord det Rum, der i vore Dage optages af den sydlige Del af det nye Raadhus, hele Løngangsstræde, Stormgade og Ny Vestergade, var opfyldt af de svenske Stormkolonner. Det lykkedes Angriberne at erobre den lille Ravelin foran »Vandkonsten«, og denne Erobring fastholdt de i 3 Timer, indtil det begyndte at lysne af Dagen, hvorpaa de efter et frygteligt Mandefald maatte forlade dette Sted, ligesom alle de

øvrige angrebne Punkter. Samtidig hermed var en anden Stormkolonne gaaet mod Christianshavn, og et Par Timer senere, men endnu medens Kampen rasede omkring Løngangen, angreb en stærk Kolonne Strækningen fra Runde Kirkes Bolværk indtil »Den halve Bolværk ved Castelet« — altsaa den Strækning, der forsvarede af Sjællandske Regiment og Hollænderne. Men overalt blev Fjenden, som angreb Gang paa Gang med den største Dødsforagt, afvist med uhyre Tab, og ved Daggry væltede de opløste Stormkolonner tilbage den Vej, de var komne.

Bevarede svenske Lister over de saarede viser det karakteristiske Forhold, at det langt overvejende Antal var saaret af Geværprojektiler, men forholdsvis faa med det grove Skyts, skønt dette fandtes paa alle Punkter i Fæstningen i meget betydeligt Antal — og kun en ganske enkelt har faaet Hug- eller Stiksaar. Dette bekræfter de gamle Beretninger om, at Angriberne saa godt som ikke paa noget Punkt er komne i egentlig Haandgemæng med Forsvarerne, der fra deres sikre Standpladser har kunnet sætte Skud paa Skud ned i de stormendes tætte Hobe. Men det viser samtidig tydelig et andet Forhold: at Fjendens knusende Nederlag skyldtes Fodfolket, altsaa her navnlig Schacks Regiment, Gyldenløves Regiment (Dronningens Livregiment), Sjællandske Regiment og sidst, men ikke mindst, det fortrinlige hollandske Fodfolk.

Selve Stormnatten den 10.—11. Februar var Schack paafærdede overalt, hvor Fjenden angreb mest vedholdende: ved Løngangen, ved Kastellet, paa Christianshavn; og allevegne viste de trufne Forsvarsforanstaltninger sig lige fortræffelige, overalt var de regulære Afdelinger til Stede i tilstrækkeligt Antal til, at Borgerskabet, Familie-fædrene, den sidste Reserve, kunde holdes udenfor Kampen, selv om det skulde være lykkedes den tapre, dødsforagtende Fjende at føre Stormangrebene mere igennem, end det virkelig blev Tilfældet. For sit fortrinlige Forhold ved Københavns Forsvar blev Schack da ogsaa udnævnt til Feltmarskal.

I Glæden over den saa heldig og eftertrykkelig afviste Storm paa København undlod man i de følgende Maaneder, da Svenskerne vendte Blikket fra Hovedstaden og imod de endnu ubetvungne Smaaøer Møen, Falster, Lolland og Langeland, at sende Øerne Forstærkning i Tide, skønt Hovedstadens Besætning var saa rigelig, at der meget vel kunde undværes ret betydelige Styrker. Det vides, at Schack fulgte Begivenhederne paa disse Øer og stod i meget livlig Forbindelse med de kommanderende der og kendte de Farer,

der truede. Naar Regeringen i København desuagtet ikke sørgede for virksom Hjælp, bærer Schack sin Del af Ansvarret herfor.

Det var først, da der blev Tale om Overførelsen af Tropper fra Holsten til Sjælland for at forsøge paa at fordrive Fjenden fra denne Ø, at der blev gjort noget alvorligt for at bringe Undsætning til det sidste Punkt paa Smaaøerne, som endnu holdt sig, nemlig det med glimrende Mod og Udholdenhed fra Borgerskabets som fra Besættningens Side forsvarede Nakskov. Schack var udset til at lede dette Foretagende, som dog blev indledet saa sent, at Nakskov havde maattet overgive sig, efter at saa at sige det sidste Skud Krudt og den sidste Bid Brød var gaaet med.

Ved den næste Hovedbegivenhed i denne Krig: Fyens Generobering, Slaget ved Nyborg, spillede Schack en Hovedrolle og viste sig atter herved som en overordentlig omsigtsfuld, koldblodig og, naar det rette Øjeblik skønnedes inde, energisk General. I de sidste Oktoberdage, netop da Schack fyldte 50 Aar, tiltvang han sig Landgang ved Kerteminde og trængte dernæst i Forbindelse med Feltmarskal Eberstein den svenske Hær tilbage mod Nyborg og slog Fjenden i det afgørende og blodige Slag her den 14. November 1659, hvorefter Svenskerne maatte overgive Nyborg med Resterne af deres Hær paa Fyen. Forholdet til Sømagerne og andre Hensyn medførte, at dette blev den sidste større Kamp, og det blev Schacks sidste større Vaabendaad. Hans fremtidige Virken i Spidsen for Rigets Hærvæsen blev altsaa udelukkende organiserende og rettedes imod Opstillingen af en forholdsvis stærk, vel indøvet og vel bevæbnet, staaende, hvervet Hær, en Nyordning af den nationale Hær og endelig, som Slutstenen paa det hele Forsvarssystem, Anlæg af stærke Befæstninger i Rigets Hoveddele og da navnlig om København.

Den hvervede Hær kom herved efter gentagne Reduktioner, efterhaanden som de politiske Forhold tillod det, til at bestaa af 5 Fod- og 3 Rytterregimenter i selve Kongeriget, den nationale Hær af 4 Fod- og 1 Rytterregiment, og herved forblev det i Resten af Frederik den Tredies Levetid. For den nationale Hær viste Schack megen Interesse, og tværtimod hvad man kunde have ventet af en Mand som han, der fra sin tidlige Ungdom havde levet blandt Lejesvende, Landsknægte af alle Nationer, tog han sig med Iver af de nationale Afdelingers skikkelige, tunge Bønderkarle. Han

foretog jævnlig Rejser omkring i Landet for at inspicere dem, udtalte jævnlig sin store Tilfredshed med deres Øvelser, Holdning osv., og man mærker intet til, at han ser ned paa dem eller ringeagter deres krigerske Betydning. Det fortjener ogsaa at bemærkes, at Schack førte et vaagent Tilsyn med, at de nationale Soldater ikke led Uret fra Befalingsmændenes og fra Fogdernes Side, og navnlig ved Pengeafpresnings- og Bestikkelsessager optraadte han med stor Strængthed og tog ikke i Betænkning at straffe eller øjeblikkelig afskedige Befalingsmænd, som havde gjort sig skyldige heri.

Derimod gik der ikke faa Aar hen, inden Schack kom nogenlunde ind i det danske Sprog, saa at Aktstykker, Andragender o. l., som var affattede paa Dansk, maatte oversættes for ham. Da Christian den Femte kom til Roret og med ham nye og mere dansk prægede Mænd, synes det dog, som om ogsaa Schack til en vis Grad er fulgt med i den nye, mere nationale Retning.

Det kan ikke undre, at Schack, som først i fransk Tjeneste havde høstet rig Erfaring m. H. t. Fæstningers Betydning for et Lands Forsvar og derefter ved Københavns Belejring havde set, hvorledes vort Folks Skæbne ahang af Hovedstadens Fald eller Hævdelse, straks efter Freden 1660 med Iver virkede for Fuldstændiggørelsen af Rigets Befæstningssystem under Hensyn til den ved Krigen 1657—60 skabte politiske Stilling. En bestemt, betydelig Sum af de til Landeforsvaret bevilgede Midler udsattes aarlig til Fæstningsanlæg, og Schack, ledsaget af et Par dygtige Ingeniører og andre Officerer, foretog en Rejse omkring i Riget for at fastsætte en Plan for Anlægene. I Aarene 1663—70 omdannedes da København til en moderne, stærk Befæstning, saaledes som den var indtil for omtrent en Meneskealder siden; Nyborg befæstedes, og Fredericias og Rendsborgs Befæstninger fuldstændiggjordes; Kronborg forblev, som Svenskerne havde efterladt det, og ogsaa Nakskov forblev, som det var, medens Svenskernes Befæstninger ved Køge og Korsør nedlagdes. Da det i Tiden omkring 1666 trak op til krigerske Forviklinger for Riget, var man da ogsaa forholdsvis vel forberedt baade for det levende Værns Vedkommende og for Fæstningernes, og i Schack havde man en Mand, som nu var vel kendt med alle Sider af vort Forsvarsvæsen og i Besiddelse af den fornødne Avtoritet i enhver Henseende.

Schack, der i 1660 fik Titel af »Rigsfeltherre« og blev Præsident i Krigskollegiet, optoges 1671 i Grevestanden, hvorhos han ved Køb og for sine Fordringer paa Kronen samlede meget betydelige Godser i Sønderjylland og paa Sjælland.

Han døde først paa Aaret 1676, godt 66 Aar gammel, og han kom hverken direkte eller indirekte til at tage nogen Del i Krigen 1675, da hans Helbredstilstand i lang Tid havde været saadan, at han maatte leve meget stille og tilbagetrukket.

Man maa vel beklage, at ikke nogen egentlig dansk Mand blev den ledende og førende ved de to Hovedbegivenheder i Krigen 1658—59: Københavns Forsvar og Fyens Generobring samt ved Generjsningen af Rigets Værnekraft; men det er dog nogen Tilfredsstillelse, at Hans Schack ikke heller var en egentlig fremmed, idet han jo fra Ungdommen af havde mange Forbindelser med Sønderjylland, og at han i den sidste Periode af sit Liv blev knyttet og selv ønskede sig knyttet fast til den danske Stat og det danske Folk.

ULRIK CHRISTIAN GYLDENLØVE.

AF

AXEL LILJEFALK.

DA Københavns Borgere gik til Volds om Aftenen den 10de Februar, manglede en af de kækkeste og dygtigste Stridsmænd i Rækkerne, en af dem, der lige fra Belejringens Begyndelse havde staaet som det personificerede Udtryk for Danskernes genvaagnede Fædrelandskærlighed og Mod, Christian IV's og Vibeke Kruses Søn, Ulrik Christian Gyldenløve. To Maaneder tidligere, den 11te December 1658, var han bukket under for Overanstrengelse og Sygdom; men Følgerne af hans Virksomhed sporedes under Kampen baade ved det stærke Værn, der var rejst paa det Voldstykke, hvor han havde haft Kommandoen og ved den frejdige tillidsfulde Aand, som besjælede de Mænd, hvis elskede og højagtede Fører han havde været.

Ulrik Christian Gyldenløve var født paa Ibstrup, det nuværende Jægersborg, den 7de April 1630, han var Christian IV's første Barn med Vibeke Kruse, den yngste blandt Kongens Sønner, men den, der lignede Faderen mest i Energi, Mod og Fædrelandskærlighed; han bevarede ogsaa stedse en høj Plads i Faderhjertet.

Derfor fik han en saa omhyggelig Opdragelse, som Tidens Lejlighed tillod. »Ulrik Christian kan jeg ikke kaste ud for Svinene, men maa holde ham udenlands, at han kan se at lære noget til at tjene dem, som i sin Tid begære hans Tjeneste«, sagde den gamle Konge, og han søgte yderligere at betrygge hans Fremtid ved at skænke ham det skønne fynske Gods Skinnerupgaard, som øget med tilkøbt Jord fik Navn Ulriksholm.

Kongen havde haabet, at Drengen med sit lette Nemme skulde bane sig Vej ved Bogen; men deri blev han skuffet. 12 Aar gammel kunde han vel glæde Faderhertet ved en latinsk Tale; men Studie-aarene paa Sorø Akademi gav kun ringe Udbytte; hans Hu stod til Krigen, og Kongen maatte lade ham raade. Ved Nyaarstid 1648 drog han ud i Verden og gensaa aldrig senere sin Fader eller Moder.

ULRIK CHRISTIAN GYLDENLØVE.

Han fik Plads i den spanske Konges Hære i Nederlandene og kom til at tjene under to af Dåtids største Feltherrer Turenne og Condé. Trods sin Ungdom vandt han snart et godt Navn mellem Vaabenbrødrene; alt 1654 var han Chef for et Rytterregiment og brugtes desuden som »Sergent-Major de Bataille«, omtrent hvad senere kaldtes Generalkvartermester.

1654 kaldte Kong Frederik III ham hjem for at bruge ham i egen Tjeneste. Han havde et aabent Blik for sin Halvbroders store Evner og nærrede ubetinget Tillid til hans Retsindighed og Troskab;

heller ikke blev han skuffet, Ulrik Christian blev Livet igennem »sin Konge og sit Fædreland i alle Maader tro, en Fjende til Døden af alt Forræderi«.

Desværre havde han ikke blot arvet Faderens Krigermod og Fædrelandskærlighed, han havde ogsaa faaet hans hede Blod og Lyst til at nyde Livet, men ikke hans kraftige Legeme, som taalte alt. Blandt hans spanske Majestæts Officerer gik det vildt til, Ulrik Christian fik der et Knæk, han aldrig forvandt, og han formaaede ikke at udholde et Vinterfelttogs Anstrængelser.

Ved Hjemkomsten blev han Generalmajor og Lensmand paa Hald ved Viborg; højere kunde han ikke naa, da Adelen ikke taalte nogen mellem Kongen og Rigsmarken. Senere, da Ulykken væltede ind over Riget, fik han Skyld for at have været særlig ivrig i at drive paa Krigen, og sikkert har han ikke manglet Lyst til at maale sin Klinge med Svenskerne, hans Faders Avindsmænd; men han havde ingen Indflydelse paa Rigsraadets Beslutninger; dette maa bære det fulde Ansvar.

Straks ved Krigens Udbrud fik han det vanskelige Hverv, sammen med Axel Urup, at samle og føre Hæren i Skaane; desuden paatog han sig at hverve et Rytter- og Dragonregiment. Dragonerne tog han blandt det dygtigste Mandkøn i Nørre- og Sønderjylland; i Rytterregimentet tjente Sognerytterne og Foged- og Præsterytterne fra Sjælland og Smaaøerne. Axel Urup dannede et Rytterregiment af Skaaninger, det sidste under Danebrog; Frands Brockenhuus mødte med et Regiment Fynboer og Jyder; desuden indgik i Hæren Adelsrytterne fra Sjælland og Skaane og 4—5 svage Fodregimenter; hvert paa 2—300 Mand. Hæren bestod saaledes udelukkende af Danske og stor var den ikke. Heldigvis var Svenskerne ikke bedre stillede, men de blev dog først færdige med Rustningerne, og til sin store Ærgrelse maatte Gyldenløve gaa bort fra Engelholm, da Per Brahe rykkede frem, og overlade ham en Del af de Levnedsmidler, der var samlet der. I August slog Svenskerne Lejr ved Landsbyen Errerup, en halv Mil fra Engelholm. Her faldt Gyldenløve over dem den 15de ved Nattetid med 300 Ryttere, og efter en hed Strid veg Svenskerne tilbage over Grænsen.

Gyldenløve og Axel Urup fulgte efter, gik over Hallands Aas og begyndte at belejre Laholm; men da Gustaf Otto Stenbock stødte til Per Brahe med en Hærdel, saa Svenskerne havde 10,000 Mand mod vore 7,000, rykkede de frem til Undsætning. Axel Urup og Gyldenløve afbrød Belejringen og gik Fjenden i Møde. Den 31te August

mødte Hærene ved Genevad Bro paa Vejen mellem Laholm og Halmstad, og efter en livlig Kanonade veg de Danske hen paa Aftenen tilbage over den skaanske Grænse. Stenbock fulgte efter; men inden han var naaet Halvvejen til Engelholm kom Gyldenløve over ham og tvang ham til at gaa tilbage med ikke ringe Tab, skarpt forfulgt.

Kong Frederik kom ved den Tid selv til Skaane; han lønnede sin Halvbroder ved at gøre ham til Generalløjtnant, og sammen gik de igen over Grænsen. Stenbock vilde standse dem bag Lagaaen; men de var for raske i Vendingen, og inden Svenskerne naaede frem, var Danskerne ovre. Ved Landsbyen Kattorp stødte Hærene sammen, i Mandtal var de omtrent ens stærke og Gyldenløve kom saaledes til at prøve Kræfter under lige Vilkaar med Otto Stenbock. Svenskernes Fortrop og højre Fløj veg snart i vild Uorden; »ung, nysudskrevet Folk« sagde de: men de var dog ligesaa øvede Krigsmænd som vore. Stenbocks Hærførersnille raadede vel til Dels Bod paa dette Uheld; men han maatte vige ind i Småland med et Tab af over 1,000 Mand og flere Kanoner. Karl Gustaf lod siden Stenbock høre ilde for dette Slag.

Ulrik Christian Gyldenløve havde saaledes vist sig den Tillid værdig der blev vist ham. Felttoget i Skaane var ført med Hæder og Held, og Æren tilkom i første Linie ham. Efter Sejren ved Kattorp trængte han videre frem i Halland og naaede op til nær Halmstad, hvor han vilde vente paa Iver Krabbe, som skulde komme Nord fra med den norske Hær; sammen vilde de saa falde ind i Sverige.

Da standsede et Ulykkesbud ham paa hans Sejrsgang og kuld-kastede alle hans Planer. Natten mellem den 23de og 24de Oktober stormede Carl Gustaf Wrangel Frederiksodde, og dermed var de Danskes sidste Modstand paa Halvøen brudt. Frederik III frygtede at Svenskerne straks efter skulde gaa over til Fyn, og han kendte ingen bedre til at værge Øen end sin kække Halvbroder. Rigsraaden Henrik Rantzau, hvem han først havde tilbudt Kommandoen, havde tilmed udtalt, at Gyldenløve var den eneste som var Opgaven voksen. Det har sikkert været med Sorg at Gyldenløve afbrød det saa smukt indledede skaanske Felttog; men han lystrede som trofast Soldat; førte atter sin Hær tilbage til Skaane, fordelte det meste af Fodfolket i Fæstningerne og drog selv med de sjællandske Adelsryttere og sine Dragoner til Fyn. Den 5te November 1657 fik han overdraget den højeste Kommando paa Øen.

Intet var forberedt; Gyldenløve maatte skabe alt fra nyt, ordne

Tropperne og bygge Skanser; tilmed var Fynboerne ikke synderlig paalidelig ved Strandvagten. Gyldenløve raadede derfor Kongen til at sende Fynboerne til Skaane, saa rendte færre af dem hjem. Han skaanede hverken sig selv eller de andre, for at faa Skik paa Kystværnet; hele sin glødende Energi lagde han ind i det Arbejde. Rigsraaderne paa Fyn skrev til Kongen og udtrykte deres Beundring for den unge Generals rastløse Virksomhed; men samtidig fremsatte de rigtignok deres Tvivl om, hvorvidt Kræfterne vilde slaa til, og desto værre viste denne Tvivl sig kun altfor vel grundet. Da det led hen paa Vinteren blev Gyldenløve grebet af en heftig Feber, som tvang ham til at holde Sengen.

Syg og sengeliggende var han, da Carl Gustaf om Morgenen den 30te Januar nærmede sig den fynske Kyst over den skøre Is. Ved Lyden af Trommerne, som kaldte de Danske til Vaaben, rejste Gyldenløve sig fra Sengen, klædte sig paa og væbnede sig og lod sig løfte i Sadlen for at ride mod Fjenden, som han saa ofte havde gjort; men Feberen var for mægtig, kraftløs sank han tilbage i sine Mænds Arme, blev lagt paa en Slæde og kørt til Odense.

Der blev han Svenskekongens Fange, da Sejrherren drog ind i Fyns Hovedstad; og inden han genvandt sit Helbred var Roskildefreden sluttet og Danmark sønderlemmet.

Det var haarde Tider for alle Danske, ikke mindst for Ulrik Christian Gyldenløve. Ethvert Haab om at vinde Ære og Anseelse i Fædrelandet syntes slukt, og tilmed var han stærkt forgældet. For at skaffe Penge til Hvervninger havde han pantsat de skønne Godser, hans Fader havde skænket ham, der var kun ringe Udsigt til nu at kunne betale Pantesummen tilbage. Sine hvervede Ryttere afskedigede han, Sognerytterne drog hjem; Dragonerne fra Nørre- og Sønderjylland overgav han til Oberst Ejler Holk, og rejste saa til Jylland for at se hvorledes Fjenden havde hærget Egnen omkring Hald. Hjemme i Danmark syntes der intet mer at udrette for en Mand som han; bedst var det vel atter at drage af Riget og paany tilbyde hans spanske Majestæt sin Tjeneste.

Hen paa Sommeren var Gyldenløve i København, og aarvaagen som altid var han blandt de første, som vejrede det ny Uvejr, der trak op. Erik Dahlberg, Carl Gustafs Fortrolige og kække, snilde Raadgiver, færdedes paa en mistænkelig Maade i København i de sidste Dage af Juli Maaned; Gyldenløve og Livregimentets Chef, Frederik Ahlefeld, fattede Mistanke til den snu Svensker, og da de ikke turde krænke den haarde Sejrherre ved at vise en af hans for-

nemste Tjenere bort, opsøgte de ham og paastod han skulde være deres Gæst; hver Dag gjorde de stor Middag for ham og drak med ham til langt ud paa Aftenen, for at gøre ham uskadelig; men Dahlberg holdt alligevel Hovedet klart nok til at forskaffe sig fuldstændige Planer og Tegninger af Københavns Befæstning. Natten mellem den 5te og 6te August drog han bort med Tegningerne paa Brystet, fulgt til Dørs af sine danske Venner, som drak det sidste Glas med ham udenfor Vesterport. Hverken Gyldenløve eller Frederik Ahlefeldt anede dog den Gang, at deres svenske Gæsteven pønsede paa Svig og i Korsør skulde møde sin kongelige Herre paa Erobringstog mod Danmark.

Paa Havnemolen i Korsør mødte Erik Dahlberg Kong Karl Gustaf, da han steg i Land den 8de August og bragte ham de friskeste og sikreste Tidender om Forholdene i Danmarks Hovedstad.

Da Københavns Borgere havde sagt det afgørende Ord: »Vi skal naturligvis forsvare os«, og Kongen havde svaret med: »Jeg vil dø i min Rede«, og da hele den travle krigerske Virksomhed begyndte, da følte Gyldenløve sig ret i sit Element.

Den 11te August var Svenskerne naaet frem foran København; den 12te faldt det første Kanonskud, snart spillede Skytset livligt fra Vestervold, men desuagtet gjorde Svenskernes Løbegravarbejder hurtige Fremskridt og kom truende nær. Alt den 13de bestemte man sig derfor til at søge at standse dem ved et Udfald, og Gyldenløve blev udset til at lede det.

Han fik med sig 3 Kompagnier af sine egne jydske Dragoner, som Aaret forud havde fulgt ham i Skaane, desuden 2 Kompagnier Ryttere af Livregimentet og 2 Fødkompagnier af Hans Schacks Regiment, tilsammen omkring halvfjerde Hundrede Mand. Denne lille Styrke samledes mellem Helmers Bastion og Vesterport og brød saa hurtigst mulig frem gennem Porten. Forrest var Dragonerne, efter dem fulgte Fodfolket i Løb, Rytterne galloperede op paa venstre Fløj og fremad gik det med saadan Voldsomhed, at Svenskerne blev kastede i første Anløb og deres Forskansninger taget. Gyldenløve hævdede den vundne Stilling til alle Svenskernes Jordarbejder var sløjfede, og trak sig saa tilbage, tids nok til at undgaa det svenske Rytteri, som i fuld Firspring ilede til Undsætning. Vort Tab var 1 død og 1 saaret Officer; 3 døde og 14 saarede Menige, medens Svenskerne mistede 60—70 døde og saarede og 9 usaarede Fanger; det vidner om den Raskhed og Kraft, hvormed der blev angrebet.

Svenskerne arbejdede sig dog bestandig fremad. Natten mellem den 17de og 18de August begyndte de at skyde med glødede Kugler, og den 22de var et stort Antal Kanoner bragt i Batteri nær Vestervold. Det blev da besluttet at vove et nyt Udfald, denne Gang med al den Styrke, man evnede at føre i Marken. Gyldenløve skulde føre Rytteriet, som nu var vokset til 7 Kompagnier Dragoner og 6 Kompagnier Ryttere, Frederik Ahlefeldt Fodfolket, tilsammen var det henved 3,000 Mand. Kong Frederik holdt selv til Hest ved Porten og opmuntrede sine Mænd til at stride kækt. Medens Fodfolket i Løb søgte frem mod Skanserne, sprængte Gyldenløve i Spidsen for sine Ryttere gennem Dronningens Enghave, det nuværende Tivoli, frem i Siden paa dem. Trods al Svenskernes fortvivlede Tapperhed blev Skanser og Løbegrave tagne, 150 Mand overgav sig i en lukket Skanse. Den svenske Højstbefalende, Oberst Svante Baner, blev nedhugget, da han nægtede at modtage Pardon, Fangernes Tal udgjorde halvfemte Hundrede foruden Befalingsmændene; Skanser og Løbegrave blev sløjfede, Kanonerne fornagtede eller kastede i Vandet, 6 12 Pds. Metalkanoner førtes med ind i Fæstningen som Sejerstegn.

Københavns Borgere følte Stolthed og Glæde over disse dristige og heldige Udfald, og deres Beundring for Ulrik Christian Gyldenløve steg efterhaanden som Belejringen skred frem; de fik en sikker Følelse af, at under en Fører som han, var de de svenske Veteraner voksne.

Da Vinteren strængedes og Vandene frøs til saa Faren voksede, tog Gyldenløve fast Kvarter paa den Volddel, der særlig var betroet til hans Omsorg, den farligste, Strækningen fra Kallebodstrand henimod Vesperport; her rejste han Pallisader, satte Stormpæle, lagde Fodangler, stillede spanske Ryttere sammenholdt med Jernlænker og plantede Stykker, saaledes at da Svenskerne foretog Hovedstormen, saa standsede Gyldenløves mægtige Forsvarsarbejder dem, skønt han selv alt den Gang laa i sin Grav.

Den sidste Gang Gyldenløve stred i Spidsen for sine Ryttere var ved Udfaldet paa Amager. Karl Gustaf var selv, dækket af sine Orlogsmænd, gaaet i Land paa Øen. Den 10de Oktober kom Danskerne over ham, ført af Kong Frederik, medens Ulrik Christian som altid sprængte forrest med Rytterne og kom over Svenskerne som en Stormvind. Karl Gustaf var staaet af Hesten i Dragør tilligemed Wrangel og Pfalzgreven af Sulzbach, da de danske Ryttere huggede ind; hurtigt kom de i Sadelen og galoperede mod Stranden,

skarpt forfulgt. En dansk Officer fik Tag i Kongens Skulder og truede med at skyde ham ned som en Hund, hvis han ikke overgav sig; men Karl Gustaf sled sig løs, sprang i Vandet og blev fisket op af et svensk Orlogsfartøj.

Københavnerne jublede Gyldenløve i Møde, da han igen red ind ad Porten; men det blev sidste Gang de hilste deres Helt saaledes.

Den 1ste November mødte han endnu til Raadslagning paa Slottet, snart efter tog Sygdommen, ligesom Aaret forud, Magten fra ham; men denne Gang kom han ikke over det, hvor haardt han end stred for Livet. Præsterne viste han fra sig med grove Ord, indtil Bondesønnen fra Thy Jens Justesen talte til ham i et Sprog han forstod, han kaldte ham »en Helvedesbrand, som ufejlbarligt hastede mod den evige Fordærvelse og som Gud ikke længer vilde tilbyde den saa længe forsmaaede Naade«. Den Præst forstod han; han stred for sin himmelske Herre, som Ulrik Christian havde stridt for sin jordiske Konge. Han lod selv paany sende Bud efter Justesen, lyttede til hans Ord om Oprejsning og Frelse og døde forsonet med at slippe et Liv, der havde været saa kort, men saa rigt paa Ære og Glans, saa nyttigt for Fædrelandet.

Den 11te December lød Budskabet over København; Gyldenløve var død. Sorg fyldte alle Hjem; men Tid var ikke til Suk og Klage mens Fjenden endnu stod for Portene, det havde Gyldenløve selv forkyndt i Ord og Gerning.

Først et Par Aar efter samledes Konge og Folk om hans Baare og stedte ham til Hvile i Vor Frue Kirke. Hans Gravmæle forsvandt med Kirkens Ødelæggelse, ingen kan nu pege paa, hvor han hviler, intet synligt Minde har Efterslægten rejst ham; men i Danmarks haardeste Trængselstid stod han forrest blandt dets Forsvarere, enhver københavnsk Borger, af dem der gik til Volds mod Svensken, blev varm om Hjertet og fik Glans i Øjet, naar Ulrik Christian Gyldenløves Navn blev nævnt.

AHLEFELDTERNE.

AF

LOUIS BOBÉ.

DET Aarti, der gaar forud for Enevældens Indførelse i Danmark, er af samtidige ofte og med en vis Føje bleven betegnet som den ahlefeldtske Æra. I Hertugdømmerne havde Slægten Ahlefeldt Aarhundreder igennem kappedes med den mægtige rantzauske Æt i Anseelse, Rigdom og Talrighed, indtil den under Krigsbegivenhederne 1657—60 ved en Række fremragende Hærførere og Statsmænd opnaaede de indflydelsesrigeste Stillinger i Tronens umiddelbare Nærhed og gennem vittudstrakt Godserhvervelse fik sikkert Fodfæste i selve Kongeriget.

Blandt de Mænd af Slægten Ahlefeldt, der under Carl-Gustavsfejden har værnet Danmarks Rige og Hovedstad, er der tre, hvis Navne uadskilleligt er knyttede til Mindet om Københavns Trængselstid 1658—59: Feltmarskal Claus Ahlefeldt, General Hans Ahlefeldt til Glorup og Generallieutenant Frederik Ahlefeldt til Maslev. De to sidste var kødelige Fætre, medens den første tilhørte Linjen Gjelting. Størst Navnkundighed vandt Claus Ahlefeldt, en storstilet og helstøbt Soldaterskikkelse, en af Sønderjyllands bedste Sønner, raadsnar, støt og overlegen i de afgørende Øjeblikke, virksom og aarvaagen i Fredens Tid, beundret og afholdt i Hæren trods sin strænge Mandstugt og sit iltre Væsen.

Claus Ahlefeldt fødtes 1614 paa Gjelting ved Kappel, tog som ung Del i den mantuanske Arvefølgekrig og fuldendte først saa sine Universitetsstudier i Leiden og Paris. Som Hofjunker vandt han Christian IV.s Yndest og blev trolovet med Kongens og Vibeke Kru-

ses Datter Elisabeth Gyldenløve. Under Svenskekrigene 1643—45 havde han rig Lejlighed til at udmærke sig ved mangen kæk Bedrift, bl. a. ved Erobringen af Itzehoe, og forfremmedes til Generalmajor. Efter Freden i Brømsebro blev han Lensmand paa Kalø. Han stod i et spændt Forhold til Svigersønnernes Parti — især Kor-

CLAUS AHLEFELDT.

fitz Ulfeldt og Pentz, der havde stor Indflydelse paa den gamle Konge i dennes sidste Leveaar. Samme Aar, Christian IV. døde, holdt Ahlefeldt Bryllup. Forholdet til den nye Konge var i Begyndelsen ret køligt, men efterhaanden lærte Frederik III. at sætte Pris paa Ahlefeldts fremragende Egenskaber, og han kom til at høre til Kongeparrets nærmeste Omgivelser.

Efter Fredsbruddet 1657 fik Ahlefeldt sin Bestalling som Generalmajor fornyet og førte sammen med Generalmajor Wancken

Overbefalingen over Rytteriet i Hertugdømmerne, indtil Feltmarskal Eberstein sattes i Spidsen for de derværende Tropper.

Under den anden Svenskekrig traadte han først i Forgrunden, da han i December kaldtes til København efter Svogeren Ulrik Christian Gyldenløves Død og som dennes fuldtud værdige Afløser overtog Ledelsen af Hovedstadens Forsvar paa Sydvestfronten. 2. Februar udnævntes Claus Ahlefeldt til Generallieutenant, og i selve Stormnatten førte han Befalingen paa Voldens mest udsatte Front fra Løngangen til Helmers Skanse, det haardt truede Sted, hvor Hovedstadens og Landets Skæbne skulde afgøres. Angrebet begyndte med at Svenskernes Stormkolonne rykkede frem mod Bastionen foran Vartov for at storme Slotsholmen og Løngangen. Med Dødsforagt styrtede Svenskerne ned i Graven foran Hovedvolden, hvor Ahlefeldt personlig var til Stede og ved sit Eksempel i forreste Række opildnede Forsvarernes Mod. Ved Hjælp af Stormstiger entrede Angriberne op ad den indre Gravskraaning, og det lykkedes et Par af dem at bestige Brystværnet. Den forreste, Kaptejn Ugglå, raabte: »Vil I have Pardon, I danske Hunde; hvem kommanderer her?« I samme Øjeblik blev han stødt ned af Claus Ahlefeldts Partisan, og den anden svenske Officer fandt ligeledes Døden, Førernes Fald bragte Kolonnen til at vige og Faren var afværget. Paa dette Kampens Brændpunkt var og blev Slaget uigenkaldelig tabt.

Et synligt Minde om Claus Ahlefeldts tapre Bedrift er hans paa en seks Fod lang Stang af Kaneltræ anbragte Partisan, der endnu opbevares i Nationalmusæet.

Om Claus Ahlefeldts senere Skæbne er at bemærke, at han i Slaget ved Nyborg kommanderede Centrum af det schack'ske Korps. 1660 udnævntes han til General af Infanteriet og øverstbefalende over den norske Militis. Mindet om hans Virksomhed i Norge er særlig knyttet til Kampen paa Bergens Vaag 2. August 1665, ved hvilken Lejlighed han paa en glimrende Maade hævdede Danmarks Vaabenære og lagde sit ridderlige Sindelag for Dagen. 1669 udnævntes han til Feltmarskal. Claus Ahlefeldt døde i Begyndelsen af 1674 paa sit Gods Klein-Nordsee ved Kiel og bisattes i den daværende St. Nikolai Kirke. Hans forgyldte Rustning, der forud var anbragt over hans Grav, er flyttet til det historiske Musæum i Kiel.

Hans Ahlefeldt var ti Aar yngre end Claus Ahlefeldt. Han fødtes paa Godset Stendorf ved Eutin, tjente først i den kejserlige

Hær og stod 1644 ved Grev Valdemars Rytterregiment. 1646 vendte han tilbage til Danmark, men maatte paa Grund af en Duel atter gaa udenlands. 1650 var han i lothringk Sold og forfremmedes

HANS AHLEFELDT.

senere i fransk Tjeneste til Oberst. Ved Krigens Udbrud 1657 stillede han sig til Raadighed for den danske Konge og fik Patent som Oberst til Hest. Forfremmet til Generalmajor førte han i Træfningen ved Tybring Vig (Iversnæs) venstre Fløj og ydede Svenskerne under Wrangel en Stund saa tapper Modstand, at Fjen-

den bragtes til at vige. Det danske Fodfolk formaaede dog ikke at holde Stand, Isen brast under de kæmpende, de danske Tropper maatte vige, Ahlefeldt blev fangen og udveksledes først efter Roskildefreden. Kort efter udnævntes han til Chef for Kongens Livregiment til Hest og fik Kvarter i Hovedstaden. Samme Dag, Karl Gustaf opslog sin Lejr paa Valby Bakke, fik Ahlefeldt Ordre til at sætte Ild paa Københavns Forstæder.

Ved det store Udfald, det saakaldte Generaludfald, som de belejrede 23. August foretog mod den svenske Indeslutningslinjes højre Fløj, stod Ahlefeldt under Gyldenløve i Spidsen for Rytteriet, der dannede venstre Kolonne.

Baade Befalingsmænd og menige udmærkede sig ved denne Lejlighed i høj Grad. Det lykkedes at ødelægge Fjendernes Løbegrave og sløjfe Palisaderne, man erobrede en Del Kanoner og tog henved 600 Mand til Fange. Denne første Sejr bidrog meget til at oplive Modet i den indesluttede Stad.

Med 250 Ryttere, nogle Dragonkompagnier og en Del Fodfolk deltog han ligeledes under Gyldenløve i Udfaldet paa Amager ved Hollænderbyen. Det svenske Rytteriet og Fodfolk blev oprevet, og Karl Gustaf, der ligesom den danske Konge overværede Træfningen, undgik kun i sidste Øjeblik at blive taget til Fange.

I de første Dage af Februar forfremmedes Hans Ahlefeldt til Generallieutenant. Selve Stormnatten havde han Befalingen over Strækningen fra Østerport til Citadellet og bidrog ved sin Uforfærdethed i første Række til Sejren.

Med Iver og Omsigt tog Ahlefeldt i Løbet af Sommeren fra Holsten af Del i Forberedelserne til at undsætte det belejrede Nakskov og de forskellige Forsøg paa at gøre Landgang paa Øerne, hvilket dog mislykkedes ved manglende Støtte fra de allieredes Side. Ved den Snarraadighed, han udviste ved Angrebet paa Kerteminde 31. Oktober, havde han en væsentlig Del i, at det første Skridt til Fyens Generobring omsider og efter mange Skuffelser lykkedes.

I Slaget ved Nyborg førte Ahlefeldt højre Fløj, og blandt Dagens mange kække Mænd blev han Helten, som førte Sejren hjem.

Ahlefeldts Liv i Fredstider er snart fortalt. 1661 blev han Amtmand over Dragsholm Amt og 1663 Guvernør over Fyen og Kommandant i Nyborg Fæstning. Mere end sine Vaabenfæller Claus og Frederik blev Hans Ahlefeldt knyttet til Danmark, dels ved sit Giftermaal med Sivert Urnes Enke Catharine Sehested, med hvem han fik Raarup (Cathrinebjerg), dels ved Erhvervelser af Glorup

Gaard og Gods. Paa Valkendorfernes gamle Herresæde, en fast Bygning i Stil med Frederiksborg Slot, indrettede han sig et hyggeligt Hjem. Af Godset oprettede han den efter hans anden Hustru Anna Rumohr opkaldte Gaard Anhof. Han døde i en Alder af 70 Aar 1694. Over hans Grav i St. Knuds Kirke i Odense rejstes det bekendte prægtige og kostbare Gravmæle af Marmor, udført af Tho-

FREDERIK AHLEFELDT.

mas Quellinus. Til venstre ses hans Statue staaende og i fuld Figur, iført Rustning og med Kommandostav i Haanden, til højre hans eneste lovende Søns, der døde Aaret efter ham. Hans Ahlefeldts Ansigt viser mandige, udprægede og smukke Træk.

Frederik Ahlefeldt fødtes paa Herregaarden Maslev ved Ekernførde i Aaret 1627, gik tidligt i fransk Tjeneste under Josias Rantzau og forfremmedes i Spanien til Major. Hjemvendt fik han Ansættelse som Hofjunker og vandt i særlig Grad Dronning Sofie Amalies

Yndest. Hans Hu stod dog mere til Militærtjenesten end til Hofflivet og han udnævntes 1656 til Kommandant paa Baahus. Kort efter Fredsbruddet 1657 forfremmedes han til Oberst og blev 12. Marts Aaret efter Kommandant i Nakskov. Kongen knyttede aabenbart store Forventninger til den kun trediveaarige Officer, idet han allerede i Juni udnævnte ham til Chef for det nyoprettede Kongens Livregiment til Fods, Livgardens Stamafdeling, som Ahlefeldt gav Ilddaaben under Københavns Belejring og kommanderede indtil sin Død.

Ved Generaludfaldet 23. August kommanderede Ahlefeldt højre Kolonne, hele Livregimentet, som han skulde føre gennem en Løngang i Volden mellem Farvergades Bastion og Vesterport, og han høstede sin rigelige Del af Dagens Ære.

Under det store Søslag i Øresund mellem den hollandske Flaade, der bragte Danmark Undsætning, og den svenske Eskadre, var Ahlefeldt med Halvdelen af sit Mandskab om Bord i Henrik Bjelkes Flaadeafdeling.

Efter at de paa begge Sider af Sundet udfoldede Bestræbelser for at befri Skaane var modnede, fik Ahlefeldt Ordre til 2. Juledag med 450 danske og 400 hollandske Soldater at gaa til Skibs til Malmø og bemægtige sig denne By. I den maaneklare Nat indskibede han Landgangskorpset, men en Del af Fartøjerne stødte paa Grund under Saltholmen, og Forsøget maatte opgives.

Selve Stormnatten førte Ahlefeldt Befalingen i Citadellet og skal efter samtlige Beretninger have lagt stor personlig Tapperhed for Dagen, men nærmere Enkeltheder om Livregimentets Deltagelse i de afgørende Øjeblikke er ikke overleverede.

Som Anerkendelse af sine Fortjenester af Byens Forsvar og Befrielse udnævntes Ahlefeldt i April til Generalmajor og optoges i den danske Adelsstand.

Sammen med Hans Ahlefeldt tog han Del i det mislykkede Forsøg paa at undsætte Nakskov og ledede i Forening med Viceadmiral Helt Indskibningen af Tropperne.

I September blev Ahlefeldt beskikket til Vicekommandant i København i den syge Joakim v. Bredas Sted og fik tildelt Ledelsen af Ekspeditionen til Ystad. Landgangen, der foretoges fra Femern, lykkedes, og han bemægtigede sig Byen.

Efter Freden udnævntes Ahlefeldt til Assessor i Krigskollegiet og Lehnsmand over Halsted Kloster. 1662 fik han Bestalling som Kommandant i København og havde i denne Egenskab Aaret efter det

Hverv at føre Leonore Christine i Blaataarn. Hendes Beretning om hans Skadefrohed ved denne Lejlighed og hans sørgelige Endeligt, som hun ansaa som en Straf for hans Ondsindethed mod hende, er vistnok ikke saalidt farvet.

Frederik Ahlefeldt modtog til det sidste Beviser paa Kongens Naade. Aaret før sin Død fik han det hvide Baand og erholdt paa sit Dødsleje Patent som Generallieutenant. Han var kun 44 Aar gammel, da hans Løbebane endtes, den 4. Januar 1672. Den svenske Gesandt indberettede til sin Konge, at Danmark i ham mistede en af sine bedste Hærførere, hvorfor hans Død højlig beklagedes i hele Landet. Hans Frænde Ditlev Ahlefeldt betegner ham som en brav Kriger, hvis Liv var rigt paa hæderlige Bedrifter, men dadler ham for hans Svaghed overfor Kvindegunst og ubeherskede Voldsomhed, naar han havde drukket over Tørsten.

Ahlefeldts Lig blev under store militære Æresbevisninger ført til hans Hustrus Augusta v. der Wisch' Familiebegravelse i Ekernførde Kirke. Da Nedbrydningen af det Gravkapel, i hvilket han hvilede, kom paa Tale, blev hans og Hustrus Kister paa Foranledning af Lehns greve Ahlefeldt-Laurvigen 1895 overført til Tranekjær Kirke. Paa hans Sarkofag er henlagt hans Kaarde og Kommandostav, omvundne af en Lavrbærkrans; ved Hovedenden er rejst en rød Silkefane, maaske en af Gardens Faner. Dens Stang fandtes sønderbrudt og Dugen løsrevet og dækket af Grus. Livgardens første tapre Chef, tysk af Tale, men dansk af Sind har saaledes omsider fundet Hvile i det Land, han med Ære har kæmpet for.

HOLLÆNDERNE UNDSÆTTER DET BELEJREDE KØBENHAVN.

AF

GERHARD L. GROVE.

PLUDESELIG og uanmeldt var Sveriges Konge Karl Gustaf efter en nylig sluttet Fred med sin Hær trængt ind i Riget i August 1658 og havde indesluttet Kjøbenhavn. Faren var stor. Byen var hverken i nogen god Forsvarstilstand eller forsynet med tilstrækkelig Proviant. Tidspunktet var endog særlig uheldigt, fordi Aarets Høst ikke var naaet ind fra Landet. Hungeren stod derfor snart for Døren, og i den største Spænding afventede man den lovede hollandske Hjelpeflaade, der skulde bringe baade Hjelpetropper og Proviant. Imidlertid indsaa man, at Landets Redning beroede paa Hovedstadens Frelse, beredte sig paa tapper Modstand og brændte Forstæderne.

Det maatte tage nogen Tid at faa den hollandske Flaade udrustet og forsynet, men den 22. Okt. (gl. St.) var Undsætningsflaaden under Anholt, den 23. ved Kullen, men her mødte den en ugunstig Vind, som tvang den til i en hel Uge at ligge uvirksom ved Gilleleje. Den bestod af 35 Krigsskibe med 1284 Kanoner foruden Proviantflaaden og 4 Fløjter og medførte under Oberst Püchler 2200 Mand Hjelpetropper. Den førtes af Jacob Wassenaer, Herre af Obdam eller Opdam. Han var en fornem Mand og tapper Officer, men havde mest vundet sine Laurbær til Lands som Kavalleriofficer, og man havde, hans Tapperhed uagtet, endnu ingen Tiltro til ham som Flaadefører. Et af de Digte, der forherligede ham efter Sejren, sammenligner ham karakteristisk nok med Diamanten, som først faar sin rette Herlighed paa Baggrunden af det sorte Folium, og viser, hvorledes ogsaa han har været sværtet, men nu til Gen-

gæld er bleven rigtig luttret i Ilden og har bestaaet Prøven for Ild, Vand og Staal med Glands, saa at han endog her sammenstilles med Flaadens Bedstefar, den gamle Tromp.

Medens Wassenaer-Obdam laa ved Gilleleje, fik han flere Breve fra Frederik III, som vidner om, hvor stærkt man længtes efter Hjæl-

JACOB WASSENAER-OB DAM.

pen, og hvor ubelejligt den Modvind kom. I et Brev af 23. Okt. udtrykker Kongen sin Glæde over Hjælpens Komme og over at den stod under en Herres Kommando, om hvis tapre Beslutsomhed og venlige Sindelag Kongen paa Forhaand var forsikret, og siger, at det, skønt man endnu i København var i en temmelig Stand, vilde være ham særdeles kært, om han vilde komme »sobald immer möglich« med første favorable Vind. Den 27. skriver Kongen egenhændig og indtrængende, at Obdam ikke maa forsømme noget Moment,

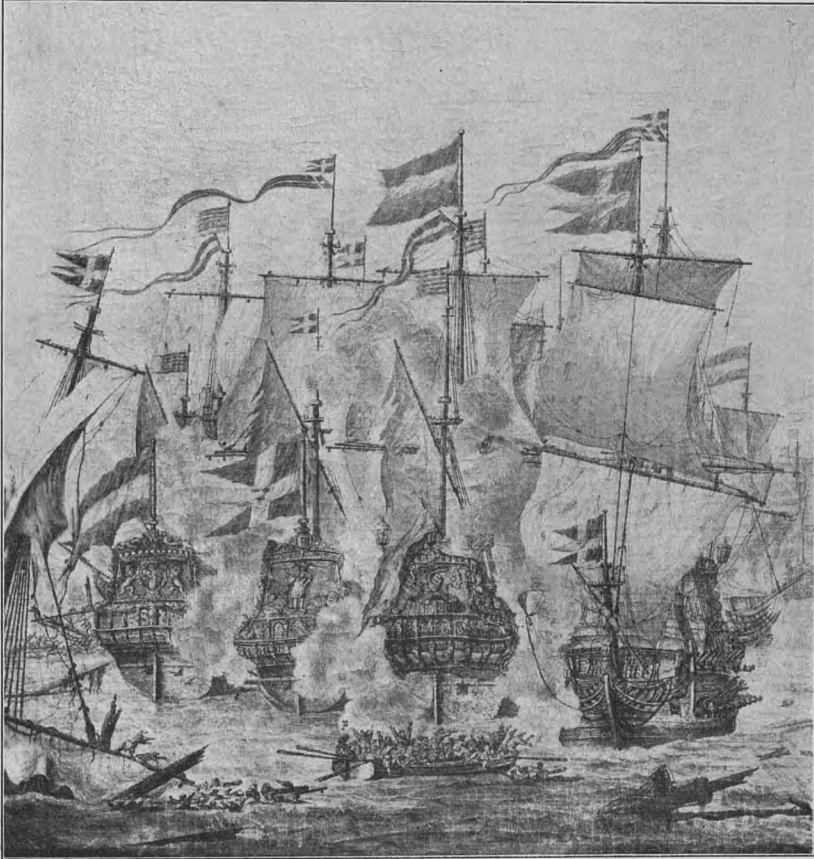
men som »erfaren Kavaller« nok vil skønne, hvor betydningsfuld Tiden er for ham og hans Rige, ja præciserer endog, hvilket stort og uopretteligt Tab det vil være, om han og hans Residensstad ved nogen Nølen faldt i Hænderne paa Fjenden.

Den 28. Okt., Dagen før Slaget, skrev Kongen, at han havde modtaget Generalstaternes Brev, om at den hollandske Skibs-Armada, saa snart den havde naaet Danmarks Kyster, skulde parere hans Ordres; og i den Anledning gentager han i Kraft af denne ny Myndighed, at han, da den svenske Flaade spærrer Sundet, ingen anden Udvej ser, end at Wassenaer-Obdam fatter en tapper Resolution og angriber ved første favorable Vind. Den 29. Okt. gl. Stil eller 8. Nov. ny Stil, altsaa Morgenen før Slaget, skriver Wassenaer-Obdam til Kongen, at Hollænderne af Hjertens Grund ønskede, at den gode Gud vil skænke en gunstig Vind ikke blot for at passere, men for at angribe den svenske Flaade med Fordel. Han nævner, at hans Folk er besjælede af stor Kurage, og at de, saa snart Vinden bliver nordligere, skal sætte Sagen i Gang i Guds Navn for Kongens retfærdige Sag og i hele Kristenhedens almindelige Interesse i det Haab, at Gud vil velsigne deres Vaaben. Han tilføjer, at man siger, at Svenskerne i Aftes har anbragt nogle Kanoner ved Kongens Mølle »aabenbart for nu til Morgen at hyde os God Dag med, hvad vi skal tage os godt af«.

Klokken 8 samme Morgen begyndte det berømte Søslag. Det var en modig Beslutning at tage for Hollænderne. Beskyttet af Kanonerne i Kronborg og Helsingborg, hvor Sundet er smallest, laa en svensk Flaade, der var ikke saa lidt stærkere end deres. Medens Hollænderne efter paalidelige hollandske Kilder som sagt havde 35 Skibe med 1284 Kanoner, havde Svenskerne efter de paalideligste svenske Kilder, 45 Skibe med 1838 Kanoner, saaledes at disse havde fire Eskadrer paa 10—13 Skibe, hvor Hollænderne kun havde tre.

Wassenaer-Obdam førte selv »Corps de bataille« paa 13 Skibe. Avantgarden paa 11 Skibe førtes af en af Hollands tapreste Kamp-haner, Viceadmiral Witte Corneliszoon de Witt, bekendt fra mange Krige for sin Uforfærdethed, men tillige for Ufordragelighed og Strengthed, hvorfor man ikke yndede at betro ham Overkommandoen. Arrièregarden paa 11 Skibe førtes af en anset Sømand og meget dygtig Admiral Pieter Floriszoon. Den svenske Flaade bestod af 4 Eskadrer, den første under den berømte Feltmarskal og Rigsadmiral Carl Gustaf Wrangel (paa 11 Skibe), den anden under den tapre Sømand, Admiral Clas Bjelkenstjerne (12 Skibe), den tre-

die under Henrik Gerdtson, Hollænder af Fødsel, adlet Sjøhjelm (11 Skibe), den fjerde (ogsaa 11 Skibe) var ført af Hovedadmiralens Slægtning Admiral-Ltn. Gustaf Wrangel. En dansk Flaade paa 7 Skibe syd for Hveen under Henrik Bjelke hindredes af Modvind i at deltage i Slaget.

De Witt aabnede Fægtningen, gav Helsingborg det glatte Lag, gik lige løs paa den svenske Hovedadmiral og fik snart adskillige fjendtlige Skibe om sig, men han blev ikke behørigt støttet, da nogle Skibe af hans Eskadre kom i Kollision udfør Kronborg, og kom i en hed Kamp, hvorunder hans Skib »Brederode«, omringet af Fjenden, stødte paa Grund ved Espergærde, hvor Stumper af Vraget

endnu findes. En gribende Episode var det, da den tapre Witte de Witt, som med Heltmod længe forsvarede sig mod Overmagten, saaret til Døden i sit synkende Skib, endnu kæmpede staaende paa sine Knæ med nogle svenske Matroser og vægrede sig ved at overgive den Kaarde, han i 30 Aar med Ære havde ført mod sit Lands Fjender, uden til en Officer. I sine sidste Øjeblikke tilraabte han sine Folk :

WITTE CORNELISZOOM DE WITT.

»Frygt ikke for Fjendens Aasyn, strid for Eders Brødre, Eders Børn, Hustruer og Hjem,« og da han døende førtes bort, var det ham en Tilfredsstillelse at se Skibet synke, saa at Fjenden ikke kunde medføre det som Bytte. Svenskerne viste den faldne Fjendes Lig megen Ære i Kronborg, de Danske ligeledes, da det siden bragtes til København for at føres hjem, og under hans her gengivne Portræt findes et hollandsk Vers, der besynger ham og hans Heltedød med Ord, der i Oversættelse lyder :

»Det Billed viser Witt, og i de Witt en Helt,
hvis Tapperhed berømt i Verdens Kres er bleven.
Hans Hoved kløgtigt var, og skarpt hans Skud i Felt,
en lys og munter Sejr paa Kaarden stod indskreven.
Paa alle Have brugt til Gavn for Land og Hjem,
til Dødens Lod mod ham i Øresund blev rettet,
hvor skønne Lavrbær af hans dyre Blod sprang frem,
mens vore Lavrbær af det samme Blod blev plettet.
Først naar i Cedertræ fra Libanon han skæres,
et Billed værdigt ham til fjerne Slægter bæres.«

DEN E. MANHAFTEN ZEEHELDT PIETER FLORISZ: VICE-
ADMIRAAL VAN HOLLAND EN WESTFRIESLAND IN 'T NOORDER-QUARTIER.

PIETER FLORISZOOON.

Efter de Witt fulgte Wassenaer-Obdam med Hoved-Eskadren gennem Sundet og søgte Rigsadmiral Wrangels Skib, da denne Ære syntes ham at tilkomme ham frem for de Witt. Wrangels Skib blev imidlertid saa medtaget, at han tidligt maatte forlade Kampen og ty ind til Kronborg.

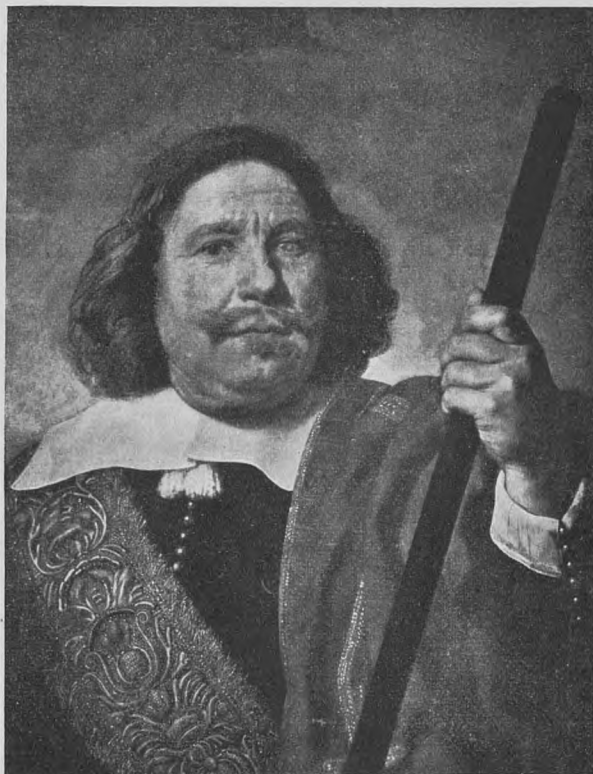
Svenskerne koncentrerede deres Angreb mod Admiralskibene, og Viceadmiral Pieter Floriszoon paa Skibet »Josua« blev ikke mindre haardt angrebet end de andre. To Gange entredes hans Skib af

Svenskerne, og skønt baade Admiralen og Kaptajnen faldt, afslog Besætningen Angrebet. De Danske ærede ham med en pragtfuld Kiste, hvis sølvforsirede, fløjlsbeklædte Laag endnu opbevares i Musæet i Hoorn.

Hovedkampen kom senere til at staa om Admiral Wassenaer-Obdams eget Skib »de Eendragt«. Denne fortæller selv, hvorledes hans Ror var blevet skudt i Stykker, og to svenske Skibe lagde sig paa Siden af ham; han tilføjer, at passerende Skibe stadig gav ham det glatte Lag, og at navnlig Skibet »Morgenstjernen«, som laa ham for Bougen, gjorde ham megen Skade med Haandgranater, og at en svensk Viceadmiral skød 15—16 Kanonskud og utallige Musketkugler gennem hans Kahytter. To Kaptajner Aert van Nes og Jan de Liefde sekunderede ham især tappert. »Morgenstjernen« blev da tilsidst erobret, men Kaptajn de Liefde kom til at sejle den i Sænk. Imidlertid havde han den Aandsnærværelse at redde først 40 svenske Fanger og dernæst den hollandske Prisebesætning over sit Bugspryd, hvilken Scene just er forevigtet paa flere af van der Veldes Billeder, saavel som Hovedkampen med »de Eendragt«. De fleste nederlandske Skibe lod sig efterhaanden føre med Vinden videre mod København, forbi Wassenaer-Obdam, som beskriver sin haabløse Stilling med Ordene: »Vi var Mutters alene blandt Fjendens største Skibe, hvor vi vel laa i to Timer, en Tid for Anker af Frygt for at støde paa Grund, en Tid drivende med vor Løjtnant og nogle af vore Folk paa Prisen »Morgenstjernen«, Halvdelen af vore Folk døde og kvæstede, Brand i Boven og i Konstabelkammeret, vores Vant alle overskudte, saavel som Halse, Braser og Boliner og Skøder, vore Sejl i Laser og 5—6 Fod Vand i Skibet, saa at vore nederste Porte ikke laa tre Fingerbredder over Vandet, og mest fordi Skibet begyndte at hælde. Imidlertid kom den ene efter den anden op mod os og gav os Laget; vi delte ogsaa saa rigeligt ud som muligt. De havde kunnet lægge os ved Siden med 6—7 Skibe paa een Gang, dog Gud indgav dem ikke den Tanke [!]. Tilsidst lod de os ligge og laverede igen til Kronborg.«

Skildringen lader os ikke i Tvivl om, at ogsaa den hollandske Hovedadmiral var bleven angrebet paa det tapreste af Svenskerne og havde været i den yderste Fare. Var ogsaa hans Skib faldet i Fjendens Hænder, er der næppe Tvivl om, at Svenskerne havde kunnet indhente og erobre eller ødelægge hele Proviantflaaden, der mærkelig nok synes ganske uden Tab at være naaet ind til København. Naar det lykkedes Wassenaer-Obdam at afslaa saa ihærdige

Angreb, maa utvivlsomt hans Næstkommanderende dele Æren med ham. Egbert Meeuwzoon Kortenaer var steget op fra simpel Matros. Han var Styrmand hos gamle Tromp i 1652. Aaret efter havde han som Kaptajn paa samme Skib udmærket sig saaledes, at han i det Slag, hvor Tromp faldt, med Paabud om at fortie dette, fik Ordre til at lade Admirallflaget vaje og selv føre Kommandoen. Han var

EGBERT MEEUWZOOM KORTENAER.

Wassenaer-Obdam tilforordnet som særlig grundmuret i al Sømandskundskab og hædredes efter sin udmærkede Deltagelse i dette Slag med Udnævnelsen til Vice-Admiral for Holland og Vestfrisland. Selv hans Gravskrift glemmer ikke for hans senere Fortjenester, hvad han her udrettede, men bruger herom Ordene:

Skønt uden Øje, Haand vor Helt fra Maas den gæve,
 Var Flaadens Øje selv og Fædrelandets Næve.
 Den store Kortenaer en Flaade Skræk paa Havet,
 Som lukked Sundet op, han ligger her begravet.

Foruden de to Admiraler og flere Officerer havde Hollænderne c. 200 Faldne og c. 400 Saarede. Adskillige døde senere af deres Saar i København, saaledes omtaler et Ligvers i Museet i Gouda:

»Den tapre Søkaptajn Verveen
stolt stridende og kvæst for Hveen,
død af sit Saar i »Koppenhaven«,
og hæderlig stedt der til Graven.«

Foruden Hovedkampen om Admiralskibene, som Svenskerne aabenbart opsøgte og angreb først og fremmest, var selvfølgelig mange andre hollandske Skibe i Kamp. Enkelte viste sig ganske vist her at have spillet en saa passiv Rolle, at det falder i det tragikomiske. Chefen for Skibet Alkmaar, Kapt. Jan de Groot maatte saaledes under et i København afholdt Forhør sige Nej til det staaende Spørgsmaal, om han havde lagt nogen Fjende paa Siden eller været lagt paa Siden af en Fjende. Han maatte bekende, at han nu første Gang var ude som Kaptajn og ikke vidste noget om de Dele. Hans Løjtnant havde været saa udspekuleret at sige til ham: »Kaptajn! mit Embede er for neden og Deres for oven!« og var derpaa gaaet ned og blevet dernede. Begge Styrmand var ogsaa første Gang mod Fjenden og undskyldte sig med, at de ikke vidste, hvorledes de skulde bære sig ad i dette Tilfælde »og troede ikke, at de havde med Slaget at gøre«.

Wassenaer-Obdam havde ikke haft helt Uret, da han i stærke Udtryk klagede over, at mange ikke havde gjort deres Pligt i Slaget, om end han mulig havde overdrevet noget og begaaet den Fejl ikke at nævne de skyldige. Da flere havde udvist stor Tapperhed, rejste der sig en rasende Vrede mod ham i Nord-Holland, og Anklage rejstes mod ham for ikke at have udrettet, hvad han kunde.

Admiralens Beskyldninger var ogsaa gaaet ud over ganske uskyldige. I Biblioteket i Haag har jeg fundet en Pjece: »De Quakers Mondstopper« eller Sludrernes Mundstopper, udgivet i København 1659, 5 Febr., ved hvilken Kaptajnen Coulery med mange Vidner godtgør, at han har vist megen Tapperhed under Slaget, havde haft 75 Skud i Skibet, hvoraf 26 under Vandlinien, haft 13 Døde og 39 kvæstede. Med berettiget Harm klager han over, at det er bleven sagt i Holland, at Kapt. Coulery var set staaende i København under Galgen med Strikken om Halsen, fordi han ikke havde villet kæmpe.

Da Hollænderne naaede ind til det hungrende København, blev

de modtagne med Jubel. Et tysk Digt fejrede dem med de for Stemningen betegnende Strofer:

Was seh ich auf der See! sinds Engels oder Schiffe,
Die so geflügelt her gehn durch Codanus Tieffe?
Ja Engels sinds für wahr, die uns der grosse Gott
Zum Beistand hat gesandt in unsrer grösten Noth!

Wassenaer-Obdam selv, der i Forvejen var Elefantridder, hædredes med flere Æresdigte, bl. a. et af den bekendte Digter Vondel og ved en Æresmedaille med en Indskrift, der oversat fra hollandsk lyder:

Saa kæmped' den Baron,	Ej uden Livsens Far
besejred svenske Kron	en ægte Wassenaer.
og aabned lukte Mund	— Det frie Nederland
af Danmarks Øresund.	holdt her for Frihed Stand.

Haard havde Kampen været, og der var kæmpet tappert fra begge Sider, men Hollænderne havde naaet deres Hovedmaal: at undsætte København. Om end flere af deres Skibe var haardt modtagne, havde de kun mistet 1 Skib, men erobret tre og uskadeliggjort flere. Deres Ankomst styrkede Byen til at modstaa ny Trængsler og havde straks den Virkning, at Svenskerne hovedkulds forlod de Byen nærmeste Værker, saa at de Belejrede kunde røre sig udenfor Voldene og gøre sig til Gode med, hvad der var efterladt i Hastværket. Wallensbeck skriver i Kjøbenhavns Belejrings Idrætter med Fryd Dagen efter: Nu slog Klokken om Aftenen, efter at den havde hvilet og ej ringet, slaaet eller sunget udi ti Uger og sex Dage, og tilføjer de illustrerende Verslinier:

Lystig lad gaa,	Den ganske Stad
vor Fiende maa	var fro og glad
fly hen bag Valby Bakke.	og gjorde sig et Gilde.
Han efterlod	Der vi var fri,
som [hvor] Hytten stod	slog Klokken Ni
Gæs, Grise, Spyd og Hakke.	Alhelgen Aften silde.

Wassenaer-Obdams Sundhedstilstand lod meget tilbage at ønske. Han var saa plaget af Gigt, at han et Par Dage efter, da man forgæves søgte at holde Fjenden borte fra Landskrona, maatte hejses i en Stol fra en Baad op i Skibet. Hans Skib var saa gennemhullet, at han ikke kunde være der for Træk, og han indlogerede sig da hos Maleren Karl van Mander, der har portrætteret ham. Han skriver siden, at han maatte gaa fra Kampen i Sengen og fra Sengen i

Kampen. Sidst paa Aaret meddeler han, at han første Gang i 10 Uger var ude. Nøden var overalt. De Danske havde lovet at modtage Hollændernes Saarede i Kvæsthuset, men bad om Kostpenge til dem, en Skilling om Dagen, som de jo dog skulde have, naar de var friske. Wassenaer-Obdam var midt i November til Audients hos Kongen, der udtalte, at hverken han eller hans Efterkommere til evige Tider vilde glemme deres notable Hjælp. Ved samme Lejlighed foreviste han Kongen van der Veldes Tegninger af Slaget.

De Skibe, der ikke først skulde repareres efter Slaget, gjorde streng Tjeneste for med de danske Skibe at passe, at Svenskerne ikke løb ud fra Landskrona, men en paatænkt Spærring af Havnens Indløb mislykkedes for de danske Søofficerer, og flere svenske Skibe havde efterhaanden listet sig ud og generede, dækkede af Kronborgs Kanoner, Skibene, der kom fra Nord. Iøvrigt bistod Wassenaer-Obdam de belejrede med at sende Skibe efter Proviant og Brænde, ligesom han ogsaa med udsendte Skibe beskyttede Bornholm mod Angreb.

Sygdommen tog imidlertid frygtelig til ombord. En Gang havde Wassenaer-Obdam alene i sit Skib 70 Sengeliggende, og daglig døde der flere Matroser. Af den Grund kunde han ikke til enhver Tid afse Skibe til Brug i Belterne eller andetsteds, og der var Tider, hvor han ikke havde 8, ja 4 eller et eneste tilstrækkelig bemanded Skib rede til at bortsendes.

Den 2. Februar 1659 meddeler han et Rygte om, at den svenske Konge har svoret at vove Krone og Scepter og Liv, før han vil opgive denne Plads, hvis Erobring Wassenaer-Obdam dog mener ikke vil falde ham let. I et Brev af 17. Febr. s. A. skildrer denne Stormdagens Hændelser, omtaler, hvorledes et lille dansk Skib afslog et Angreb af Svenskerne, der »i stor Furie, som desperate Mennesker« entrede Skibet, og dræbte Alle, der naaede inden Borde. Han omtaler ligeledes ganske kortelig, hvorledes Svenskerne tilsidst angreb ved Østerport, hvor de hollandske Tropper (under Oberst Püchler) lod dem komme over Graven for saa først at fyre paa dem, saa at de faldt ned for Fode og med stort Tab retirerede. Navnene paa de svenske Faldne skal ikke her gentages, og Stormen er foran nærmere omtalt.

En smuk Bedrift blev i samme Vintermaaneder under vanskelige Forhold udført af en af de hollandske Skibschefer, der deltog i Hovedstadens Forsvar fra Søsiden, Adriaen Banckers. Hans Skib, de Zeeridder, paa 28 Kanoner, var af Isen skruet paa Landet ved Hveen og syntes at være et sikkert Bytte for Fjenden, der an-

greb ham med to større Skibe (paa 40 og 50 Kanoner), en Fløjte paa 24 Kanoner, en Galjot og flere godt bemandede Skærbaade. Næste Dag blev ogsaa Soldater landsatte, og tredie Dag blev han beskydt af Artilleri fra Land og 300 Soldater og angrebet af en Brander, men han satte alle Flag og Vimpler op for at vise, at han vilde kæmpe til sidste Mand, skød Branderen i Sænk, forjog Fjenden og slap ud med Skibet. Han fik en Guldmedaille af Admiralitetet i Zee-

ADRIAEN BANCKERS.

land, og skønt han siden blev en bekendt Admiral, erindres denne hans Ungdomsdaad blandt hans bedste.

I Marts Maaned 1659 lykkedes det den svenske Flaade at bryde ud af Landskrona. At følge den hollandske Flaades Virksomhed udenfor København falder udenfor Opgaven her. Det skal kun bemærkes, at de Ruyter, Hollændernes berømteste Søhelt, i Juni Maaned kom hertil med en ny Flaade paa 40 Orlogsskibe, 1743 Kanoner og c. 7700 Mand for at underordne sig og siden afløse Wasse-naer-Obdam, der først drog hjem i Oktober. Til begge Admiralernes

store Ærgrelse blev de i den for Flaadens Virksomhed bedste Tid bundne ved Haagerkoncerternes Bestemmelser, der hindrede dem i at yde de Danske nogen virksom Hjælp. Den danske Flaade var sørgelig gaaet tilbage fra Christian IV's Tid. Til Tider ser man i de forenede Flaader over 70 store hollandske Krigsskibe, medens de danske Admiraler, Henrik Bjelke, Niels Juel og Peter Helt, maatte slaa Følge uden Flaader eller Eskadrer, ja kun med de Skibe, de selv førte, og neppe nogensinde med saa meget som en halv Snes større, danske Orlogsskibe tilsammen. For den energiske de Ruyter var det især en »Hjertesorg« at være saaledes bundet paa Hænderne ved Haagerkoncerterne, men saa snart han senere fik Hænderne fri, ilede han ogsaa med at skynde paa Schack ved Overførelsen af Tropper til Fyen og ved Landsætningen i Kerteminde, hvor han selv gik i Spidsen, og ved sin stærke Beskydning af Nyborg bidrog han betydelig til det smukke Udfald. Han modtoges derfor med stor Udmærkelse i København, hvor en lille svensk Eskadre havde spillet Mester og afskaaret Tilførsel, medens Flaaden var ude. Nu blev det hans Tur at prøve at være indefrossen en Vinter i det belejrede København.

Saasnart de Ruyter sidst i December 1659 havde iset sine Skibe ind i København, fordelte han 985 af sine Matroser paa Stadens Volde og bestemte 400 Soldater til en Reserve, naar der var Nød paa Færde; han gik selv paa Voldene og anviste hver Kaptejn sin Post, tog fat med i alt og glædede sig ved personlig at vise Kongen, hvor rask det gik med at ise en Rende paa 40 Fod fra Toldboden til Christianshavn. Faa Dage efter præsenterede han Kongen sine 1000 Mand Soldater og Matroser. Den 7. Januar, da der blev gjort Allarm om Midnat, besatte han Voldene og var med 600 Mand i en Kirke for at ile til Hjælp, naar det gjaldt; men det var blind Allarm.

Den svenske Flaade søgte atter Vinterly i Landskrona, og naar heller ikke den krigserfarne de Ruyter kunde komme Fjenden til Livs her, er det et godt Bevis for denne Havns Fortrinlighed og Svenskernes bestandige Aarvaagenhed og gode Forsvarsforanstaltninger. Paa den anden Side var de Ruyter paa Post allerede i Februar, saasnart Isen brød op, og sørgede paa det nøjeste for, at de svenske Skibe ikke slap ud. Han gavnede sikkert i høj Grad Danmark ved i hele næste Foraar inden Fredsslutningen at hindre Sverige i at udfolde sin store Sømagt, som saa langt overgik den danske, og var mere end een Gang uenig med sin Regerings Gesandter, da disse paa et Par højst ubelejlige Tidspunkter forlangte, at han skulde fjærne sig fra Landskrona, idet han mente, at det

var et af de bedste Midler til at formaa Svenskerne til den Fred, Hollænderne saa meget længtes efter, at hindre dem i at benytte deres Flaade imod Danmark.

For vort Riges Frelse, paa et Tidspunkt, hvor dets Forsvarskræfter paa Grund af en Kæde af ulykkelige Omstændigheder var i en særlig slet Tilstand, har Udsendelsen af begge de store hollandske Hjælpeflaader haft en indgribende Betydning. For det belejrede København kom den første Hjælpeflaade i et saa kritisk Øjeblik,

DE RUYTER.

at der er megen Sandsynlighed for, at baade Staden og Riget uden dens Mellekomst var blevet Fjendens Bytte. Derfor vil Hollændernes betimelige og kraftige Hjælp altid med Taknemlighed mindes i Danmark, og blandt Københavns Forsvarere bør ikke glemmes Wassenaer-Obdam og de Ruyter, saalidt som de tapre hollandske Officerer, der med Ære deltog i Slaget i Øresund, navnlig de to berømte Admiraler Witte de Witt og Pieter Floriszoon, der offrede deres Liv i dette Slag, men ogsaa Mænd som Egbert Kortenaer, Aert og Jan van Nes, Jan de Liefde og Adriaen Banckers, der alle udmærkede sig ved denne Lejlighed og siden taltes blandt Nederlændernes berømte Admiraler.

STUDENTERNE OG KØBENHAVNS FORSVAR.

AF

HOLGER FR. RØRDAM.

DA Beslutningen var tagen om at København skulde forsvares, hvad det end skulde koste, udgik der Opfordring fra Kong Frederik til Studenterne om at væbne sig, eftersom »Kongen af Sverrig uformodentlig i vort Land Sjælland mod al given Aarsag fjendtlig er indfalden, saa det synes, han endelig vil stræbe os og vore Arvinger efter Kronen, og den højste Nød udfordrer, at vi denne Stad og Fæstning vil lade forsee, hvortil os Folk og Soldater i denne Hast mangle«. Da denne Opfordring var forelæst Studenterne, erklærede de sig straks villige til med Liv og Blod at forsvare Konge og Fædreland, men affattede derhos nogle Artikler, som de begærede maatte blive Kongen forelagte. De androg om, at de ikke maatte blive nødte til at adlyde andre Overanførere end Oberst Kjeld Lange og Mogens Krag, der var indfødte danske Mand og derfor »bedst kjendte danske Studenters Humør«, og at de enten af deres egen Midte eller andensteds fra selv maatte vælge deres Underanførere. Ligesom sidst, da de blev kaldte til Vaaben, ønskede de ogsaa denne Gang at forblive under Universitetets Jurisdiktion, og at det maatte forbydes Officererne »at traktere dem med Hug og Slag« eller unødigt Overskælden, naar de ellers gjorde deres Pligt og adlød Kommando. For at Forholdet kunde være aldeles lige, bad de om, at det ikke maatte tillades nogen, enten rig eller fattig, enten gejstlig eller verdslig Mands Søn, som formaaede at føre Vaaben, under noget Paaskud at unddrage sig Krigstjenesten, og at de Studenter, som ej havde Formue, maatte nyde Indkvartering hos Professo-

terne, og at de, som blev saarede, maatte paa Kongens Bekostning erholde en »forfaren Chirurgus«, og om nogen blev lemlæstet, der da maatte tilsikres ham ærligt Livsophold. Endelig begærede de, at man i Fremtiden ved Embedsbesættelse vilde tage særligt Hensyn til dem fremfor andre, »der nu ikke offererede Liv og Blod i Kongens og Fædrelandets Tjeneste«.

To Professorer og to dertil udvalgte Studenter overbragte dette Andragende til Rigshofmesteren, der lovede, at de nok skulde faa Kongens Brev derpaa, hvad ogsaa skete. Den 11. August 1658 udgik der nemlig et kongeligt Frihedsbrev for de »militerende« Studenter, ganske i Overensstemmelse med deres Andragende, og det har sikkert i ikke ringe Grad bidraget til, at de med friskt Mod tog fat paa det uvante Arbejde. Hvad der først krævedes, var nemlig et meget anstrængende Pionérarbejde for at udbedre Stadens Befæstning. En af de Studenter, som selv var med (Johan Monrad), har fortalt, at den Del af Volden ud for Kongens Have og henimod Østerport, der var anvist ham og hans Kammerater i de første Maaneder af Belejringen, »var ganske nedfalden, og vi maatte selv gaa og trille med Hjulbørene om Dagen for at befæste det Sted, vi skulde staa paa og forsvare«. Men han fortæller ogsaa, at Obersten og de andre Officerer »gik hver med sin Hjulbør for ved os og trillede, for at den ene ikke skulde være bedre end den anden«. Det var et svært Arbejde, der maatte gøres, inden man fik Volden forsynet med Brystværn og Pallisader eller »Stormpæle«; men det gik, da alle var enige om at lægge alle deres Kræfter deri.

Vi besidder et Digt med Overskrift: »Studenternes meget Ondt og sildig Godt«, der indeholder en Beskrivelse af deres Deltagelse i Københavns Forsvar: Digtet er skrevet nogle Aar efter Belejringen af en Mand, der selv havde været med. — Efter at han har skildret sin kummerfulde Barndom og Skolegang, der endelig kronedes med, at han blev Student, taler han saaledes:

»Da var jeg og blandt deres Tal,
Som maatte Kalvskind høre,
Der Dannerkongens Hovedby
Belagt var af en Fiende,
Hvoraf der gik saa stort et Ry,
Vi fik der af en Ti'ende,
Istedenfor Apollos Kunst
Og Musers lærde Svenker
Blev efterstræbet Martis Gunst
Og træske Ræverænker. — —

Vi hørte mange Gloser ny
 Til rechts, til links at svinge,
 Og hvad det havde at bety'e
 Med højr' og venstre Vinge,
 Nu tvers, nu langs, nu krum, nu ret
 Og andre slige Lader
 Nu gik vi langt fra, dernæst tæt,
 Doublered' vore Rader. — —
 De paa mig lagd' en lang Musket,
 Som vel til Maals kund' drage;
 Men til Fru Mutters en Piquet
 Skuld' bedre, tænkt jeg, smage.
 En Bandelerer jeg og bar
 Med Lunte, Task' og Bytter¹).
 En Ulveklinge skarp og skøn
 Hængd' og til gode Rede,
 Den skulde være deres Løn,
 Som mig for nær vild' træde,
 Men dette var kun idel Skjæmt
 Mod det, som efter følger;
 Endnu jeg har det ikke glemmt,
 Jeg det ej heller dølger.
 Man trækked ned os til den Vold
 Med Piber, Trom' og Fane;
 Ved Kongens Have stod en Stald,
 Did monne man os mane.
 Der os befalet blev en Post
 Mod Fjenden at forsvare,
 Den skulde vi i Tø og Frost
 Med vaagent Øje vare.
 Men her var ikke Brystværn sat,
 Ej heller Stormepæle,
 Hvor bag vi kunde Dag og Nat
 For Fjendens Skud os fjæle.
 Her mangled Kurve fyldt med Sand,
 Her mangled Palisader,
 Dem satte jeg med egen Haand
 Og mine Kammerader.
 Jeg var ej vant til Arbejd svar
 Dog lod mig ej fortryde
 At tage fat en Trillebar,
 Med den til Maals at skyde. (osv.)

Da Belejringen var begyndt under den akademiske Sommerferie, medens mange Studenter havde forladt Byen, kom der til at hvile

¹) Hermed betegnes vistnok de Hylstre af Træ, hvert indeholdende en Ladning Krudt, der anbragtes hængende paa Bandeleret.

et tungere Tryk paa de tilbageblevne, end Tilfældet vilde have været, om der havde været saa mange, at de regelmæssigt kunde afløse hinanden paa Vagt og Vold. Men nu var dette saa godt som umuligt, da Studenternes Regiment ifølge den endnu bevarede »Rulle« kun beløb sig til lidt over halvtredie hundrede Mand, fordelte i 4 Kompagnier, af hvilke det første mest bestod af Nordmænd. Imidlertid vidste Studenterne at indrette sig. Stalden ved Rosenborg Slot blev omdannet til et Vagthus (Corps de garde), hvor en Del af Studenterne kunde søge Ly, naar de ikke var paa Post; andre gravede sig Huler ind i Volden, som de afstivede med gamle Brædder, og murede sig Ildsteder af Sten, de hentede fra nedbrudte eller afbrændte Huse udenfor Voldene. Hvert af Kompagnierne fik sin Fane, og i det hele søgte man at indrette sig saa feltmæssigt som muligt. For at forebygge Uordener fik Studenterne en ældre Akademiker, Mag. Jens Dolmer, ansat som Auditor ved deres Regiment, og vedtog en Række Lovbestemmelser (leges militares), der senere fik kongelig Stadfæstelse, og hvis Formaal ikke blot var at fremme Disciplin og Orden i Korpset, men ogsaa at sikre Studenter, der forsaa sig, fra at komme ind under den for Soldater gældende Krigsret.

Den 11. August havde Studenterne grebet til Vaaben, og allerede Dagen efter sendte Fjenden de første Kanonkugler ind imod København, og snart blev de endnu mere nærgaaende og begyndte at anlægge Løbegrave ind mod Voldene og forberedte saaledes en Storm. Det gjaldt derfor for Forsvarerne om at forstyrre dette truende Arbejde, hvad ogsaa skete ved jevnlig Udfald, hvoraf flere med heldigt Resultat. De Dage, paa hvilke slige Udfald skete, var Højtidstid for de belejrede og ikke mindst for Studenterne. »Et Udfald sker, vort Hjerte ler«, skrev den gode Wallensbech i sin Dagbog. Skønt flere Studenter faldt eller blev saarede i disse Udfald, tabte Kammeraterne dog ikke Modet, men meldte sig frivillig, naar farlige Ekspeditioner skulde foretages. I deres sorte Dragt stak de af mod de andre »Bursere«, men netop disse »Sorte« og »Baadsmændene« nævnedes af Svenskerne med særlig Respekt som farlige Modstandere. Et ikke ringe Tab for Studenterne var det, at de mistede deres Overanfører, da Oberst Kjeld Lange den 3. September ramtes af en Kugle, der blev hans Bane, just som han var traadt hen paa en Plads paa Volden, hvor Kongen nys havde staaet. Men Oberstløjtnant Mogens Krag, der snart efter blev Oberst, traadte ind i hans Plads, medens Major Sten Andersen Bille blev Næst-

kommanderende. Han er bekendt som en duelig, meget velstuderet Mand, som optraadte med ikke ringe Myndighed overfor sine undertiden noget selvraadige undergivne. De lavere Officerer i Studenterkorpset var tildels Udlændinge af forskjellig Nationalitet, navnlig Kaptajnerne, hvad Navnene vise.

For hver Dag, der gik, blev Forholdene vanskeligere i den saa

KJELD LANGE.

pludselig fra Omverdenen afskaarne, slet forsynede, belejrede Stad, og selvfølgelig ikke mindst for Studenterne, der ikke mere kunde faa Understøttelse fra deres Hjem. Kommunitetet havde hidtil været en god Støtte for 144 fattige Studenter; men som Tiden gik, formindskedes Forraadene, hvorfor Alumnernes Tal maatte indskrænkes, og Kosten afknappes, skønt der ikke er Tvivl om, at den dygtige Forstander Hans Mule søgte at strække sig saa langt som mu-

ligt. Da Aftnerne blev lange, gik han ind paa, »saa længe hans Provision kan tilstrække«, at levere Lys til de Hytter, Studenterne havde lavet sig i og ved Volden. Men da Efteraaret meldte sig med Slud og Kulde, ydede de tyndslidte Klæder kun ringe Beskyttelse for dem, der stod paa Post i de lange og kolde Nætter. Belejringens fortjente Historieskriver, Anders Matthiesen Hjøring, fortæller dog under 1. Oktober: »Hans Majestæt lod udbytte til fattige Studenter Sko og Klæder, eftersom de havde afslidt, hvad de havde, paa Vold og Vagt og vare flittige med Udfald og havde intet at forsørge sig med«. Wallensbech har sat denne Kongens Gave paa Rim, idet han siger: »Vor Konge god, han give lod Studenter Sko og Klæde«. Men det var vistnok kun de allerfattigste, der fik Del i denne Velgerning, da der maatte spares paa alle Kanter.

Da Svenskerne ved Erobringen af Kronborg var blevne forsynede med svært Belejringsskyts, antog det hele en alvorligere Karakter for Københavns Forsvarere. Bomber og Granater regnede nu ned over den tilsyneladende dødsdømte By og anrettede megen Ødelæggelse. Flere Studenter omkom og andre blev kvæstede. Som et Eksempel paa en vidunderlig Redning under disse Forhold fortælles dog følgende om Studenten Clement Pedersen, der senere blev Præst i Korup paa Fyn: »Idet Fjenden skjød idelig ind [paa Byen, blev den 29. September kastet en Granat ind paa det Hus, hvor han havde sit Logement, hvilken slog Huset ned fra oven til nedden med ham, saa han under det laa saa tildækket med Sten og Tømmer, at man ikke kunde se ham nogen Tid, men ikkun høre Røsten. Alligevel undkom han meget underlig deraf ganske uskadt med hele Lemmer, medens andre i samme Hus, som ikke syntes Ulykken saa nær som han, der var geraadet midt i den, de maatte derover sætte Livet til, og andre bleve lemlæstede«.

De længe ventede Hollænderes Komme til København den 29. Oktober med Hjælpetropper og Proviant var ikke blot til stor Glæde og Oplivelse for alle de belejrede, der nu kunde se Fremtiden imøde med større Haab, men medførte ogsaa nogen Lindring for Studenterne i deres strænge Vagttjeneste. Midt i November »forløvedes« de endog ganske fra Volden, da det var lykkedes at føre 2 Kompagnier Soldater fra Laaland til København; men de skulde dog fremdeles holde sig rede, om noget paakom, der gjorde deres Tjeneste fornøden. Wallensbech synger i den Anledning:

Se, Studenter er nu fri
 Deres Hjerter vel maa glædes;
 Volden nu igjen betrædes
 Af Hr. Püchlers Kompagni.

Hermed slutter første Akt af Studentervæbningens Historie. Men den fik et lille Efterspil. Det er ovenfor omtalt, at der ved Studenterkorpset var blevet ansat en Auditor. Men da han ikke tilfredsstillede de norske Studenters Krav, havde de andraget om, at der maatte beskikkes dem en egen »Auditor og Mediator«, som kunde omgaas dem med tilbørlig Sindighed og Moderation, med Redebonhed have Tilsyn med syge og kvæstede, og tillige forebringe deres Andragender i nødvendige Poster, og føre deres Sag mod dem, som vilde forurette dem. Hertil havde de foreslaet Mag. Christen Pedersen Schioldborg, en ældre Akademiker, der forøvrigt var dansk af Fødsel, men som havde vundet deres Tillid, og om hvem de holdt sig forsikrede, at han med Iver vilde varetage deres Tarv. Kongen maa have fundet deres Andragende billigt; thi den 27. September var Schioldborg bleven beskikket til Auditor for det norske Kompagni. Efter at Studenterne i November var blevet fritagne for Vagttjenesten, traadte otte af dem, hvoraf de fleste havde været Befalingsmænd i Studenterregimentet, sammen med den nævnte Auditor og forfattede et længere, mærkeligt Andragende til Kongen. Naar man læser det, skulde man næsten tro, at det var skrevet af en Flok liberale Studenter fra Midten af 19. Aarhundrede, saa mange Tanker indeholder det, som først i en langt senere Tid modnedes til at føres fra Ønskernes vide Felt til Virkelighedens mere begrænsede Omraade. Andragendet blev derfor ikke godt modtaget hverken af Regeringen eller af de akademiske Fædre. Men den Reformaand, der giver det sit ejendommelige Præg, kan næppe forklares uden bestemt Hensyn til den Følelse af egen Kraft, der var vakt hos Studenterne, idet de hævdede deres Plads som Mænd og som Fædrelandets uforsagte Forsvarere mod en tapper og mægtig Fjende.

Det Tidsrum, da Studenterne atter kunde optage deres sædvanlige Sysler, varede kun kort; thi vel var Beskydningen af Byen ophevet efter Hollændernes Ankomst, og Svenskerne havde trukket sig tilbage til deres forskansede Lejr ved Brønshøj; men da Frosten meldte sig og lagde Bro over Vandene, blev den yderste Opmærksomhed nødvendig for ikke at overrumples i Nattens Mørke. Nytaarsdag 1659 blev Studenterne derfor atter kaldte under Vaaben. Hver

Nat skulde de staa i Reserve paa de Steder, General Hans Schack anviste dem; men om Dagen var de fri. Mogens Krag tilligemed de af deres forrige Officerer, som endnu fandtes, skulde atter overtage Anførselen over dem. Da Professorerne forestillede, at der nu ikke fandtes saa mange Studenter i Byen som tidligere, at mange af dem, der var tilbage, led stor Nød for Klæder og Føde, hvorfor en Del af dem var blevet syge, saa lovede Rigsraadet at skaffe alle fattige »vedtørvende« Studenter Penge om Ugen, enhver af dem, som havde Kost i Kommunitetet, en halv Rdlr. og enhver af de andre en Rdlr. Endnu samme Dag fik Rentemesteren Brev om at sælge Korn af Provianthuset for 100 Rdlr. og levere Pengene til Universitetets Rektor, for at han kunde uddele dem. Da Kongens Brev var læst for Studenterne, erklærede de, at de var rede til at gribe til Vaaben, hvorhos de lod deres Navne opskrive. I den Anledning synger Wallensbech:

Enhver sin Bøsse fejer op
Og sparer ikke Liv og Krop
Udi de Dage kolde.
Studenter tage Lod og Krud
Og gaar igjen fra Muser ud
Reservavagt at holde.

Nogle Dage efter kom der en ny alvorlig kongelig Befaling om, at Studenterne »udi disse forestaaende mørke Nætter skulde lade sig finde hos deres tilforordnede Officerer udi Beredskab«. Da dette Brev blev læst for dem, erklærede de, at de aldrig havde vægret sig ved at efterkomme Kongens Befaling, hvilket de ogsaa i Gerning havde vist ved nu i de to sidste Nætter, da der var gjort Alarm, straks at indstille sig til Forsvar mod Fjenden; de bad derfor, at dette maatte blive forebragt paa højere Steder. Professor Thomas Bang, der var de unges tro Ven, paatog sig da at forklare for Rigsraadet, »at ingen af Studenterne havde vægret sig ved at tage Gevær«.

Nu gjorde Studenterne da en Tid lang Vagt i de kolde Vinternætter; hver Nat var Svenskerne gjerne paa Færde og »spøgede omkring Byen med Alarm«, saa der aldrig var Ro eller Hvile. Som Vinteren længedes, strængedes den, og det var med stor Møje, de belejrede hver Dag maatte hugge Vaager i Isen, for at Fjenden ikke skulde kunne gaa lige lukt over Gravene ind i Staden. Hertil kom endnu, at den strænge Frost hindrede al Tilførsel, som ellers jævnlig var kommen fra Smaaøerne og Skaane eller endog fra de nord-

tyske Stæder. Nøden var stor blandt Studenterne. Endelig udgik der i Begyndelsen af Februar kongelige Breve til Hans Mule og Rente-mesteren om at yde dem Hjælp; men det forslog ikke meget, da Fødemidlernes Pris paa Grund af den lange Afspærring fra al Forbindelse, saa vel til Lands som til Søs, var stegen til det flerdobbelte af det sædvanlige; Brændsel var næppe til at opdrive.

Endelig oprandt den afgørende Stund, hin Vinternat, der vil staa uudslettelig i Danmarks Aarbøger. Det er vore Studenter Ære, at de var med, da der blev kastet blodige Terninger om vort Fædrelands Tilværelse som selvstændig Stat. — Alt i længere Tid havde man i København haft Nys om, at Svenskerne forberedte noget vigtigt; Overløbere og Spejdere bragte jævnlig Efterretning om, at der ude i den nye »Carlstad«, som Svenskernes Lejr kaldtes, lavedes Stormstiger, Broer til at kaste over Vaagerne i Voldgravene og kunstige Haandgranater. Ved denne Udforskning af Fjendens Forberedelser skal ingen have udmærket sig mere end to Studenter, Hans og Jørgen Seidelin, Sønner af en Borgmester i Helsingør. De havde før Krigen studeret i Upsala og havde derved erhvervet en Færdighed i det svenske Sprog, der satte dem i Stand til at udforske Fjendens Planer. Da saa den til Stormen bestemte Time kom, Kl. 1 om Natten den 11. Februar, var man i København ikke uforberedt, men alle Mand var paa deres anviste Poster. Kong Frederik red rundt fra den ene Post til den anden og opmuntrede enhver til at gøre sin Pligt og vove det yderste.

Det første og stærkeste Angreb skete mod den Del af Forsvarslinien, der syntes svagest, nemlig Strækningen fra Vesterport til Kallebodstrand. Her havde en Del af Borgerne, Studenterne og Køb-svendene, Hoftjenerne og nogle faa Soldater deres Poster. Det er dog ikke let nøje at paavise den Plads, Studenterne indtog, paa Grund af de store Forandringer i Terrænet, som siden den Tid er foregaaet, da der den Gang var aaben Strand, hvor der nu er betydelige, forlængst bebyggede Arealer. I en omtrent samtidig Beretning om Forsvarernes Fordeling siges: »I Løngangen stod 2 Kompagnier Studenter samt nogle af Hs. Majestæts Drabanter; disse blev samtligen kommanderede af Oberst Pogwisch og Oberstløjtnant Beaufort. Paa den store Plads bag Slottet stod som Reserve Oberst Mogens Krag med 2 Kompagnier Studenter og mange af Adelen med deres Tjenere, ligesom ogsaa Oberstløjtnant Henschen med en Eskadron Ryttere«. Andensteds beskrives Stillingen saaledes: »Yderst stod Burgerne og forsvarede Bolværket ved Vandkunsten og den

derhos liggende Runddel (Bastion), efter dem fulgte Studenterne; deres Ravelin, der var palisaderet og forsynet med to smaa Feltstykker, dækkede den hvælvede Bro, som førte fra Løngangen, der strakte sig fra det gamle Slot over Stranden hen ad Vandkunsten til. Løngangen selv var en smal grundmuret Bygning, ikke bredere end en Kørevej. Det frosne Vand gik lige op til dens Mure, der ikke var beskyttede af Pallisader, hvorfor Svenskerne havde ladet lave to store Petarder, som de agtede at hæfte paa Muren og derved sprænge den. Foran den nævnte Ravelin var opkastet en Vold af Isstykker, der var overgydte med Vand og sammenfrosne, og saaledes udgjorde et godt Værn.

Under disse Forhold deltog altsaa Studenterne i den afgørende Kamp. Svenskerne trængte rask frem over Ismarken, men hilsedes af en Regn af Kardætsker fra Skytterne, der var opstillede paa Runddelen og Ravelinen og »pustede dikt fra sig, der Fjenden kom for dem«. Den svenske Oberst Gengel angreb med 1200 Mand Studenternes Ravelin, men Mogens Krag og hans Mænd var paa deres Post. Gengel faldt og en stor Del af hans Folk. Men forøvrigt skal hele Kampen om København, der varede i omtrent 4 blodige Natte-timer, ikke her skildres. Tiden har ikke levnet os Minder om enkelte mandige Gerninger, udførte af Studenter. Dog ved vi, at Mag. Hans Huall blev alvorlig saaret i Kampen, og at den siden navnkundige Videnskabsmand og Studenterven Ole Borch til Belønning for sin tro Tjeneste under Belejringen og navnlig for sin under Stormen »paa det farligste Sted ved Løngangen« udviste Tapperhed af Kong Frederik paa Livstid blev forlenet med Kongetienden af Strø Sogn og straks efter Freden udnævnt til Professor.

Da Dagen gryede hin mindeværdige 11. Februar, førte Karl Gustaf Levningerne af sin Hær tilbage til den befæstede Lejr; men den opgaaende Sol beskinne de Hundreder af tapre svenske Mænds Lig, spredte rundt om paa den blodbestænkte Valplads. Indenfor Voldene tonede Takkesange til Herren, som naadig havde holdt sin Haand over Danmarks Hovedstad og gjort Fjendens Anslag til Skamme.

Skønt København efter den ved Kongens og Folkets forenede Kræfter lykkeligt afslaaede Storm endnu et Aar og mere forblev indesluttet af Fjenden, saa trak den egentlige Krig sig dog hen til andre Dele af Landet, og Pennen kom tildels til at træde i Sværdets Sted. Der blev derfor ikke senere nogen synderlig Anvendelse for Studenterne. Mange af dem fik Lov til at rejse hjem, om de kunde

finde Lejlighed dertil; nogle kaldtes til Skrivertjeneste i Kancelliet under de næsten endeløse diplomatiske Forhandlinger, men skønt Studenter, Kræmmere og Haandværksfolk atter kaldtes under Vaaben i November 1659, da Vinteren nærmede sig, og skønt vi ogsaa senere hører om mindre Udfald og Strejftog af de belejrede, afvekslende med Alarmeringer og natlige Angreb af Svenskerne, saa var dog Studenternes Deltagelse i Københavns Forsvar i Hovedsagen til Ende, allerede inden Freden sluttedes i Maj 1660.

Det havde været en svær, men ogsaa en for Fædrelandsfølelsen styrkende og opløftende Tid, Studenterne havde gennemlevet. For mange af dem har det vel siden i deres Præstegaarde, eller hvor de ellers havde fundet deres Virkekredse, været som en Drøm, at de i et Par bevægede Ungdomsaar havde tjent under »Martis Fane«, som man den Gang sagde. Men naar de saa op paa Klingen og Pistolerne, der var ophængte paa Studerekammerets Væg, saa har det vel lysnet for Øjet, og et Pust af den gamle Aand, som besjælede dem, da de kæmpede for Fædrelandet, har bølget igennem deres Sind, om de end ikke kunde ane, at nogen efter Aarhundreder i Taknemmelighed vilde bevare Mindet om deres Daad og synge deres Pris saaledes, som den ædle Studenterdigter Poul Møller har gjort det i de kendte Strofer:

Den lærde Svend bar aldrig Sky
 For Krigens Ravn;
 Hans Glavind fik et evigt Ry,
 Da svenske *Karl* fra *Fredriks* By
 I Dødningskjorten maatte fly
 For Krigens Ravn.
 Da skrev han ej Latin med Blæk;
 Paa Dansk han skrev med røde Træk
 Sit Navn.

BORGERNES DELTAGELSE I KØBENHAVNS FORSVAR.

AF

KNUD FABRICIUS.

MAN skulde ikke tro, at det var muligt at opkaste nogen berettiget Tvivl om Værdien af Borgernes Indsats i Københavns Forsvar. Siger ikke Adelsvældens store Historieskriver klart, at der var »to faste Punkter, hvorpaa Modstanden beroede, Kongen og hans Mænd og Borgerskabets Mænd«? Men i Modsætning hertil har virkelig en anset Militærhistoriker udtalt sig omtrent som saa over for Forfatteren: »Bortset fra Studenter og Svende var det øvrige Borgerskab fuldstændig uden militær Betydning, skønt Antallet af »Borgerkompagnier« var ret anseligt. Om aktiv Deltagelse i Forsvaret af Københavns Borgerskab kender jeg ingen paalidelige Efterretninger, men vel nogle Sagn«.

Tanken er skarpt, næsten paradoksalt formuleret, den ægger til Modsigelse, og dog er det let at se, hvad der paa Forhaand taler for dens Berettigelse. Man tænker da paa Borgervæbningernes Forfald i alle evropæiske Lande i XVII. Aarhundrede; man husker, hvorledes det gik i England under Forfatningskampen. Saa længe Parlamentet byggede paa Londons Borgere, havde det ingen Fremgang, Omslaget kom først, da Cromwell havde skabt sin staaende Hær af unge Gaardmandssønner, »Jernsiderne«. Morsomt og lærerigt er det ogsaa, naar det under samme Krig fra Skotland fortælleres, at da Perth's Borgere blev kommanderede ud mod Højlænderne, viste de sig saa ukrigerske, at langt flere af de tykke Borgermænd løb sig ihjel paa Flugten af Varme og Træthed, end omkom i Slaget for Fjendens Vaaben. I Tyskland var paa samme Maade Stæder-

nes Borgere blevne uøvede og uduelige til Krig. Det var ikke gaaet Københavns Borgerskab bedre; om nogen regelmæssig Øvelse i Vaabenbrug var der ikke længer Tale.

Men det er i det Hele svært at komme Københavns Borgere paa Livet under Belejringen, at høre deres Tanker og Følelser udtalte, ja blot at faa rede paa, hvorledes deres Dage er gaaet hen. Dette hænger sammen med, at der næppe er bevaret en eneste Dagbog, ja ikke en Gang noget Privatbrev fra en Borger under Belejringen. Hvad vi ved om Livet i Byen fra Øjenvidner, stammer altid fra Folk uden for Borgernes Kreds. En af disse er Kapellanen ved Holmens Kirke Wallensbech, der foruden sin Gerning her havde fuldtop at gøre med at bestride sit andet Embede som Præst ved Kvæsthuset; han har efterladt en snurrig Dagbog paa Vers, der viser, at hans Dag er gaaet hen i den øde By blandt syge og saarede, Kvinder og Børn, og at han aldrig har sat sine Ben paa Volden. Af Selvsyn kan han saaledes intet vide om Stemningen heroppe blandt Borgernes Skare. Endnu værre staar det til med Belejringens egentlige Historieskriver, hans Kollega Hiøring, Præsten ved det nye Vartov Hospital, der den Gang laa langt uden for Volden paa Østerbro. Han opholdt sig fra Belejringens Begyndelse d. 11. August til d. 13. Novbr., da Hospitalets Beboere flyttede ind til Staden, midt blandt Svenskerne, og hvad han har at fortælle om Borgernes Mandemod i denne Tid, kan saaledes kun stamme fra Beretninger paa anden og tredje Haand. Om de høj lærdes Skrifter, navnlig Vitus Berings »Københavns Belejring«, er der slet ingen Grund til at tale, de stammer som oftest fra en langt senere Tid og beskæftiger sig kun lidet med Borgernes Handlinger. Borgeren selv tier. Og den Tanke ligger unægtelig nær, at naar han tier om sine Bedrifter, er det, fordi han ikke har meget at tale om. Vi maa da forhøre os i Samtidens officielle Dokumenter om den københavnske Borgers Deltagelse i Byens Forsvar.

Først og fremmest bør man da ikke glemme, dels at København var en lille By (25000 Indb.), dels at der boede mange andre end Borgere inden for dens Volde. Rent bortset fra Kongen med Hoffet, Garnisonen, Universitetet med Studenterne, Gejstligheden og den Del af Adelen, der ejede Gaarde i Hovedstaden, deltes den tiloversblevne Befolkning i to omtrent lige store Halvdele. Det var de egentlige Borgere og de saakaldte »kgl. Betjente«. Man forstod derved i Ordets videre Forstand enhver Indbygger, som paa en eller anden Maade var knyttet til Hoffet ved sin Virksomhed, saaledes ikke

alene Skippere og Bøsseskytter, men ogsaa alle »Hofbagere«, »Hofbryggere« o. s. v. Tallet paa disse »kgl. Betjente« var overordentlig stort, og alle mulige Borgere søgte at komme ind under denne Klasse, da de derved opnaaede at blive fri for at betale Skat. Regner man de egentlige Borgeres Tal til ca. 4000, var sikkert »Betjentene« ikke meget færre. Begge Klasser maa dog i denne Sammenhæng tages under eet, da det ses, at de under Belejringen gjorde Krigstjeneste sammen (Hofbetjentenes Kompagni var kun 130 Mand). Klart er det dog, at Betjentene var stærkt afhængige af Regeringen, saa at meget af, hvad de udførte, ikke fik Frivillighedens Præg. Ogsaa paa en anden Led kan man drage en Delingslinje gennem Befolkningen, nemlig ved at skelne mellem Købmænd og Haandværkere, hver Klasse med sine Skarer af unge Bodsvende og Haandværkslærlinge. Endelig var Christianshavn endnu en selvstændig Stad ved Siden af København, om end af langt mindre Betydning; den regnedes i Skatteevne ikke højere end til en Tiendedel af København.

Den første Stemning, som greb denne Befolkning ved Budskabet om Svenskerkongens Landing, var Rædsel. Ordet Krig var hos den Tids Mennesker nøje forbundet med Ordet Plyndring; Nationalhadet til »Svecus« eller »Svenske Lasse« var vel levende siden Krigen 1657—58, men knyttet til en klar Følelse af egen Afmagt; endelig stod der i Hovedstaden kun nogle faa Hundrede Mand regulære Soldater. At denne blinde Rædsel blev overvundet, skyldes først og fremmest den Mand, som erklærede at ville dø i sin Rede. Eksemplet virkede, man kom til Besindelse ved at se Kongens Ro. Saa fulgte d. 9. August det bekendte Møde paa Slottet for aabne Døre med Kongens Appel til Stænderne og Hans Nansens djærve Svar derpaa under hans Standsfællers Bifald¹⁾. Dagen efter kom de berømte Privilegier for København, der brød med hele den tid-

¹⁾ Naar man nævner en Garver som den første, der paa Borgerskabets Vegne lovede Bistand, skal det bemærkes, at denne Efterretning støtter sig paa Hørings »Lejerspoliti«, der først saa Lyset i 1661, medens samme Forf. i sin »Lejerskrans«, der udkom Aaret i Forvejen, og navnlig i sin utrykte »Lejers- eller Belejrings Dagsværk«, der ligger til Grund for begge disse trykte Skildringer, ikke ved noget om denne Garver at fortælle. Naar man tillige betænker, at Høring efter eget Udsagn endnu d. 11. Aug. om Aftenen var inde i København og saaledes havde god Lejlighed til at faa Besked om Mødet paa Slottet, er det troligt, at man her staar over for en senere fremkommen Tradition, som han har indflettet i sin Bog, men som maa modtages med Varsomhed.

ligere Forfatning. Adelsvældens Tid stundede mod sin Ende. Der er ingen Tvivl om, at det er dette Frihedsbrev, der har indgydt Københavns Borgere en stor Del af det Vovemod, som prægede dem under Belejringen. Hiøring beretter, at han fortalte de svenske Officerer i Vartov herom og om det dybe Indtryk, som den unge Frihed havde gjort paa Hovedstaden. Han betragtede Privilegierne

HANS NANSEN.

som et vigtigt Værn for Staden, og Svenskerne var enige med ham heri. Endnu efter Belejringens Slutning udbryder han i sin »Lejerskrans«: »Du gode borgerlige Stand, som ved, hvad svensk Pressur giver, og hvad dansk Borgerret og Handel er; synes dig [ikke], du haver Aarsag at takke Gud, som haver brugt København til et Middel, at du skulde blive ved den gode danske borgerlige Frihed og Handel. Mener du, Svensken havde ikke klippet dig et Skaar udi din Frihed, havde han ikkun faaet København. De gode Borgere i

Skaane vide nu allerede, hvor sød Danmarkis Krone ved højlovlige danske Konger er at hvile under, men de, som ikke haver forsøgt værre, vide intet at tale om bedre«. —

Denne Begejstring satte sin første Frugt i, at man gik til Volds. Ikke blot for at kæmpe, men ogsaa for at arbejde.

En saadan løftet Stemning maatte virkelig til for at komme ud over de første Dage, da man stod med nogle faa Hundrede regulære Soldater og et passivt Værn, der kun kunde betegnes som uselt. Man tænke kun paa, hvor primitive de første Forsvarsforanstaltninger var: 100 Kampestenene som Kasteskyts paa hver Mands Plads paa Volden, og Jernkæder tværs over Gaderne for det Tilfælde, at Fjenden virkelig kom over Volden og ind i Byen! Man troede næppe selv paa Nyttens derved. Og skønt Stemningen var meget forbedret siden den Dag, da Budskabet om Fjendens Landing var indtruffet, behøvedes der endnu et Smil af Solen, en Smule Lykke, for at omsætte den til maalbevidst Handling. Det var det lille Udfald d. 13. August, som bevirkede denne Barometerstigning. Først herefter var det, at man fik rigtig Lyst til at befæste sig.

Det Arbejde, som blev ydet i de følgende Dage, var stort, men det var kun beregnet paa at afværge den første Nød. Fra de afbrændte Forstæder, der havde rummet omtrent $\frac{1}{3}$ af Københavns Befolkning, toges Træ til Palissader og Stormpæle; der opkastedes Brystværn, hvor saadanne manglede; man bragte Vandstanden i Gravene til at stige ved at overstikke Dæmningerne. Havde den første Befaling, at enhver inden 24 Timer skulde have sin Post i Defension, ikke kunnet udføres, blev det andet Paabud, at enhver Borger skulde stille en Karl eller Pige til Befæstningsarbejdet, saa meget villigere efterkommet.

Men man maatte arbejde med Bøssen liggende ved Siden paa Jorden, thi man kunde ikke vide, hvilket Øjeblik Fjendens Stormkolonner vilde vise sig paa den anden Side af Graven. Samtidig med det første Voldarbejde maatte derfor de første militære Øvelser gaa. Den store Skare aftakkede Officerer i Byen kom her til god Nytte; der dannedes Kompagnier, bestaaende af de forskellige Kvarterers Borgere, ialt 9 Afdelinger, som normeredes til at bestaa af 500 Mand. I de øde Gader dreves Skydeøvelserne med Liv og Lyst, saa at man endog maatte forbyde Skydningen paa Gaden om Natten. Den uensartede Bevæbning søgtes reguleret. I Maanedens Slutning kunde Stadshauptmand Thuresen, under hvem hele Borgervæbningen lød, indlevere Ruller paa Kompagnierne. I Spidsen for disse som

Kaptejner kom ansete Borgere, ved hvis Side der stilledes en eller flere af de afskedigede Officerer.

Ved Siden af disse Borgerkompagnier traadte to Afdelinger frem, som fik en ganske særlig Betydning under Belejringen. Den ene bestod af Kræmmersvendene, eller som de selv kaldte sig paa deres Tysk: »die Kauff- und Krämergesellen«; den anden af Haand-

THURESEN.

værkssvendene. Deres Organisation blev langt fastere end de egentlige Borgeres. Kræmmersvendene sattes under Kommando af Kjeld Lange, der ogsaa havde Studenterne under sig, Haandværkssvendene under Mogens Krag. De første stillede i et Antal af 115 under deres Kaptejn, Borgeren Andreas Borras og fik Post ved den gamle Nørreport. Vigtigere end de var Haandværkssvendene, som d. 2. Septbr. opgaves at omfatte 50 Officerer og 317 menige. De var delte i 6 Kompagnier, hver bestaaende af sit Fags Svende. At deres Antal var saa meget større end Kræmmersvendenes fulgte simpelt-

hen af, at Haandværkerne gennemgaaende maatte holde flere Folk end de handlende. Haandværkssvendene deltog med Hæder i Udfaldet d. 23. August og brugtes i det hele ofte i en snæver Vending.

August Maaned 1658 var den friske Begejstrings Tid for Borgerstanden, og det Liv, som herskede i Byen, gav sig mange ejendommelige Udtryk. Regeringen maatte forbyde, at ærlige Dannekvinder molesteredes paa Gaden i Anledning af deres Dragt. Men hvis man vilde tro, at det her drejede sig om uanstændige Overfald, vilde man sikkert tage Fejl. Præsten Hiøring udtrykker samtidig sin Glæde over, at nu ophørte endelig Kvindernes overdaadige og ugudelige Pyntesyge med »de slemme nibbede Huer og vederstyggelige Halsklæder«. Folkemængden har aabenbart foretaget en Razzia efter de pyntede Kvinder paa samme Maade, som da den i Florens under religiøs Begejstring paa Savonarolas Tid ofrede pragtfulde Klæder til Baalet.

Et andet Vidnesbyrd om den urolige Virkelyst er den altid vaagne Frygt for svenske Spioner, der gav Anledning til gentagne Husundersøgelser ved halvt private Personer. I Forbindelse hermed staar Projektmageriet. En »fattig Mand« skriver saaledes til Kronprins Christian: »Jeg kand ikke dølge for Eders kongelige Højhed, at Svensken han kriger med Trolddom og falske Greb. Førend han kom og belagde København, havde han sendt for sig ind udi København over 1000 Ryttere og Soldater, hvilke Kongen udi Danmark, Eders fyrstelige Naades Hr. Fader, igen haver efter Belejringen[s Begyndelse] udi højeste Fornødenhed udi sin Tjeneste antaget. Hvorfore mig synes meget raadeligt, at Hans Majestæt lader ved sine Officerer samme Folk fordele, at de ikke alle bliver satte paa een Post og saaledes bliver Svensken som deres egen og rette Herre tro og gavnlige, og ikke vor naadigste Herre. . . . [Der] Fejler Danmark intet andet, end at min naadigste Herre Kongen forordinerer mig en Mand, som han ved der tjener Hans Majestæt med Tro- og Oprigtighed, saa skal jeg nok lade hannem vide og forstaa de Ting (eftersom jeg der til ikke selv maa betroes), hvorved baade Lande og Riger skulle blive beholdne, og hans Fjender skulle faa Straf, thi jeg ved de Ting udi saadan Fald, som andre ej ere vitterligen.« — Det var den Slags Breve, som Regeringen med god Samvittighed kunde lægge ad acta.

Saaledes vil ingen kunne nægte, at der har hersket en Bevægelse, en Offervillighed og en Stolthed over den nyvundne Frihed i København i den første Maanedstid af Belejringen, som har haft sit ubestride-

lige Værd. Man kunde som Vidnesbyrd herom tillægge, at velstaaende Borgeresom Henrik Müller og Selio Marcellis hvervede Dragonkompagnier til Kongens Tjeneste, og at andre Borgere udrustede Kapere, der slap ud gennem de svenske Vagtskibe og hjembragte godt Bytte. Men det bedste af det hele var, at ogsaa Soldaternes Antal samtidig steg, dels ved de Bønderkarle fra Omegnen, som naaede ind til Byen, dels ved at de vaabenføre Løsgængere i Hovedstaden uden videre indrulleredes i Regimenterne. Borgerne maatte opgive Tallet paa deres Logerende, og det paabødes, at alle, som ikke kunde bevise, at de hørte til noget Kompagni, skulde stille sig under Oberst Kjeld Langes Befaling. Men »ingen borger, som bosat ehr, maa antagis eller werbis«. Saaledes var de regulære Troppers Antal allerede i Begyndelsen af September Maaned steget til over 2000. Borgerne og Haandværksburserne kunde drages tilbage fra de mere udsatte Poster. Og mærkes bør det, at man aldrig, end ikke i Belejringens første Dage, vovede at bruge Borgerkompagnierne til Udfald. Selv om Hjøring, der, som vi hørte, ikke er Øjenvidne, har Ret i, at »Borgerne vilde selv gaaet af Volden ud at secundere voris Udfald, havde ikke Majestæten og Generalen det forment«; ja selv om det er sandt, at man til sidst maatte lukke Porten af for dem, ligesom at de, efter at være flyttede fra de farlige Vagtposter, ofte vendte tilbage dertil for at yde en Haandsrækning, saa at t. Eks. Borgeren Henrik Rosenmejer og Universitetsbogtrykkeren Peder Morsing dræbtes af svenske Kugler paa Volden; — saa staar det dog ligefuldt fast, at Borgerne aldrig regnedes blandt de Folk, som man stillede i første Linje.

Aarsagen hertil er indlysende. Det var ikke blot, fordi de halvgamle Borgermænd aldrig kunde blive saa gode Soldater, som de regulære Tropper, eller blot som de unge Haandværkssvende. Men Grunden var ogsaa, som Kongen selv erklærede, at Tabet af en Borger var langt smerteligere end af en Soldat, dels fordi han efterlod en uforsørget Familie, dels paa Grund af det Hul, som herved fremkom i Indkvarteringslisterne. Følgen maatte paa den anden Side blive, at Borgerne, der betragtedes som en Reserve, aldrig fik samme Lejlighed til at udmærke sig i Kampen som Soldaterne. Senere hen, i Slutningen af Oktober, da den hollandske Undsætning kom til, og hollandske Tropper besatte deres Del af Volden, fritoges endog Borgerne for den største Del af Vagten. Under selve Stormnatten d. 11te Februar 1659 holdt Borgerkompagnierne de saakaldte Kurtiner d. v. s. de tilbagetrukne Linjer mellem Bastionerne besatte,

medens de regulære Tropper stod paa Bastionerne og de foranliggende Raveliner. Saaledes gik det da til, at kun paa eet Sted, ved Svenskerne Storm paa Gyldenløves Bastion, kom i det afgørende Øjeblik to tililende Borgerkompagnier (af Snærens Kvarter og Strandkvarter) til at deltage i Kampen. De gjorde deres Pligt fuldtud, men det var kun sjældent, at Borgerne fik Lejlighed dertil. Man forstaa nu, hvorfor (uden nogen Skyld fra Borgernes egen Side) Mindet ikke er bevaret om nogen Manddomsgerning fra nogen Borgers Side under Belejringen. Borgerkompagnierne ansaas aldrig af Regeringen for rigtige Troppeafdelinger; de mønstredes ikke sammen med den øvrige Garnison, som det dog var Tilfældet med Haandværkssvendene.

Men for at forstaa dette fuldtud, maa vi atter gaa tilbage i Tiden til September 1658. Den første Maanedes Forsvar havde bygget paa Begejstringen, men en saadan øjeblikkelig Stemning kunde ikke i Længden slaa til. Allerede i August klages der over Slaphed i Vagttjenesten navnlig henimod Morgenstunden, saa at man maatte befale, at kun Halvdelen af Borgerne paa dette Tidspunkt maatte forløves hjem. Ganske vist opstilledes i September som et Mønster til Efterfølgelse for Hofbetjentene »vores tro og oprigtige Borgerskab her i Staden, som iblandt dennem selv haver stadfæst, at de ikke agter den for en ærlig Mand, som sin Post uden højvigtig Aarsag og Officerernes Forlov kvitterer«. Men at man ikke kan bygge meget paa denne Ros, som mest var beregnet paa at opflamme en anden Skare, ses af, at der d. 12. Oktober igen udgik Ordre til Borgerskabet om at holde bedre Vagt, og at denne Ordre oftere maatte fornyes. Selve Tømmermændenes Oldermann maatte en Tur i Blaataarn som Straf for forsømt Arbejde. Det skortede aabenbart Borgerne paa fornøden Disciplin.

Det kunde heller ikke være andet, end at det Bombardement, som Svenskerne i Slutningen af August begyndte, maatte røkke ved Borgerskabets Udholdenhed. Heldigvis fik det ikke den tilsigtede Virkning, og der blev straks truffet kloge Foranstaltninger derimod. Murere og Tømrere blev organiserede til et Brandkorps, saa at de øvrige Borgere ikke havde fornødent at forlade Volden. Der blev givet Befaling til, at Høet paa Borgernes Lofter skulde trædes sammen, og Halmen skæres til Hakkelse. Vandkar og raa Oksehuder holdtes i Beredskab i alle Huse. Senere hen vidste man da ogsaa at anføre mange Eksempler paa, hvor lykkeligt det ofte var gaaet, som naar Wallensbech synger:

»Det Vunder var, som skrevet staar,
 paa brede Nørregade
 Granaten faldt og søndersmaldt
 dog ingen Mand til Skade.«

Det er ogsaa bekendt, hvor mange Gaarde der senere smykkedes af Beboerne med forgyldte indmurede Kugler. Men betænker man, at blot een Mand kunde optage 84 Kugler af sin Vedbod, og at det var Børn og Kvinder, som i Hovedsagen var udsatte for denne Rædsel, kan det ikke have været andet, end at Ødelæggelsen har været større, og Indtrykket deraf dybere, end vi nu er i Stand til at skønne af Beretningerne. Det var i en lykkelig Stund, at den hollandske Undsætning indtraf mod Slutningen af Oktober Maaned.

Men sandt er det, at meget af den Disciplin, som Borgerkompagnierne ikke havde i Efteraaret 1658, erhvervede de sig efter Haanden under Belejringen. Overtrædelser deraf blev sjældne. Da Korporalen i Borgervagten David Skomager i Januar 1659 straffedes, fordi han ikke havde iset paa sin Post, tilføjes det udtrykkelig, at de øvrige paa Vagten havde gjort deres Skyldighed. Stemningen blev bedre og bedre; Hiøring skriver om de mange Alarmeringer af Svensken under Vinternætterne: »Jeg troer aldrig ret hverene[ste] Mand i København var enten saa flittig med at vaage og løbe til Vold, som ret denne Tid, og det ret lige som syngende.«

Hvor malende er ikke ogsaa hans Skildring af Nytaarsdag 1659: »Under Højmessen sker Allarm. O, hvor for Folket af Kirkerne paa hverandre, nogle ud af Vinduer, nogle blev nedtraadt, saa hver tykte, de kunde ikke komme snart nok i Gevær paa Volden. Saa der var næp et halvt Kvarter førend Voldene var slet fulde, at Maje-stæten selv, som det saa, kunde sig ikke nok herover forundre«. Ogsaa under selve Stormnatten hørte vi jo, at Borgerne stod sig brav paa det enkelte Sted, hvor de naaede at komme i Ilden. I det hele hændte det i Løbet af 1659 gentagne Gange, at Borgerne atter maatte overtage de vigtige Vagter, medens Soldaterne og Baads-mændene vare ude paa Flaaden eller deltog i Slaget ved Nyborg. I endnu højere Grad gjaldt dette om Haandværksburserne, der fra Januar Maaned overtog den besværlige Nattevagt for den beskedne Løn af en Sletdaler om Ugen. Men aldrig vovede Regeringen at benytte Borgerne til Kamp i aaben Mark mod Fjendens øvede Soldater, og aldrig fik de eller Burserne Lejlighed til at vinde Laurbær ved at afværge et fjendtligt Anfald paa Byens Vold.

Det kan derfor ikke nytte at nægte, at der er megen Sandhed i

de skeptiske Udbrud fra militær Side, som citeres i Begyndelsen af denne Artikkel. Det maa blot ikke glemmes, at der hermed intet udtømmende er sagt om Borgernes Bidrag til Københavns Frelse. Borgerskabet havde andre Opgaver foruden sin rent militære; det skulde yde det materielle Underhold til Soldaterne, og det skulde passivt udholde de Lidelser, som Livet i en belejret By altid fører med sig. Her er ikke Tale om den Slags Bedrifter, som optegnes i Datidens Krøniker, men der kræves ogsaa en god Del Mandemod til ikke at bukke under ved en toaarig Belejring, selv om man ikke staar i den værste Kugleregning.

Indkvarteringen af Soldater og Officerer var en overordentlig Byrde. De skulde behandles paa samme Maade som Husets egne Beboere og spise sammen med dem ved Bordet. Men allerede den 20de August viste det sig, at Borgerne alene ikke kunde overkomme denne Tynge. Det bestemtes da, at Indkvarteringen skulde paahvile alle Husejere i København, uanset til hvilken Stand de hørte, og det blev efterhaanden Skik, at denne Indkvartering bevilgedes for fem Maaneder ad Gangen af Stænderne, som da samledes i det islandske Kompagnis Hus. Angaaende Rytterne bestemtes det, at de i Stedet for Føden skulde have 9 Rdlr. om Maaneden, og der sattes samtidig en Takst paa Varer i Staden, for at Pengene kunde række til. Rytteriet var dog den mindste Byrde. Det indskrænkedes efterhaanden til 300 Mand og forlagdes hos Bagerne og Bryggerne, »paa det at de dis bedre kunne holde deris Klæder og Gevær tørre, naar de af Vagten hjemkommer«.

Værre var det med de almindelige Soldater. Endnu i November 1659 ankes der over stor Ulighed i Indkvarteringen. Dette kunde kun skabe Bitterhed hos de forurettede, og det varede ikke længe, før Soldater og Borgere tørnede sammen i Kvartererne. »Insolentier« fra Militærets Side var et gammelt Klagepunkt paa Borgernes Liste, ogsaa i Fredstid, og den bekendte Dragonkaptejn Mikkell Skov havde allerede i Sommeren 1658 gjort sig ilde lidt blandt Københavnerne, da han med Vold havde ladet Byens Portner ved Vesterport sætte i »Kortegardien«. Men nu kom det til stadige Rivninger, og i Efteraaret 1658 kunde Overløbere glæde Svenskerne med, at Soldater og Borgere trivedes sammen som Hund og Kat. Der var meget overdrevet deri, men helt uden Grund var det ikke. Snart kunde Borgeren faa Overhaand, som da »salig Knud Vandkigers Hustru« uden Barmhjertighed jog en stakkels Soldat ud af sit Hus i Vinternatten, saa at han frøs ihjel paa Gaden. Oftere er det vist

gaaet omvendt, om vel end sjældent saa galt, som det var Tilfældet med den rige Tolder Morten Langmack, hvis man kan tro hans egen Beretning.

Han klager i Februar 1659 over, at Oberstløjtnant Stockman var kommen til hans Hus og havde forlangt Kvarter. »Efter at hannem med al Finhed blev svaret«, at det var umuligt at skaffe yderligere Plads, overfaldt han »meget insolenter og fast med Vold« Langmacks syge Hustru, slæbte hende hen ad Gulvet, greb til Kaarden og kaldte hende »en Hore, Hekse og Mutse«. Følgen blev, at hun af Skræk nedkom for tidlig. Da nu Langmack kom til, truede Stockman ogsaa ham med, at han til Hævn skulde skaffe ham 12 Polakker i Indkvartering, saaledes som han havde haft for fjorten Dage siden, »hvilke med Gevalt skulde opslaa mine Døre og Kister«. Og Stockmans Kvartermester, som stod hos, lagde til, at han vilde prygle Langmack paa Gaden, »skulde det end koste hans Hals«. — Om Tolderen har haft rent Mel i Posen ved dette Sammenstød, kan vi ikke afgøre; derimod kan vi ikke betvivle, at det i dette Tilfælde ikke er gaaet saaledes til mellem de civile og de militære, som det skulde. Der findes ikke faa Eksempler paa slige Ulemper ved Indkvarteringsystemet. Saa sent som i Juni 1660 klages der over Insolentier fra Soldaternes Side mod Borgerne og dem, som føre Varer til Byen.

Spørgsmaalet om Soldateskens Underhold staar i nøje Forbindelse med et andet, om Københavns Proviantering under Belejringen. Det er i Virkeligheden et Hovedproblem i Forsvarets Historie; det berørte alle fra den rigeste til den fattigste. Det synes Nutiden ufatteligt, at en By kan udholde en toaarig Belejring, men vi maa erindre, at denne Belejring for hele Tidens Vedkommende kun var en Blokering paa Landsiden. Kun under to Perioder: Fra August til Oktober 1658 og fra Maj til Juni 1659, afspærrede Fjendens Skibe ogsaa Indsejlingen til Havnen, og der blev Tale om virkelige Provianteringsvanskeligheder. Det værste af disse to Tidsrum var dog det sidste. Straks efter at Svenskerne havde lagt sig foran Byen, var ganske vist ferskt Kød og Brændsel steget højt i Pris, og en Husundersøgelse faa Dage senere havde vist, at der hos Privatfolk kun fandtes ringe Forraad af Hø og Furage. I det Hele havde man Indtrykket af, at Forsyningerne var ganske smaa, men de strakte til langt længere end beregnet, vistnok fordi Rodemestrene, som foretog Husundersøgelserne, ikke havde formaaet at komme til Bunds i Sagen, og Privatfolk fandt det i deres Interesse at skjule de virkelige Forhold. Paa Brød og Øl var der derfor aldrig Mangel i denne

Tid, derimod vel paa alle Slags Kødvarer. Den 23. Septbr. udtrykker Wallensbech sin Glæde baade paa Prosa og Poesi: »Første Tilførsel af nogen Hjælpsomhed, 70 Læster flamsk Sild, de hjalp usigelig meget;

O, de flamske Sild saa gode
saa som Karper og de mode
Vindru« — — — — —

Denne Sildeladning blev Signalet til, at det ene Skib efter det andet brød Blokaden og søgte til København, og da den hollandske Flaade snart efter løb ind i Sundet, blev Sejladsen paa den belejrede By ganske fri. »Nu ophører den første Belejring til Vands, som varede udi 10 Uger og en Dag uden nogen Tilførsel af Importance«, skriver Wallensbech. Man fik Pusterum i Resten af Aaret. Værre blev Indespærringen fra Søsiden det følgende Aar. »Den dyrste Tid vaar nu, som var i den ganske Belejring«. En Lykke var det da, at den indtraf paa et forholdsvis gunstigt Tidspunkt, i Foraaret og den begyndende Sommer. Men gentagne Gange maatte Kongen i 1659 udele Rug gratis til det fattige Borgerskab, allerede i Marts klages der over Dyrtid paa Sul og Øl, og Forbitrelsen vendte sig mod Bagerne, der sagdes at være »saa haarde mod fattige Folk, at de tog for et Brød, som vejede 8 Pd., at bage: 4 Sk.« Men Bagerne havde ogsaa deres Besværligheder, saaledes havde de nye Befæstningsarbejder paa Volden sat en Stopper for deres Vejrmøller deroppe, og disses Antal sank fra 27 til 7.

Københavns Belejring medførte saaledes ret store Lidelser for alle Befolkningens Kredse; naar vi høre saa faa Klager derover, er det til denne Befolknings Ære, men finder ogsaa sin Forklaring i, at Lidelserne ikke blev unyttige, at Resultatet blev godt. Men mærkeligst af alt er det rigtignok, at den største af alle Lidelser slet ikke nævnes i Datiden. Dyrtiden ramte navnlig den laveste Befolkning, men den var, som vi hørte, temporær: derimod medførte den stadige Afspærring mod Landsiden, at al Handel med Landbefolkningen og med Sjællands øvrige Købstæder blev afbrudt for en Tid af to Aar. Det maatte blive Storkøbmændene, som navnlig kom til at lide herunder, selv om denne Ulykke heller ikke kunde gaa sporstøst hen over Industriens Hoved. Man fatter næsten ikke, at København kunde bære en saadan Aareladning af sin Handel; at det Hjerte, hvorigennem Blodet bankedes ud i Samfundslegemet, kunde taale en saa langvarig Stansning. I Nutiden kunde Fænomenet sikkert ikke tænkes gentaget. Naar det gik i Datiden, maa Forklaringen sø-

ges i forskellige Handelsforhold. Selv for en Borgerstand som Københavns spillede Handelen ikke den eneste Rolle, Staden ernærede sig ogsaa for en Del ved Agerbrug. Skønt det var umuligt at drive Stadens Kreaturer ud paa Markerne mellem Volden og Søerne, stod Amagerfælled dog aaben og blev vitterligt nok ogsaa brugt dertil. Iøvrigt maatte man trøste sig med det kongelige Løfte om Stabelfrihed frem for Sjællands øvrige Byer — naar Freden en Gang kom —, og slaa Tiden hen med at tære paa sine Kapitaler. Men der var vist mange, der følte som Hjøring, naar han efter Fredsslutningen skriver: »Da syntes det for vore Øjne ret ligesom et Mirakel af Gud at se Bunden køre paa Gaden og se Torvet klædt med Bøndervogne, som hidindtil var set hver Dag klædt med væbnede Ryttere og Soldater, Piber og Trommer.« —

De Ofre, som Københavns Borgere bragte for Stadens Frihed uden for Valpladsen, var ikke de mindste. Det var Soldaten, som forsvarede København; det var Borgeren, der stod bag ham og gjorde Forsvaret muligt.

INDHOLD.

TILEGNELSE	SIDE	5
UDGIVEREN:		
FORORD	»	7
RAADHUSARKIVAR, DR. VILLADS CHRISTENSEN:		
KØBENHAVN 1658	»	9
PROFESSOR, DR. TROELS-LUND:		
KØBENHAVNS FORSVAR 1658—60.....	»	26
SLOTSFORVALTER BERING-LIISBERG:		
FREDERIK III OG SOFIE AMALIE	»	44
KAPTAJN K. C. ROCKSTROH:		
HANS SCHACK.....	»	55
OBERST AXEL LILJEFALK:		
ULRIK CHRISTIAN GYLDENLØVE.....	»	72
FORFATTER LOUIS BOBÉ:		
AHLEFELDTERNE.....	»	80
ARKIVSEKRETÆR GERHARD L. GROVE:		
HOLLÆNDERNE UNDSÆTTER DET BELEJREDE KØ- BENHAVN	»	88
PASTOR, DR. H. F. RØRDAM:		
STUDENTERNE OG KØBENHAVNS FORSVAR.....	»	102
DR. PHIL. KNUD FABRICIUS:		
BORGERNES DELTAGELSE I KØBENHAVNS FORSVAR	»	113
